

AFRIKA

tanulmányok

Fókuszban: Dél-Afrika

Afrika kulcsállama: a Dél-afrikai Köztársaság

Jacob Zuma, az ANC új vezetője

Labdarúgó világbajnokság Dél-Afrikában – 2010

Shaka király dicsérője

Lesotho – „Égi Királyság” Afrikában

Civil rovat: szervezetek beszámolóí és projektjei

Afrika Tanulmányok 2008. II. évfolyam, 1. szám

Kiadja az IDRResearch Kutatási és Képzési Kft. / Publikon Kiadó

Alapító és felelős kiadó Tarrósy István, ügyvezető

Főszerkesztő Búr Gábor

Olvasószerkesztő A. Gergely András

Tördelőszerkesztő Pinczehelyi Márk, MarkCon Kommunikációs Kft. – www.markcon.hu

A szerkesztőség tagjai Glied Viktor (főmunkatárs), Grünhut Zoltán, Vörös Zoltán

Külső munkatársak Tóth Norbert, Szilasi Ildikó (Civil Rovat)

Tudományos Tanácsadó Testület Biernaczky Szilárd, Fodor Erika,

Füssi Nagy Géza, Benkes Mihály, Sárkány Mihály, Suha György, Szombathy Zoltán,

Vidacs Bea, Csizmadia Sándor, Fischer Ferenc, Kiss Judit, Tóth József, Régi Tamás,

Sebestyén Éva, Szabó Loránd, Vojnits András, Kicsindi Edina, Morenth Péter

Borítófotó www.picturesofhungary.com

Elvlasztó oldalak fotói Juhász Péter Gergő, Kalmár Lajos, Mayer Lajos, Morenth Péter,

Schumicky Lilla, Szilasi Ildikó

Design & layout MarkCon Kommunikációs Kft. – www.markcon.hu

Kiadó és szerkesztőség elérhetőségei 7624 Pécs, Ifjúság útja 11.,

T./F.: +36 (72) 522-624, afrika@publikon.hu, www.afrikatanulmanyok.hu

Hirdetésfelvétel 7624 Pécs, Ifjúság útja 11., T./F.: +36 (72) 522-624, hirdetes@publikon.hu

Olvasói levelek afrika@publikon.hu

A lapot értékesítő partnereinknél lehet megvásárolni

Budapesti Teleki Téka • 1088 Budapest, Bródy S. u. 46.

Közgazdasági és Jogi Könyvesbolt • 1051 Budapest, Nádor. u. 8.

Helikon Könyvesház • 1065 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 35.

Bagolyfészek Könyvesbolt • 7621 Pécs, Ferencsek u. 36.

Dunántúli Napló • 7621 Pécs, Ferencsek u. 9.

Írók Boltja • 7621 Pécs, Király u. 21.

Széchenyi Könyvesbolt • 7624 Pécs, Rókus u 5/1.

PTE FEEK Jegyzetbolt • 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

PTE BTK-TTK Jegyzetbolt • 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

Megjelenik évente négy alkalommal.

Támogatónk **nka**

E lapszámhoz további támogatást nyújtottak az Afrikai-Magyar Egyesület (AHU)

és a MUNDUS Kiadó

A lap előfizethető a kiadó címén

IDRResearch Kft. / Publikon Kiadó • 7624 Pécs, Ifjúság útja 11.,

T./F.: +36 (72) 522-624, elofizetes@publikon.hu

Előfizetési díj 2008-ra 4800 Ft. (postaköltséggel)

Nyomda Duplex-Rota Nyomda, Pécs • **Felelős vezető** Kecskés István

ISSN 1788-6422 Minden jog fenntartva!

A kiadó a lap bármely részének másolásával, terjesztésével, a benne megjelent adatok elektronikus tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. Az Afrika Tanulmányokban megjelent minden szerzői mű (cikk, tanulmány, fotó, táblázat, grafika, illusztráció) csak a kiadó előzetes írásbeli, vagy elektronikus dokumentumba foglalt engedélyével tehető hozzáférhetővé, illetve másolható a nyilvánosság számára a sajtóban. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül. A lapban megjelenő hirdetések tartalmaért a kiadó felelősséget nem vállal. A lapban leközölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó véleményét. A tartalom, az egyes írások elektronikus felületen (honlapon, adattárban) való megjelentetése a kiadó joga.

Második évfolyamába lépett az Afrika Tanulmányok, s ezt az egész hazai afrikánisztika számára örvendetes fejleményt a kontinens legbefolyásosabb országának, a Dél-afrikai Köztársaságnak szentelt számmal ünnepeljük. Nem kívánunk persze senkit megsérteni ezzel a fenti sommás megállapítással, aki Ghánával, Kongóval, Angolával, vagy akár csak a kis Gambiával foglalkozik behatóbban, vagy egyszerűen csak oda kötik élmények, barátságok, annak persze „saját” országa a legfontosabb. Afrika óriási kontinens, Európánál háromszor nagyobb, 54 országot foglal magába, ám a levegő terén nem is olyan nagy a választék. Nigéria a legnépesebb, Szudán kiterjedésre a legnagyobb, a többi mutató esetében azonban rendre a Dél-afrikai Köztársaságot találjuk az élen. Messze a dél-afrikai gazdaság a legnagyobb a kontinensen, az ország ipara szinte ugyanannyi értéket állít elő, mint a többi 53 országé együttvéve, itt van a legtöbb internetező, a legtöbb bankautomata, a legtöbb és legjobb út, vasút, légitársaság, s folytathatnánk még a sort akár oldalakon keresztül. Amit szeretnék kiemelni, az a jövő szempontjából fontos, a legtöbb és kimagaslóan legjobb egyetemek is ebben az országban vannak, sőt ezek közül az intézmények közül többet is világszínvonalúnak tartanak. Ez igen biztató, főleg, ha hozzátesszük, hogy a déli féltekén dolgozó, PhD-val rendelkező tudományos kutatók fele ebben az országban dolgozik. Nem véletlen tehát, hogy Afrikán belülről, de a szélesebb világból

is megkülönböztetett figyelem irányul az ország felé, s az aktuális konstellációknak megfelelően hol mentőövként, hol az afrikai fejlődés kovászaként határozzák meg Dél-Afrikát. Az ország különleges szerepére elemzők sora hívta fel már a 20. században is a figyelmet. A nagyhatalmak ezt a felismerést már réges-régen átültették diplomáciai, gazdasági gyakorlatukba. Elég utalni itt arra, hogy az Európai Unió egyedül a Dél-afrikai Köztársasággal kötött kétoldalú egyezményt, egyébként csak államok közösségeivel. Nekünk magyaroknak is kiemelkedően fontos Dél-Afrika. A kontinenssel lebonyolított kereskedelmünknek jelenleg fele esik erre az országra, Afrikában itt él a legtöbb magyar, s Kenya, Nigéria mellett egyedül itt működik a szubszaharai térségben nagykövetségünk, illetve Angola, Nigéria mellett egyedül a Dél-afrikai Köztársaság tart fenn hazánkban nagykövetséget a régióból. Ami azonban még ennél is sokkal fontosabb, Dél-Afrika az ott felhalmozott tudás, az infrastruktúra, s egyszerűen a földrajzi közelség okán igazi ugródeszka Fekete-Afrika egészéhez, legyen szó néprajzi kutatásokról, vagy befektetést igénylő közös vállalkozásokról, egész Földünk számára fontos közös kutatásokról. E néhány sorral remélhetőleg sikerült felkelteni az érdeklődést e leírhatatlanul gyönyörű, érdekes, ellentmondásoktól sem mentes ország iránt, amely magát nem véletlenül határozza meg ekképpen: „A világ egy országban”.

Dr. Búr Gábor
főszerkesztő

Mély fájdalommal és megrendülten értesültünk szeretve tisztelt barátunk, kollégánk és tanárunk, a magyarországi afrikánisztika jeles kortárs alakja és a kitűnő műfordító, **Dr. Füssi Nagy Géza** hirtelen bekövetkezett haláláról.

A gyászoló családdal együtt érezve tisztelgünk Géza munkássága és feledhetetlen személyisége előtt. Hatalmas tudása és szerteágazó tapasztalatai valódi példaképet jelentettek sokunk számára. Mindannyian tudtunk tanulni Tőle, mindannyiunkat képes volt tanítani. Igazi mwalimu volt, akinek emlékét mindig megőrizzük!

Nyugodj békében! Pumzika kwa amani!

A szerkesztők

1946-2008

A következő számban részletesen foglalkozunk Füssi Nagy Géza munkásságával.

Tartalom

TANULMÁNYOK

Búr Gábor

Afrika kulcsállama – Dél-Afrika

7

Az apartheid faji diszkriminációra épülő rendszerének felszámolása után Dél-Afrika – kihasználva gazdasági fejlettségét – rövid idő alatt a kontinens egyik vezető államává vált. E szerepét és törekvéseit mind a nemzetközi közösség, mind pedig az afrikai államok többsége elismeri és támogatja, bízva az ország húzóerejű prosperitásában.

Mayer Lajos

Jacob Zuma, az ANC új vezetője

17

Az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) 2007. december 16-20. között tartott kongresszusán Jacob Zumát, a korábban korrupciós ügyei miatt távozni kényszerült helyettes államfőt választották a párt új vezetőjévé. A tanulmányban végig követhetjük Zuma életútját, politikai tevékenységét, s botrányait, egyúttal megismerhetjük Dél-Afrika jelenlegi belpolitikai viszonyait.

Glied Viktor – Grünhut Zoltán

„Afrika ideje érkezett” – A 2010-es dél-afrikai labdarúgó világbajnokság előkészületeiről

23

2010 legnézettebb sporteseménye szinte biztosan a Dél-afrikai Köztársaságban megrendezésre kerülő labdarúgó világbajnokság lesz. A futballgála sportdiplomáciai, politikai, s nem utolsósorban gazdasági szempontból is remek alkalom arra, hogy összefogásra, eredményes fejlesztésekre/beruházásokra, és a stabilitás megteremtésére késztesse Afrika, sőt, velük együttműködésben a világ országait.

Morenth Péter

„Égi Királyság Afrikában” – A Lesothoi Királyság múltja, jelene és jövője

35

A Lesothoi Királyság Afrika egyik legkisebb állama, mely enklávéként élkelődik a Dél-afrikai Köztársaság területébe. A tanulmány végigkíséri az ország meghatározó történelmi eseményeit, bemutatja politikai, közigazgatási és oktatási rendszerét, gazdasági szektorait. Megismerhetjük a lesothoi emberek mindennapjait, lakóhelyük természeti szépségeit, kulturális hagyományait, szokásait.

Juhász Péter Gergő – Kanizsay Endre

Az afrikai mezőgazdaság és a globalizáció

47

A szerzőpáros az afrikai országok agrárágazatának szempontjából vizsgálja a globalizáció különböző negatív és pozitív hatásait. Értékelik a nemzetközi szervezetek segélyezési és fejlesztési mechanizmusait, azok eredményeit és fogytékosságait, valamint a 21. századra jellemző integrációs törekvések hasznos és káros következményeit.

ESETTANULMÁNY

Biernaczky Szilárd Shaka király dicsérője

55

Az izibongó műfajába tartozó Shaka király dicsérője az afrikai történelem egyik legtiszteltebb uralkodójának történetét meséli el verses formában. Biernaczky Szilárd műfajelméleti és művelődéstörténeti megközelítésből vizsgálja a verset, egyúttal annak irodalmi utóéletét is nyomon követi. A magyar nyelven egyedülálló elemzés mellett hiteles formában, magyarázatokkal és hasznos kiegészítő megjegyzésekkel ellátva olvashatjuk a Shaka királyt méltató mű teljes szövegét.

TEREPEN

Schumicky Lilla Álom az utcán

81

„Terepen” rovatunkban egy dakari koldus kísifű, Omar tragikus sorsát ismerhetjük meg, az ő életkörülményeit, túlélésért folytatott mindennapos küzdelmét, s titkos – európai szemmel talán értelmezhetetlenül naiv – vágyait.

PORTRÉ

T. Horváth Attila Agathe Uwilingiyimana – Ruanda mártír miniszterelnöke

87

A folyóirat hagyományos női portré-sorozatában ezúttal Ruanda mártír miniszterelnökének, Agathe Uwilingiyimanának az életét ismerheti meg az olvasóközönség.

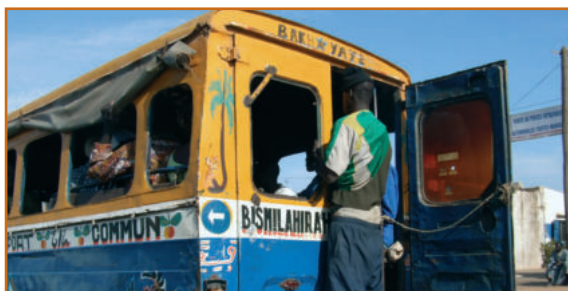
INTERNETES FORRÁSOK

Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán

91

www.afrikatanulmanyok.hu • Olvassa az Afrika Tanulmányok honlapját naponta!

CIVIL ROVAT

Bemutkozik...

95

Az Afrikai-Magyar Egyesület

Ugandai gyermekanyás családok távtámogatása

Könyvajánló

98

A háború gyermekei

Lőrincz Katalin – Nagy József

99

Tanzánia Barátai Alapítvány

Búr Gábor

101

Magyarországi Dél-Afrika Egyesület

Gál László

103

Menekülés a Mátrixból – Ghána

FILMKRITIKA

Gosztola Judit

105

Az utolsó skót király

Szerzőinkről

110

Szerzőinkhez

113

A publikálás feltételeiről

TANULMÁNYOK

Búr Gábor

Afrika kulcsállama

Dél-Afrika

1 1996-ban, Samuel Huntington „The Clash of Civilizations” című műve könyvváltozatának megjelenése évében Paul Kennedy két, szintén a Yale Egyetemen tanító szerzőtársával közösen cikket jelentetett meg a Foreign Affairs hasábjain „Kulcsállamok az USA külpolitikai stratégiájában” címmel. (Chase, Hill, Kennedy, 1996: 35-51) A cikk legfontosabb mondanivalója, hogy az Egyesült Államok a fejlődő világban csak vékonyan teríti segélyeit, így annak határfoka alacsony, nem képes a válságokat sem megelőzni, sem kezelni. A megoldást a szerzők kulcsállamok (pivotal states) kiválasztásában látták, az oda koncentrálandó anyagi eszközök sokkal jobb hasznosulását prognosztizálva. Kilenc ilyen államot neveztek meg, Indonéziát, Indiát, Pakisztánt, Törökországot, Egyiptomot, Braziliát, Algériát, Mexikót és Dél-Afrikát. Egyetlen amerikai adminisztráció sem tette doktrínává az elképzelést, de az máig ható gondolati befolyásra tett szert, vitákat, indulatokat gerjesztve.¹ A Dél-afrikai Köztársaság szerepeltetése ezen a listán nem volt ellentmondásokról mentes. A kontinens gazdasági óriása a cikk megírásának idején éppen hogy maga mögött hagyta a nemzetközi kirekesztettség évtizedeit, a félelmek az erőszak elszabadulásától még mindenkiben elevenen éltek. Ennél is meglepőbb azonban, hogy a szubszaharai Afrikából egyedül Dél-Afrika került fel az államok és szűk körébe, noha Észak-Afrikát két állam is képviselte.

Az afropesszimizmus csúcspontjának számító 1990-es évtizedben Nigéria, Etiópia, és más nagy afrikai államok leértékelődése szinte teljes volt. Napjainkra a helyzet gyökeresen megváltozott, részben az emelkedő olajbevételeknek, részben a nyersanyagtermelő államok pozíciójának általános javulása következtében. Ennek ellenére Dél-Afrika helyzete mind a nemzetközi, mind pedig az Afrikán belüli erőssorrendben azóta még tovább erősödött. A G8-ak legutolsó, Heiligendammban tartott csúcstalálkozójára 2007 júniusában az ún. „küszöbállamok”, Kína, India, Mexikó, Brazília, és Dél-Afrika külön meghívást kaptak, kiemelt partnerekként kezelték őket, míg a napirend fontos részét képező afrikai ügyek tárgyalására meginvitált többi afrikai állam, Algéria, Etiópia, Ghána, Nigéria, Szenegál nem kaptak ilyen megkülönböztetett figyelmet és szerepet. A küszöbállamok, így Dél-Afrika jövőbeni szerepe a következő G8 csúcstalálkozókra várhatóan még erősödni is fog, mivel az OECD ernyője alatt közös fórumot kívánnak velük létrehozni. Dél-Afrika megtétele Afrikában és a tágabb világban nem ellentmondásokról mentes. Egyes szerzők „big brother”-nek titulálják, utalva arra, hogy gazdaságilag, katonailag, s sok más vonatkozásban is óriási fölényben van a fekete kontinensen. (Sidiropoulos, 2007: 315)

Camps Bay tengerpartja,
Fokváros

ÖNKÉNTES ELZÁRKÓZÁS, KÉNYSZERŰ SZANKCIÓK

Dél-Afrika, mint egykori brit gyarmat, majd domínium integrálódott a nemzetközi rendszerbe. Alapító állama volt a Népszövetségnek, később pedig az Egyesült Nemzetek Szervezetének is. A 19. századtól megkülönböztetett szerepe volt az afrikai kontinensen. Itt élt a legtöbb európai telepes, a legfejlettebb gazdasággal bírt, s csak idő kérdésenek látszott, hogy a négy tartomány összefogásával 1910-ben megalapított Dél-afrikai Unió további brit és portugál területeket olvasszon magába. Az első világháború idején Német Délnyugat-Afrika megszállásával, később a bekebelezés „C” kategóriás mandátumként való feltüntetésével lényegében egy ötödik tartománnyal növekedett. A további ambíciókat Jan Smuts, a Dél-afrikai Unió egyik megalapítójának és sokszoros miniszterelnökének mondása is bizonyította: „ami a védelmünket illeti, Kenya és Tanganyika az északi határunk, nem várhatjuk meg, amíg az ellenség eléri a Limpopót”. (Grundy, 1973: 243)

1948-ban azonban a Smuts nevével jelzett irányvonal megbukott, a hatalmat évtizedekre a faji szegregáció szélsőséges változatát, az apartheid ideológiát képviselő Nemzeti Párt ragadta magához. Dél-Afrika számára ekkoriban a bezárkózás, illetve az Európa és az USA felé fordulás politikája volt a két lehetségesnek tartott alternatíva. Az apartheid-rendszert intézményesítő ország egyértelműen az előbbit választotta, annak ellenére, hogy eleinte még csak a függetlenségét frissen elnyert India emelt szót a nemzetközi fórumokon Dél-Afrika ellen, követelve az ott élő „ázsiaiak”² diszkriminációjának megszüntetését. A nehézségek ellenére az ekkorra már nem lebecsülendő számú dél-afrikai fekete értelmiség jelentős, gyakorta vezető szerepet játszott Afrika „magára találásában”, azaz a gyarmatosítók szellemi békijától való megszabadulásban. (Odhiambo, 2006: 161)

A „változások szele” azonban elkerülte Dél-Afrikát, s az 1960-as Sheperville-i mézárulás miatt a Nemzetközösség kizárni készült az Uniót soraiból. Ezt megelőzendő az ország vezetése a kilépés és a köztársaság kikiáltása mellett döntött 1961-ben. A sorra függetlenséget, s így ENSZ tagságot nyert afrikai országok nyomására az ENSZ közgyűlés 1962. november 6-án, az 1761-es határozatában a Dél-afrikai Köztársasággal fenntartott kapcsolatok megszakítására szólította fel a tagállamokat, valamint apartheidellenes ENSZ bizottság felállításáról döntött.

A nyugati országok kezdetben bojkottálták ezt a bizottságot, azonban hozzáállásuk változását jelezte, hogy a Biztonsági Tanács 1963-ban önkéntes fegyverembargót hirdetett Dél-Afrikával szemben. Ezzel megkezdődött a Dél-afrikai Köztársaság nemzetközi páriává válása. A növekvő elszigetelődés ellenére az ország beavatkozott a katangai konfliktusba, s mindenhol máshol Afrikában, ahol ettől előnyöket remélt, bár e politika eleve kudarcra ítélt törekvés volt. Vorster miniszterelnöksége alatt, 1967-ben ennek ellensúlyozására meghirdették a függetlenségüket elnyert afrikai országok irányában tanúsított „diálogo politikát”, ám a 70-es évekre ez a törekvés is látványos kudarcba fulladt. A Dél-afrikai Köztársaság a modernkor egyik legelszigeteltebb országává vált, bár továbbra is kitartóan kísérletezett az ellene lépésről lépésre bevezetett nemzetközi szankciók megtörésével. E próbálkozásait azonban rendre szerény eredmények kísérték. Elenyésző számú ország tartott fenn hivatalos kapcsolatot Dél-Afrikával, s többségük igyekezett még ezen együttműködési formáknak is minél kisebb nyilvánosságot biztosítani, így rendszerint „kereskedelmi képviselőnek” álcázták nagykövetségeiket, a kölcsönösen cserélt delegációkról visszatartották az információkat, harmadik ország közbeiktatásával bonyolították az áruforgalmat stb.

A diplomáciai elszigeteltség ugyanakkor nem jelentett tényleges elzárkózást a kontinens ügyeitől. Dél-afrikai állami, félállami és magáncégek már ekkor rendkívül aktívak voltak Afrika-szerte, projektek százait vezényelték, amelyekhez szükségszerűen beruházások is kapcsolódtak. Főleg a bányászatban és az infrastruktúra működtetésében vették ki részüket. Élénk volt a kereskedelem még olyan országokkal is, amelyek látványosan az európai légitársaságok gépeit sem engedték légtérükön áthaladni, amennyiben azok Johannesburgba tartottak. Zambia, de még a távoli Zaire (a mai Kongói Demokratikus Köztársaság) is csak Dél-Afrikán keresztül tudta exportálni bányakincseit, miután az alternatív vasútvonalak karbantartás hiányában vagy a háborús viszonyok miatt az 1970-es évekre használhatatlanná váltak. (Davey, 1988: 572-573) Mindemellett Dél-Afrika atom-, vegyi- és biológiai fegyver programjaival nyíltan fenyegette a kontinentet, s az ország a belföldi háborúban a központi kormány ellen lázadókat katonai eszközökkel segítette. Többször fegyveresen is beavatkozott szomszédai belügyeibe, 1976-ban például a dél-afrikai csapatok Luanda, az angolai főváros közvetlen közelébe hatoltak előre.

Az apartheid-rendszer egy sajátos geopolitikai térrel rendelkező államot is bírt. Az 1970-es évektől sorra alakultak a korábbi dél-afrikai bantuszánokból „önálló” államok, még ha Transkei, Bophuthatswana, Venda és Ciskei függetlenségét kizárólag Dél-Afrika ismerte el. E bábállamok pretoriai képviselői az országban található nagykövetségek több mint hatodát adták az 1980-as években, míg Afrika ténylegesen független országait mindössze egy, Malawi diplomáciai kirendeltsége képviselte. A Dél-afrikai Köztársaság 1976-tól, a SOWETO-i sortűz³ nyilvánosságra kerülésétől egyre keményebb nemzetközi szankciókkal kényyszerült szembesülni, melyek az 1980-as évek végére szinte teljes elszigeteltséghez vezettek. Dél-Afrikából kivonultak a befektetők, 1977-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa minden tagállamra kötelező érvényű fegyverembargó alá helyezte az országot, s a multinacionális vállalatok, beruházási alapok is gazdasági szankciókat vezettek be, melyek a korábbiaknál fájdalmasabbnak és nehezebben kijátszhatónak bizonyultak. A gazdaság csak rendkívüli felárakkal tudott a nélkülözhetetlen hitelekhez hozzájutni. Az ország külföldi tartozásainak törlesztését 1987-ben három évre felfüggesztette. 1988-ban rendkívüli állapotot vezettek be az afrikaiak által lakott területeken. Az apartheid erkölcsileg és anyagilag is teljes csődöt mondott, a társadalom, amelyet saját elképzelésére akart formálni, kormányozhatatlanná vált. Ezt a tényt végül a Nemzeti Párt vezetése is belátta. A „nagy krokodil”, P.W. Botha lemondott az államfői posztról, s helyébe Frederick W. de Klerk került, aki öt évet kért mélyreható, csak a kelet-európai rendszerváltáshoz fogható reformjai megvalósításához. (Welsh, 2000: 493-494)

Rossz emlék a múltból • Durban, 1989

ÚJ TÁVLATOK AZ APARTHEID KORSZAK VÉGÉVEL

A „tárgyalásos forradalom” kezdetével már az 1990-es évek elején gyökeres fordulat állt be Dél-Afrika nemzetközi megítélésében. Nem csupán Magyarország – úttörőként – és egy sor tengerentúli ország, így például Japán (a szankciók idején az elsősorú kereskedelmi partner), hanem Afrikából Elefántcsontpart, Kenya, Marokkó, Madagaszkár, Mauritius, Botswana, Angola, Gabon és Zambia is felvették a diplomáciai kapcsolatokat az akkor még formálisan apartheid-rendszerű állammal. Dél-Afrika külképviseleteinek, illetve a Pretoriában akkreditált diplomáciai képviselők száma ugrásszerűen megnőtt, s egymásnak adták a kilincset a legrangosabb külföldi delegációk.

2006-ra a Dél-afrikai Köztársaság már 97 ország 112 városában tartott fenn diplomáciai képviseletet. A prioritás egyértelműen az afrikai kontinensé. A 2006-2007-es pénzügyi évben tovább folytatódott a már hagyományos trend, Európára és Észak-Amerikára kevesebb pénz jutott a külügyminisztérium büdzséjéből, míg Afrikára lényegesen több. Megfogalmazott cél, hogy évtizedünk végére minden egyes afrikai országban működjön dél-afrikai misszió. (Hughes, 2006: 2-3) A súlypont áttevődése az észak-atlanti térségből az afrikai kontinensre az élet minden területén megfigyelhető, a gazdasági kapcsolatoktól a légi utasforgalomig bezáróan. Az 1994 utáni évtizedben, amikor Dél-Afrika nemzetközi légi forgalmának utaslétszáma több mint megduplázódott, a növekedés elsősorban az Afrikán belüli járatok nyitásának és sűrítésének volt köszönhető, hiszen a más kontinensekre, Európára, Észak-Amerikába tartó repülőknél közel sem volt ekkora

az emelkedés. 1994-ben Dél-Afrikát még sokkal több légi járat kötötte össze a tengerentúllal, mint magával Afrikával. Napjainkra ennek éppen a fordítottja igaz. (Pirie, 2006: 3-14)

Dél-Afrika készséges partnernek bizonyult az általa megszállt Namibia ügyének rendezésében is, az ENSZ közvetítésnek hála, a délnyugat-afrikai ország 1990-ben kikiálthatta függetlenségét. A de Klerk elnök nevéhez köthető változásokat nagyra értékelte az Afrikai Egységsszervezet (OAU) 1992-ben kiküldött tényfeltárási bizottsága, valamint az el nem kötelezett országok mozgalmának Dzsakartában tartott tizedik csúcserőkezlete is, amely megszüntette a Dél-Afrikával szembeni csoportosulást, az ún. „frontországokat” és az apartheidellenes mozgalmakat támogató „Afrika-alapot”, s az e célra előzetesen elkülönített összeget inkább Szomália megsegítésére fordította. Gesztusértékű volt, hogy az 1991 márciusában indult, dél-afrikai részről kezdettől az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) és a többi ellenzéki párt bevonásával zajló tárgyalások eredményeként, 1994. február 28-án az ország beleegyezett Walvis-Bay (Cetahal-öböl) kicsi, de annál fontosabb enklávéjának átadásába Namibiának. (Henning, 1990: 8) Ezzel egy igen régi, még a 19. századi gyarmati múltból származó vitás kérdésre sikerült pontot tenni, bizonyítva azzal az új Dél-Afrika békés szándékait és kompromisszumkészségét a nála jóval gyengébb szomszédai irányában. Óriási külpolitikai jelentősége volt annak is, hogy de Klerk elnök 1993. március 24-én a parlament három házában együttes ülésén bejelentette, hogy az országban 1980 és 1989 között előállított hét atombombát 1990 folyamán meg-

semmisítették, a gyártóberendezéseket pedig polgári célokra alakították át. De Klerk bejelentése nyomán megszűnt annak a veszélye, hogy az atomfegyver egy szűk hatalmi elit kezében a zsarolás eszköze lehessen a hazai lakosság, vagy más afrikai államok ellen.

Az óriási bel- és külföldi érdeklődés mellett 1994 áprilisában megtartott első, a fajok teljes egyenlőségén alapuló, szabad választásokon Mandela pártja, az ANC elsöprő győzelmet aratott, s ami ennél is fontosabb volt, hogy a választásokat követően a politikai erőszakcselekmények lényegében megszűntek. A ropant népes nemzetközi választási megfigyelőgárda csak Zuluföldön számolt be visszaélésekről, ezek azonban éppen a győztes ANC rovására történtek, a választások országos végeredményét egyébként nem befolyásolták.

Dél-Afrika e történelmi lépéssel a kiközösítettségéből szinte egycsapásra a kontinens soros üdvöskéjévé, vezető politikai státusszal rendelkező országává vált. Korábban Ghána töltött be hasonló szerepet 1957-től, mint az elsőnek függetlenné váló fekete-afrikai ország, egészen Nkrumah 1966-os megbuktatásáig, később jött Etiópia Hailé Szelasszié 1974-es trónfosztásáig, majd rövid ideig Kenya, Zimbabwe, és a legnagyobb népességgel, olajkincssel, valamint meghatározó kulturális teljesítménnyel rendelkező Nigéria. Latin-Amerikától eltérően, ahol Mexikó, Brazília és Argentína is joggal pályázhat ilyen szerepre, Afrikában Dél-Afrikának nincs rövid- és középtávon érdemi vetélytársa. További afrikai sajátosság, hogy a kontinens nagy országai, Nigéria, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Etiópia, Szudán és Angola, amelyek együttesen Fekete-Afrika népességének felét adják, s amelyek potenciálisan mind pályázhatnának vezető szerepre, a dél-afrikai választások idején – s lényegében azóta is – különösen mély válsággal küzdöttek, ez pedig csak fokozta a várakozásokat Dél-Afrika kontinentális szerepvállalását illetően.

Nem csupán az ország presztízse nőtt hatalmasat, de a kontinens, sőt az egész világközösség emblematikus figurájává vált a 27 évi börtön után kiszabadult, s óriási erkölcsi tőkével rendelkező Nelson Mandela. Ilyen formátumú vezető Fekete-Afrika Nkwame Nkrumah óta nem tudott felmutatni, a „nagy öregek”, mint például Dzsomo Kenyatta, vagy Hastings Banda a hatalom gyakorlása közben akár az „irányított demokrácia”, akár a „nevelési diktatúra” képviselőjében, lényegében mind korrupt, nepotista, vízió és erkölcsi tartás nélküli „örökös” vezetőként fejezték be – olykor erőszak következtében – pályafutásukat. Alig telt el egy hónap a dél-afrikai szabad választások után, és Tuniszban Nelson Mandelát az OAU második alelnökének választották. Egész Afrikát magával ragadni látszott a Dél-Afrika eufória, melytől a kontinens kátyúba került szekerének a jó útra történő visszabilentését várták.

Mandela zárkája

KONTINENTÁLIS GAZDASÁGI ÓRIÁS

A legfrissebb statisztikák szerint Afrika 2006-ban megközelítően 900 millió, ezen belül Fekete-Afrika 770 millió lakosából mindössze 47,5 millió, azaz alig több mint 5% él a Dél-afrikai Köztársaságban. Az ország gazdasága mégis az afrikai kontinens gazdasági erejének meghatározó részét adja. A Világbank adatai szerint az utóbbi évtizedben folyamatosan 40% közelében mozog részesedése a szubszaharai térség GDP-jéből.⁴ A kontinens teljes ipari termeléséből Dél-Afrika 40%-kal, áramtermeléséből 50%-kal részesedik, a kontinens aszfaltozott útjainak fele itt épült, a mobiltelefonok több mint harmada, a számítógépek és az ATM-ek több mint fele itt működik. A kontinens exportjából is meghatározó az ország részesedése. A Dél-afrikai Köztársaság kilenc tartománya közül a legfejlettebb, Gauteng gazdasága önmagában akkora méretű, hogy azzal csupán egyetlen afrikai ország, Egyiptom teljesítőképesége állja az összehasonlítást.

Amennyiben a kontinens öt gazdasági régiójából a legfejlettebbnek, vagyis a Dél-Afrikát is magába foglaló SADC-nak (Dél-afrikai Fejlesztési Közösség)⁵ az adatait vesszük alapul, úgy a mára már 14 országot magába foglaló szervezet teljes GDP-jéből – mely Fekete-Afrika GDP-jének felét adja – Dél-Afrika részesedése kétharmadot meghaladó, míg a második helyen álló Angola, illetve a harmadik Tanzánia gazdaságai eltörpülnek mellette.⁶ A SADC 2008-ra tervezte tagországai között a szabadkereskedelem megvalósítását, a vámunió 2010-ben, a közös piac 2015-ben, a pénzügyi unió 2016-ban, s végül a közös pénz bevezetése 2018-ban esedékes. (Soest – Scheller, 2006: 3-8) A tervek ambíciózusak, megvalósításukra azonban nincs garancia, noha a régió már így is lemaradásban van, hiszen a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösség, az ECOWAS 2004-ben már a közös útlevelek kiadásába is belefogott. A meghatározó dél-afrikai fölény akár visszatartó hatással is lehet az integrációra, amint a junior partnerek gazdaságilag talpra állnak, ahogy napjainkban ez Angola esetében történik, köszönhetően a hatalmas olajbevételeknek. Ráadásul némelyik tagország, így például Tanzánia egy másik regionális együttműködésben, nevezetesen a Kelet-afrikai Föderáció kiépítésében is érdekelt, így számukra a föderatív együttműködés kapcsán az „álom vagy valóság” kérdése (Tarrósy, 2006: 390-391) kétszeresen is érvényes.

Ahogy a 90-es évek közepén sorra nyitotta Dél-Afrika diplomáciai és gazdasági képviselőit a kontinens országaiban, sok helyütt szinte azonnal a fogadó ország legnagyobb kereskedelmi partnerévé is vált. Sőt, Pretoria, amely a Dél-afrikai Vámunió országaiban már jóval függetlenségük elnyerése előtt is a legfontosabb befektető volt, 1990-2000 között éves átlagban 1,4 milliárd dollárt, összesen 12,5 milliárd dollárt helyezett ki Afrika-szerte, mellyel a fekete kontinens legnagyobb befektetőjévé vált, megelőzve az USA-t (10 milliárd dollárnyi tőke), s jóval felülmúlva Nagy-Britannia, Franciaország, Németország hasonló mutatóit. Mozambikban 33%, Tanzániában 46%, Kenyában 44%, Ugandában 55%, sőt

még a földrajzilag távoli Maliban is a közvetlen külföldi tőke fele érkezett Dél-Afrikából. Évtizedünkben ez a trend megfordult, s ma már a némileg konszolidáltabb viszonyoknak, a nemzetközi szervezetek, az USA, az EU, illetve a G8-ak erőfeszítéseinek is köszönhetően Dél-Afrika hátrébb szorult a befektetői listán.

Az SADC és az öt országot (Dél-Afrika, Namibia, Botswana, Lesotho, Sváziföld) magába foglaló Dél-afrikai Vámunió (SACU) már 1994 előtt is fontos partnerei voltak a Dél-afrikai Köztársaságnak, ez volt az egyetlen régió, ahová az ország alapvetően feldolgozóipari termékeket tudott exportálni. Ez a sajátosság – kiterjesztve egész Afrikára – máig fennáll, továbbá az is, hogy Dél-Afrika e térségből exportja értékének mindössze nyolcadát importálja. Afrika egészére számítva ez az arány 4:1-hez, 16%, illetve 4%. Ez azonban nem ellensúlyozza azt a tényt, hogy 2007-ben Dél-Afrika exportjából Európa részesedése 36,4%, Ázsiáé 31,5%, Afrikáé pedig 14,8% volt, pontosan akkora, mint az amerikai kontinensé. Az import terén Afrika pozíciói még gyengébbek, Ázsia 40,5%, Európa 36,4%, és Amerika 13,4%-os részesedésével szemben mindösszesen 7,4%.⁷ Dél-Afrika 50 legjelentősebb külkereskedelmi partneréből 2002-ben mindössze 10 volt afrikai ország, 2007-ben ugyan már 13, ám az első tíz között még mindig egyetlen egyet sem találunk. Korábban Zimbabwe számított a legjelentősebb afrikai partnernek, 2007-re azonban Zambia (11. hely) és Mozambik (15) is megelőzték. Angola (22), Nigéria (23), Kenya (25), a Kongói DK (26), Tanzánia (30), Ghána (34), Malawi (35), Mauritius (38), Uganda (48) és Madagaszkár (49) fértek még fel az ötvenes listára,⁸ ám e mutatóknál talán szemléletesebb, hogy Dél-Afrika Mozambiktól Ugandáig kiszorította a volt gyarmattartó országokat az iparcikkek és berendezések legfontosabb szállítójaként.

Afrika gazdasága az utóbbi években a világtárlagnál gyorsabban fejlődött,⁹ a kontinens nem egy állama az utóbbi fél évtizedben 5-10%-kal növelte gazdaságát, igaz ezen országok többségében a magas olaj- és nyersanyagáraknak köszönhetik bevételeik megugrását. A nyersanyagban szegény, s főként a polgárháború sújtotta országok még máig sem érték utol egykori önmagukat. Ez utóbbi államcsoport másik fontos jellemzője, hogy költségvetésüknek 50-70%-át a külföldi segélyek adják, míg Dél-Afrikában ez az arány soha nem haladta meg a 2%-ot, sőt, az utóbbi néhány évben az 1%-ot sem éri el, így nemzeti jövedelmében elenyésző annak aránya. A szubszaharai Afrika 2005-ben 32,6 milliárd dollár segélyt kapott, ezen belül a Dél-afrikai Köztársaság mindössze 700 milliót.¹⁰

A nemzetközi fejlesztési együttműködés, azaz a segélyezés a politikai és gazdasági befolyásszerzés eszköze is egyben. Ez a jövőben sem lesz másként. Az USA 2001 szeptembere után valóságos fordulatot hajtott végre Afrika-politikájában. Nagy-Britannia, majd a többi jelentős európai uniós ország is „visszafordult” Afrikába. Megjelent Kína, később India, s a jelek arra utalnak, hogy Oroszország is vissza kívánja szerezni a Szovjetunió egykor volt afrikai pozícióit. A körülmények illetően alakulása kihúzta

az érveket azok alól, akik Dél-Afrikában a fekete kontinens eljövendő „befektetési ragadozóját” (investment predator) látták.¹¹ Ettől függetlenül a dél-afrikai cégek, illetve az ott újra megtelepedett nemzetközi vállalatok éppen az olyan, Afrika számára kulcsszektorokban, mint amilyen a bányászat, vagy az információ-technológia, a bank- és biztosítási szektor, stb. továbbra is vezető szerepet játszanak a kontinensen. Erre példa, hogy a nyugat-afrikai partokon roppant lendülettel befektető olajcégek Fokvárosban építették ki regionális központjaikat, pedig Dél-Afrika nem is számít gazdagnak olaj- és földgázkészletekben.

MILYEN KÜL- ÉS AFRIKA-POLITIKA?

A mennyiben egy mondatban kívánjuk meghatározni a dél-afrikai külpolitikában a „tárgyalási periódus” (1990-94) és az apartheid utáni korszak között a leglényegesebb különbséget, akkor az minden kétséget kizáróan a nyugati világ értékeitől való elmozdulás volt a harmadik világ értékei felé. (Barber, Currey, Philip, 2004: 6) Néhány elemző egyenesen véletlenszerűnek, esetlegesnek tartja a Nelson Mandela elnöksége (1994-99) alatti külpolitikát.

Ez mind az öt kiemelten kezelt területen, az Afrika felé fordulásban, a demokratikus elvek és az emberi jogok képviseletében és érvényesítésében, a biztonságpolitika holisztikus értelmezésében, a konfliktusok kezelésének pacifista szellemű megközelítésében, és a multilateralizmusban is megnyilvánult. (Nathan, 2005: 361) Dél-Afrika – visszatérésével a nemzetközi rendszerbe – az ENSZ és a Bretton Woods-i intézmények megreformálásának is egyik élharcosává vált, ennek azonban mindezidáig nem mutatkoznak eredményei sem az Észak-Dél kapcsolatok javításában, sem az ország biztonsági tanácsbeli állandó tagságának (vétőjoggal, vagy anélkül) kérdésében.

Az 1994 utáni Dél-Afrika kontinensen belüli aktivitásával inkább a várakozások alatt teljesített. Egyetlen egy esetben, 1998-ban Leshotoban vállalt szerepet – Botswana-val karöltve – fegyveres beavatkozás terén, az ott elharapódzó anarchia felszámolása érdekében.¹² Dél-Afrika – az említett eset kivételével – kizárólagosan előzetes nemzetközi felhatalmazással indított diplomáciai akciókat. Elmaradt a beavatkozás 1994-ben a ruandai népirtás kapcsán is. A dél-afrikai vezetésen belül számos esetben bontakozott ki élénk vita arról, hogy az ország kétség kívül meglévő katonai potenciálját ne használják-e ki a békeletteremtésre. A negatív döntésben nagy szerepe volt annak, hogy még élénken kísértett a múlt, mikor a dél-afrikai katonák megjelenése bárhol Afrikában agresszióknak számított. A rendszerváltás óta békefenntartó feladatot csak Burundiban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban vállalt az ENSZ, illetve az Afrikai Unió felhatalmazásával az ország, Darfurba kizárólag megfigyelőket küldött.

E korlátozott szerepvállalás ellenére az 1994 utáni szabad Dél-Afrika és politikai intézményrendszere példaként szolgált Afrika-

Jóreménység-fok

szerte. Segített abban, hogy a világ figyelme végre a legszegényebb kontinens felé forduljon, egyúttal fontos szerepet játszott a külvilág által a segítségnyújtás előfeltételének tartott keretek megteremtésében. A dél-afrikai példát sikeresen valószínűsítették meg a kontinens országainak többségében, kivéve talán a frankofón államokat. Itt Szenegál és Benin kivételével a demokratikus játékszabályok betartása még mindig rendkívül sok kívánnivalót hagy maga után, sőt néhány ország¹³ élén ma is a rég letűnt francia „pré-carré” korszakból itt maradt politikai dinoszauruszok vannak hatalmon. (Djinadou, 2006: 257)

Nelson Mandela 1999-es visszavonulása szabadabbá tette az utat, hogy utódja, az Afrika iránt talán még inkább elkötelezett Thabo Mbeki saját, nem kevésbé küldetésstudatos külpolitikája kibontakozhasson. Az emberi jogoknak ebben ugyan kisebb a szerepe, ám akárcsak Mandela elnöksége idején, Mbeki számára is alapvető fontosságú a hegemon szerep kerülése a kontinens ügyeiben. A Mbeki-korszak legnagyobb külpolitikai dilemmája a zimbabwei Mugabe-rezsimhez fűződő viszony. Az ottani gazdasági csőd, a hatalom brutális fellépése a lakosság túlnyomó

többségével szemben Dél-Afrikát is igen közletről és fájdalmasan érinti. Mára már kétmillióra becsülik a Limpopo folyó túloldaláról legálisan és illegálisan az országba menekültek számát, akik egyre nagyobb anyagi terhet jelentenek Pretoriának. Az emberi jogok lábballal tiprása miatt a nyugati világ arra törekszik, hogy nemzetközileg elszigetelje Mugabét. Ahogy a 2007. decemberi EU-AU csúcs megrendezése előtti huzavona is bizonyította, Dél-Afrika nem partner a diktátor kiközösítésében. Az ebben a kérdésben mutatott passzivitásért kapja a dél-afrikai vezetés rendre a legtöbb kritikát. (Barber, 2005: 1094) Az ellenzéki dél-afrikai sajtó vitriolos cikkeiben Zimbabwét, mint Dél-Afrika új bantusz-tánját emlegeti. Mbeki második, s az alkotmány szerint utolsó elnöki mandátuma során a korábbiaknál is erősebben törekszik az „Afrikai problémákra afrikai megoldások” elv alkalmazására.

Az elmúlt években felmerült, hogy Pretoria aktívabb Afrika-politikája nyomán talán egyfajta pánafrikai kurzus kaphat lábra. Mára azonban egyértelműen kiderült, hogy a Dél-afrikai Köztársaság nem képes gazdasági fölényt regionális hegemoniára váltani, nem is beszélve a kontinensen betöltendő hasonló szerepről. Erre sem a történelmi múltja, sem világgazdasági pozíciói nem teszik alkalmassá. Leegyszerűsítve ez azt jelenti, hogy az angol, vagy

a francia minta helyett az országnak be kell érnie a német, vagy a japán minta követésével. A nemzetközi erőviszonyok azonban nem minden közegben működnek hasonló elven. Ez különösen igaz Afrika esetében. Tény, hogy a kontinensen kívüli tényezők sehol máshol nem bírnak olyan erős pozíciókkal, mint éppen Afrikában, hiszen ez a legszegényebb, következésképpen a külső segélyekre, adósságelengedésekre, vám- és egyéb kedvezményekre legjobban ráutalt kontinens. Ezt a ráutaltságot a donor országok, elsősorban a volt gyarmattartó országok, az egykori-mostani szuperhatalmak, az USA és a Szovjetunió-Oroszország, de egyre növekvő mértékben az Afrikáért, pontosabban természeti kincseiért¹⁴ megindult „második versenyfutás” új résztvevői, így Kína és India is igyekeznek kihasználni. Dél-Afrika esetében a segélyek a költségvetésen belül elenyésző hányadot képviselnek, az ország nem függ egyoldalúan exportpiacaitól sem, gazdasága fejlett, néhány ágában világgazdasági jelentőséggel bír, így minden adottsága megvan, hogy a kontinens érdekeinek szószólója legyen, még a politikailag érzékeny kérdésekben is. Az sem véletlen, hogy éppen Dél-Afrika emelte fel szavát először a kontinensen megmutatózó kínai gazdasági behatolás negatív következményei ellen.¹⁵ Dél-Afrikának minden eszköz rendelkezésére áll, hogy a jövő feltételezhetően multipoláris világának fontos, regionálisan meghatározó, de globális méretekben is megkerülhetetlen eleme legyen. ☀

VÉGJEGYZET

¹ A cikk 1998-ben könyv formájában is napvilágot látott, 445 oldalon, kibővített szerzőgárdával „The Pivotal States. A New Framework for U.S. Policy in the Developing World” címmel a W. W. Norton and Co. kiadónál, s többször került újranomásra.

² „Ázsiaiak” elsősorban az egykori Brit-Indiából bevándoroltak számítottak, a megbukott apartheid-rendszer ellentmondásosságára jellemző azonban, hogy a japánok, s idővel a kínaiak (Tajvannak köszönhetően) „tisztéletbeli” fehérek lettek, míg a főleg Jáva-szigetéről származó fokvárosi malájokat a „fokföldi színesek” csoportjába sorolták, mely eredetileg a félvéreknek fenntartott kategória volt.

³ 1976. június 16-án Johannesburg legnagyobb fekete elővárosa, SOWETO (South-Western Townships) Orlando negyedében a rendőrség belelőtt az afrikánsz nyelv kötelező iskolai oktatása ellen tüntető, főleg gyerekekből álló tömegbe. A brutális aktus után az egész országra kiterjedő tiltakozó-mozgalom a hatalmat kompromisszumkeresésre kényszerítette, így vált SOWETO Sharpeville-hez hasonlóan történelmi sorsfordulóvá Dél-Afrika történetében.

⁴ A Világbank adatait a szubszaharai Afrika, illetve a Dél-afrika Köztársaság vonatkozásában lásd: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT0,menuPK:258665~pagePK:146732~pIPK:146813~theSitePK:258644,00.html>

⁵ A SADC vonatkozású információk letölthetők a www.sadc.int honlapról.

⁶ Africa Development Indicators (ADI) 2007, 22 (32/176). Az ADI 53 afrikai ország 1000 mutatóját teszi közzé 1960 és 2006 közötti adatokkal. Letölthető: adi@worldbank.org

⁷ A lista letölthető: <http://www.thedti.gov.za/econdb/raportt/rapcont.html>

- ⁸ A dél-afrikai külkereskedelemre vonatkozó adatokat, melyek nemzetközi összehasonlításban is frissek és megbízhatóak, lásd a Dél-afrikai Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium honlapján: <http://www.thedti.gov.za/econdb/raportt/rapcoun.html>
- ⁹ Az Economist Intelligence Unit a 2008. január 14-én megjelent elemzésében egyenesen a „Booming Africa”, a fellendülésben lévő Afrika kifejezést használja, s erre az évre 6,4%-os, minden eddigig meghaladó növekedést jósol. Évtizedünkben a jövedelem egy főre számított átlagos növekedése évi 3% körül alakul, ami kedvező fordulatot jelent az 1980-as, az 1990-es évtizedekhez képest, amikor a jövedelem típus csökkent.
- ¹⁰ Világbanki adatok, melyek a World Development Indicators database, April 2007 webhelyről letölthetőek.
- ¹¹ Ezzel a témával kapcsolatosan bővebben: South Africa in Africa: Development Partner or Investment Predator? South Africa's Business Presence in Africa. South Africa Foundation, Occasional Paper No. 3/2004. June 2004.
- ¹² Dél-Afrika 600, míg Botswana 200 katonával vett részt az akcióban. A SADC csupán később adott felhatalmazást a beavatkozásra, igaz visszamenőleges hatállyal.
- ¹³ A közelmúltig elsősorban Togo 38 évig hatalmon volt elnöke, Gnassingbé Eyadema, 2005 februárjában bekövetkezett halála óta pedig a gaboni elnök, Omar Bongo, szolgálhatnak leginkább igazolásul Chirac volt francia elnök mondasához, hogy Afrika még nem érett a demokráciára. Hivatalosan ezt a nézetet ma már senki nem vállalja, de magánbeszélgetések során még gyakran találkozni vele.
- ¹⁴ A becslések szerint Földünk ásványi vagyonának harmada Afrikában található, sok ásvány esetében ez az arány akár a 90%-ot is eléri. A soha nem látott magasságokba emelkedett aranyárak kifizetődövé teszik a Dél-Afrika mélyén, sokszor 3-5000 méter között található készleteinek kitermelését is, amelyek a becslések szerint a világkészlet 40%-ával érnek fel. Ez az ország világgazdasági felértékelődéséhez vezethet, pozíciói pedig Afrikán belül is erősödhetnek a nagy olajtermelőkkel szemben.
- ¹⁵ A kínai-afrikai árucseré lényegében kínai iparcikkek cseréjét jelenti afrikai nyersanyagokra, így összetételében nagyon hasonlít a gyarmati idők árucseréjéhez. Még azok a textilüzemek is bezárásra vannak ítélve, vagy már be is zártak Afrika-szerte, melyeket a korábbi évtizedekben Kína maga épített segélypolitikája részeként. Az újabb kínai hitelek, melyekhez politikailag „pötytös” rendszerek is könnyen hozzájutnak, elsősorban az infrastruktúrát vannak hivatva feléleszteni, illetve fejleszteni, mely szintén a gyarmati korszakot idézi.
- CHASE, ROBERT - HILL, EMILY - KENNEDY, PAUL
“Pivotal States and U.S. Strategy,” *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 1, January–February 1996, 33–51. pp.
- DAVEY, A. M.
1988 South Africa and the African continent. In: Muller, C. F. J. (ed.): *500 Years: A History of South Africa*, Pretoria, Cape Town: Academica
- DJINADOU, MOUDJIB
Book review: Roger Southall and Henning Melber (eds) (2006) *Legacies of Power: Leadership Change and Former Presidents in African Politics* (Pretoria: HSRC Press; Sweden, Uppasala: The Nordic Africa Institute) In: *Politikon*, (August 2006), Vol. 33. No. 2, 251–257. pp.
- GRUNDY, KENNETH W.
1973 *Confrontation and Accommodation in Southern Africa*, Berkeley: University of California Press
- HUGHES, TIM
2006 *Consolidating South African Foreign Policy*. In: *South African Foreign Policy Monitor*. SAIIA. Vol. 5. No. 2. August/September, 1–4. pp.
- MELBER, HENNING
1990 *Walvis Bay - Integraler Bestandteil Namibias*, Namibia Magazin, Deutsch-Namibische Gesellschaft e.V. Vol. 1. No.3, 8. pp.
- NATHAN, LAURIE
2005 *Consistency and inconsistencies in South African foreign policy*. In: *International Affairs*, Vol. 81. Issue 2. 361–372. pp.
- ODHIAMBO, TOM
2006 *Inventing Africa in the Twentieth Century: Cultural Imagination, Politics and Transnationalism in Drum Magazine*. In: *African Studies*, Vol 65, No. 2, December, 157–174. pp.
- PIRIE, GORDON
‘Africanisation’ of South Africa’s international air links, 1994–2003. *Journal of Transport Geography* Volume 14, Issue 1, January 2006, 3–14. pp.
- SIDIROPOULOS, ELIZABETH
2007 *Responses to Paul Martin’s Proposal for the L-20 Toward More Inclusive Informal Global Governance: A View from South Africa*. In: *Global Governance*, 2007, VOL 13; No. 3, 315–319. pp.
- SOEST, CHRISTIAN VON - SCHELLER, JULIA
2006 *Regionale Integration im südlichen Afrika: Wohin steuert die SADC? GIGA Focus Afrika*, Nr. 10/2006, Hamburg: GIGA.
- TARRÓSY, ISTVÁN
2006 „Kelet-afrikai Föderáció: álom vagy valóság?”. In: *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*. Publikon társadalomtudományi könyvek. 384–393. pp.
- WELSH, FRANK
2000 *A History of South Africa*. London: Harper Collins Publishers

FELHASZNÁLT IRODALOM

BARBER, JAMES - CURREY, JAMES - PHILIP, DAVID

2004 *Mandela’s World: the international dimension of South Africa’s political revolution 1990-99*. Athens, OH: Ohio University Press

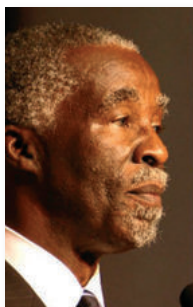
BARBER, JAMES

2005 *The new South Africa’s foreign policy: principles and practice*. In: *International Affairs*, Vol. 81, Issue 5, 1079–1096. pp.

Fotó: Kalmár Lajos

© WorldPictureNetwork/EPA

Mayer Lajos

Jacob Zuma, az ANC új vezetője

Az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) 2007. december 16-20. között Polokwaneban tartott 52. kongresszusán Jacob Zuma, a korrupciós ügyei miatt¹ 2005-ben Mbeki által leváltott, volt helyettes államfő lett a kormányzó ANC párt, sorrendben tizenkettedik vezetője.² A 3834 küldött mintegy 60%-a, 2329 fő szavazott rá, míg a jelenlegi államfő, pártvezér Thabo Mbeki 1505 voksot kapott. Zuma ezzel a győzelemmel minden valószínűség szerint 2009-ben elnyerheti az államfői tisztet is. Ekkor jár le ugyanis Mbeki második mandátuma, aki először 1999-ben Nelson Mandelát váltotta az államfői tisztségben.

Thabo Mbeki elismerve vereségét, gratulált Zumának a győzelemhez és saját maga, valamint kormánya további támogatásáról biztosította őt és az ANC-t, azonban leszögezte, nem látja szükségét annak, hogy lemondjon állam- és kormányfői tisztségéről, hiszen majd csak 2009-ben jár le megbízatása.

Az ANC helyettes vezetője a korábbi főtitkár, Kgalema Motlanthe, Zuma közeli bizalmasa lett, aki a Mbekit mindenben támogató Nkosazana Dlamini-Zuma külügyminiszter asszonyt, Jacob Zuma volt feleségét váltotta a poszton.³

Az ANC mostani tisztújító kongresszusa tovább gyengítette Mbeki helyzetét, mivel a párt Végrehajtó Bizottságában Zuma támogatói kerültek többségbe. A testület tagjai lettek:

- Winnie Madikizela-Mandela, Nelson Mandela volt felesége;⁴
- Tony Yengeni, volt ANC parlamenti frakcióvezető;⁵
- Nozizwe Madlala-Routledge, volt egészségügyi miniszter, kinek AIDS-fertőzéssel kapcsolatos álláspontja korábban többször is ütközött Mbeki elnök elképzeléseivel,⁶ mely miatt posztjáról is leváltották;
- Manto Tshabalala-Msimang jelenlegi egészségügyi miniszter asszony, kinek az AIDS-fertőzés gyógyításával, illetve megelőzésével kapcsolatosan hangoztatott véleményét⁷ országosan és világszerte is kritizálják.

A Végrehajtó Bizottságból kiszavazottak:

- Phumzile Mlambo-Ngcuka asszony, jelenlegi államfő helyettes;
- Mosiua Lekota védelmi miniszter;
- Dr. Essop Goolam Pahad, az Elnöki Hivatal minisztere;⁸
- Aziz Goolam Houssein Pahad, külügyminiszter helyettes.

A bekiabálások, egymást túlharsozó, a szónokok beszédét elnyomó harci dalok⁹ és egyéb zavargásoktól sem mentes konferencia után Nelson Mandela a párt jelenleg tapasztalható

Fotó: Mayer Lajos • Johannesburgi látkép

mély megosztottsága miatt sajnálatát fejezte ki, és a pártszakadást sem tartotta kizártnak. A hatalom mostanában kialakult kétközpontúsága valóban sok konfliktus veszélyét rejt magában. Desmond Tutu Nobel-békedíjas, szókimondásáról híres egykori fokvárosi püspök kijelentette, hogy egyik ANC pártelnök-jelölt sem alkalmas a tisztségre.

Az ANC hosszú történelme¹⁰ során a mostani 52. kongresszus volt az első nyílt tisztségválasztó, a tagságot azonban leginkább megosztó ülés. Mindezt fel lehet fogni a demokratizmus megnyilatkozásának is, ugyanakkor mindent mérlegelve inkább a pártszakadás irányába tett lépésnek lehet tekinteni, amely a stabilnak nevezhető dél-afrikai politikai rendszer meggyengüléséhez vezethet. Thabo Mbeki második államfői ciklusának végéhez közeledve a kormányzó ANC koalíciós partnere az egyre erősebb Dél-afrikai Kommunista Párt (SACP), valamint az azzal szövetséges legnagyobb szakszervezeti konföderáció, a COSATU¹¹. A radikális dél-afrikaiak egyre elégedetlenebbek az apartheid után is fennmaradó, a lakosság megközelítőleg 12%-át kitevő fehér kisebbség gazdasági vezető helyzetével, a továbbra is jelentős szegénységgel, és az állam erős centralizációjával. Annak ellenére, hogy Mbeki alatt az ország folyamatosan fejlődik, elnyerte a már most is népszerű 2010-es labdarúgó világbajnokság rendezési jogát, viszonylagos gazdasági stabilitást ért el, sőt Afrika vezető gazdasági és politikai hatalmává vált, a tömegek mégis többet várnak. Nem számít, hogy Zuma fegyvervásárlási korrupció¹² és nemi erőszak vádjával¹³ többször is állt bíróság előtt, sőt jelenleg is eljárás folyik ellene, a lakosság nagy része mégis tőle reméli a szegénység felszámolását. Mbeki vereségéhez nagymértékben hozzájárult az is, hogy második elnöki ciklusa végére fokozatosan bezárkózott, nehezen megközelíthetővé vált a párt és támogatói számára, így elvesztette kezdeti népszerűségét. Feltételezhetően a konferencia küldöttei nem is annyira Zumára, inkább Mbeki ellen voksoltak, hiszen harmadik jelölt híján csak így tudták kifejezni elégedetlenségüket.

MIRE IS LEHET KÖVETKEZTETNI AZ ANC ÉLÉN TÖRTÉNT VEZÉRCSEREBŐL?

A kérdés 2009 tavaszáig nem igazán időszerű, mivel a jelenlegi gazdasági-politikai irány változatlan marad, legfeljebb Mbeki államfőnek nem lesz olyan teljhatalmú, szabad döntése, mint eddig volt. Radikális változások csakis Jacob Zuma esetleges elnökké választása után következhetnek, így az ANC párt türelmetlen szélsőbal szárnyának még biztos várnia kell a reformokra. Már ha egyáltalán megválasztják/megválaszthatják Zumát, hiszen a különböző bűnügyekben ellene folytatott bírósági eljárás még korántsem fejeződött be. Annak kimenetelétől egyelőre nagyon sok függ, egy kedvezőtlen bírósági döntés könnyen meghiúsíthatja Zuma államfői és szövetségeseinek politikai reményeit. Amennyiben 2009-től mégis övé lesz az államfői szék, semmiképpen sem vonhatja ki magát az őt támogató balos, szélsőbalos elvárások alól. Még akkor sem, ha ennek az ellenkezőjét mondta üzletemberek előtt egy nemrégiben az Egyesült Államokban és Angliában tett körútja során. Kérdés az is, hogyan fog a továbbiakban működni a fentebb vázolt kétcentrumos hatalmi rendszer, mivel a dél-afrikai államberendezkedés eddig a meglehetősen centralizált pártra és kormányhatalomra épült. Igaz, 1997-ben Thabo Mbekit választották az ANC vezetőjének, miközben Nelson Mandela 1999-ig államfő maradt, akkor azonban Mandela kijelölt utódja került a kongresszus élére, ellenben a mostani helyzettel. Rendszerint az ANC országos konferenciáin döntenek a jövőbeli politikai, gazdasági irányvonalról, melyet később az államfő igyekszik maradéktalanul végrehajtani. A jelen körülmények közt Mbekinek azonban nem lesz meg a korábbi politikai hatalma, hogy pártelnökként a saját akaratát keresztül vigye, így könnyen kiszolgáltatottá válhat. Az ANC johannesburgi székháza és a pretoriai államfői hivatal az utóbbi években egyre inkább eltávolodott egymástól, s talán pont ez bosszulta meg magát. Félő, hogy a megváltozott helyzetben még inkább konfliktusossá válik az államfő és pártja viszonya. Valószínűleg az ANC új vezetése törekedni fog rá, hogy érvényre juttassa akaratát, így a meglévő feszültség még számos kérdés kapcsán könnyen nyílt konfrontációhoz vezethet a 2009-es választásokig. A jelenlegi helyzetben Zuma államfői jelölése azonban erősen függ az ellene folytatott bírósági ügy kimenetelétől. Amennyiben elítélik, akkor nemcsak a remélt elnöki, de még az elért párton belüli szerepe is veszélybe kerülhet.

A kongresszusi választások eredményének legjobban KwaZulu-Natal (KZN) tartományban örülnek, lévén Zuma zulu, míg Mbeki xhosa származású. KZN tartomány főként zulu lakossága elsősorban az Inkatha Freedom Pártot (IFP) támogatja. A politikai erő 2002-ig az ANC koalíciós partnere volt Mangosothu Gatsa Buthelezi vezetésével, aki akkor a belügyminiszeri posztot töltötte be. Az ANC-vel való ellentétek miatt később az IFP – amelynek tagsága szinte kizárólag KZN-re korlátozódik – azonban kivált a koalícióból és Buthelezi elvesztette hivatalát, sőt a következő választásokon a helyi ndebelék és xhosák uralta ANC legyőzte őket. Ezt, valamint az országos politikából való kiszorulásukat

nem tudták megemészteni, így a zulu származású Jacob Zuma – törzsi nevén Msholozzi – sikerét egyúttal a saját győzelmüknek fogják fel. Kiálltak Zuma mellett akkor is, amikor korrupcióval és nemi erőszakkal vádolták, illetve mikor eltávolították alelnöki pozíciójából. Az áhitott siker nyomán kitört örömmek adott hangot Durban (Ethekwini) fehér polgármestere, Michael Suthcliffe is, mondván végre visszaállt az ANC demokratikus alapokon nyugvó működése, amelyre a tartomány lakói öt éve vártak. Reményeik szerint a párt visszakерült a szegények és a munkások kezébe. Nem is csoda, hogy a Zuma vezette ANC-tól sokkal többet várnak a szegénység felszámolása és a korábban ígért rengeteg munkahely megteremtése kapcsán.

Sokan attól félnek, hogy ennek még nagy ára lesz. A választás előtti szócsaták, az ANC korábbi titkolózó vezetőválasztásaitól eltérő nyilvános sárdobálás, gyanúsítgatások, felelőtlen, teljesíthetetlen ígérgetések nagyon sokat árthatnak a két jelöltnél és magának a kormányzó pártnak is. Igaz, a kongresszusi választásnak nagyon nagy tétje volt, hiszen Mbeki sikere esetén tulajdonképpen ő jelölhette volna ki utódját, azzal ellehetetlenítve Zuma államfői céljait. Az ellenfél győzelme azonban éppen Mbeki riválisának elnöki esélyeit növelte meg, sőt jelen helyzetben úgy tűnik, a korrupciós ügyeit vizsgáló igazságügyi hatóság ítélete lehet egyedül veszélyes Zuma 2009-es jelölésére.¹⁴

A választási végeredmény több tényezőre vezethető vissza, így elsősorban Mbeki kormányzási stílusára, valamint gazdaságpolitikájára, melyek az elmúlt 13 év során¹⁵ jelentősen eltávolodtak az ANC vezetőségében ülők véleményétől. Súlyos kritikák érték a SACP és a szakszervezetek részéről az elnököt amiatt, hogy a kormány túlságosan kedvez az üzleti életnek, kevés figyelmet fordít a szegénység felszámolására, a dolgozók érdekeire. Szorosabb „elvtársi” magatartást vártak volna el, véleményük szerint Mbeki az ANC demokratikus tradícióit félelemre és ellentmondást nem tűrésre változtatta át. Tekintettel a lakosság becsült 15-17%-os HIV/AIDS fertőzöttségére, Mbekinek a vírus terjedésével kapcsolatos makacs és téves álláspontja, a betegek késedelmes gyógyítása, illetve a külföldi szakértői vélemények elutasítása szintén nagyon sokat ártott népszerűségének.

Jacob Zuma, az „ellenzéki” jelölt, későbbi győztes ugyanakkor nem tűnik a legalkalmasabbnak e posztra. A választás előtt hiába tett ázsiai, amerikai és európai körutat, hogy megnyugtassa a külföldi tőkét és eloszlassa félelmeiket gazdaságpolitikai meggyőződését illetően, kötődése – és függése – az ANC szélsőbal szárnyához eltérítheti a nemzetközi közösség által elvárt középutas politikától, mely Mbekit kétségkívül jellemzi. Nem jó ajánlólevél számára a fegyvervásárlással kapcsolatos korrupciós vizsgálat és a bírósági tárgyalás sem, mely miatt 2005-ben már lemondatták helyettes államelnöki tisztségéről, közvetlen üzlettársát, pénzügyi tanácsadóját, Shabbir Sheiket pedig jogerősen ötévi szabadságvesztésre ítélték. Egyúttal aláhúzendó, hogy Zuma AIDS-fertőzéssel kapcsolatos könnyelmű magatartása sem jelez sok jót.

Fotó: Mayer Lajos • Zulu falufőnök és felesége

Amint azt Desmond Tutu püspök kijelentette, egyik jelölt sem megfelelő¹⁶, ugyanakkor más nincs, lévén a sokak által ígertes politikusnak tartott, Tokyo Sexwale, akit egykoron az apartheid-rezsim szintén a Robben Island börtönébe zárt, mostanra pedig az ország egyik legsikeresebb – és leggazdagabb fekete – üzletemberévé vált, nem kapott elég támogatást, így visszalépve Zuma mögé állt. Egy másik lehetséges jelölt, a korábban jelentős szakszervezeti vezetőnek számító, Cyril Ramaphosa, aki ma ugyancsak gazdag üzletember, már a verseny kezdete előtt visszavonta indulási szándékát.

DE MI IS ÁLL A JACOB ZUMÁVAL KAPCSOLATBAN TÖBBSZÖR EMLEGETETT KORRUPCIÓS ÜGY MÖGÖTT?

1999-ben a dél-afrikai kormány a hadsereg modernizációjával kapcsolatban bejelentette, hogy mintegy 30 milliárd rand – akkor körülbelül 5 milliárd USD – értékben fegyvereket vásárol, illetve arra vonatkozóan szerződéseket köt. Az új hadieszközök között olasz, német, svéd, brit és francia tengeralattjárók, helikopterek, hadihajók és Gripen vadászgépek, valamint egyéb hazai gyártmányú fegyverek szerepeltek. Még a megvesztegetések gyanújának felmerülése előtt élesen kritizálták a kormányt, hogy miért költ ekkora összegeket a hadseregére, miközben milliók élnek nyomorban országszerte. Szakértők azt is kifejtették, hogy a Dél-afrikai Köztársaságot semmiféle olyan külső veszély nem fenyegeti, amely szükségessé tenné a fegyvervásárlásokat.

A gyanú felmerülése után indított független igazságszolgáltatási vizsgálatok több ezer oldalas anyagában hivatali összeférhetlenségek, eljárási szabálytalanságok és pénzügyi vesztegetések szerepeltek. A vizsgáló hatóság Jacob Zuma alelnök ellen korrupció alapos gyanúja vádjával rendelt el nyomozást, s miután közvetlen üzlettársát és pénzügyi tanácsadóját hamisításért és vesztegetésért jogerősen öt év szabadságvesztésre és 5,5 millió USD megfizetésére ítélték, 2005-ben Mbeki elnök leváltotta helyettesét.

Zuma üzlettársát, Shabbir Sheiket bűnösnek találták, a vád bizonyítékai szerint a francia érdekeltségű Thint dél-afrikai cégtől (a francia fegyvergyártó Thales leányvállalata) kenőpénzt követelt partnere részére, aki annak fejében vállalta, hogy elsimítja a vállalat ellen folytatott megvesztegetési vizsgálatot. Igaz, vallomása szerint a pénzt a „Jacob Zuma Oktatási Alapítványba” kellett volna befizetni. Sheiket azzal is vádolták, hogy üzleti tevékenységének támogatására 1,3 millió randot – 270000 USD – fizetett ki kenőpénzként Zumának. A lemondásra kényszerített alelnök természetesen tagadta és ma is tagadja a vádakot.

Egy éves nyomozás után 2006-ban kezdődött a Zuma-ügy bírósági tárgyalása, amelyet jogtechnikai okok miatt (az ügyészség nem készült fel megfelelően) a bíróság későbbre halasztott. 2007 novemberében a dél-afrikai Legfelsőbb Bíróság az eljárás folytatása mellett döntött, miután lehetővé tette a Zumától lefoglalt iratok és egyéb dokumentumok felhasználását¹⁷ a per során.

A Thint fegyvergyártó cégtől kapott kenőpénz kapcsán elrendelt vádemelési eljárás jelenleg is zajlik, az ügyészi beadványt a bíróság elfogadja, de az sem kizárt, hogy ismét visszautasítja. Mindenesetre az biztos, hogy Zuma 2009-es elnöki reményei dőlhetnek el a jogi folyamat során.

Az ANC újonnan megválasztott vezetője az utóbbi években többször is állt bíróság előtt. A 2005-ös korrupciós ügyét követően, 2006 februárjában nemi erőszakkal vádolták meg. A felmentéssel végződött eljárás során azzal mentette magát, hogy ő csak a zulu tradíciókat követte, bár sokak szerint e kifogással egyszerűen mosdatni próbálta tettét. Mindenesetre a dél-afrikai AIDS Tanács vezetőjeként a körülötte kialakult szexuális botrányral igen rossz példát mutatott. Az ellene felhozott vádak az ellenfél politikai mesterkedéseinek minősítette (véleménye szerint Mbeki áll a háttérben), s e véleményét ma is fenntartja, mellyel sok ANC szimpatizánst nyert meg.

A párt vezetőségére egy másik képviselő, a fentebb már említett Tony Yengeni korrupciós esete is igen rossz fényt vetett. Yengenit 2007 januárjában amnesztiával engedték ki öt hónap után a börtönből, ahol négy éves büntetését töltötte. Korábban a parlament védelmi bizottságának elnöke volt, jelentős szerepet játszott a dél-afrikai kormány fegyvervásárlási szerződéseinek megkötésében. A bírósági ítélet indoklása szerint saját autójának megvásárlása során irreálisan nagymértékű árengedményt kapott egy általa is bírált pályázati eljárásban résztvevő cégtől,

ám ezt Yengeni a parlamenti vizsgálóbizottság előtt tagadta. Az eljárásakor már az ANC parlamenti frakcióvezetője volt, mely tisztségéről némi habozás után leváltották.

KI IS VALÓJÁBAN JACOB ZUMA, AZ ANC ÚJONNAN MEGVÁLASZTOTT VEZETŐJE?

Jacob Gedleyihlekisa Zuma Zuluföldön, Inkandla faluban született 1942-ben, özvegy édesanyja nevelte, semmilyen formális iskolai képzést nem kapott. 17 éves korában csatlakozott az ANC fegyveres szárnyához.¹⁸ 1963-ban elfogták és a kormány megdöntési kísérletének vádjával, 10 éves börtönbüntetésre ítélték, melyet a hírhedt Robben Islandon töltött, ahol többek között Mandelát is őrizték. Kiszabadulása után előbb Mozambikban, majd Zambiában töltött be különféle – egyre rangosabb – posztokat, míg végül az ANC földalatti mozgalmának feje és a hírszerzés főnöke lett. Amikor 1990-ben legitimálták az ANC-t, a vezetők közül az elsők között tért haza, hogy tárgyaljon az apartheid-kormánnyal.

1991-ben lett a párt főtítkárnak helyettese, 1997-ben Mafikengben elnökhelyettesé választották, majd az 1999. évi elnökválasztás után az államfő helyettesévé nevezték ki. Igen népszerű, karizmatikus politikus, apartheidellenes harca, a „nép” képviselete, érdekeinek harcos védelme pozitív hatást gyakorolt mostani megválasztására is. Követői, a párt szélsőbalján álló erős partnerei azt várják tőle, hogy Mbekitől eltérő politikát folytatva bővíti a szociális juttatásokat, és az arra jogosultak körét. Ezt remélik annak ellenére, hogy Zuma többször is kijelentette, az ANC eddigi irányvonalát fogja követni úgy gazdaságilag, mint társadalmilag. Zuma nagyon népszerű volt az ANC Nőszövetségében is, a befolyásos női szervezetek nagyban segítettek, bár az említett 2006-os nemi erőszak ügye miatt valamelyest veszített e támogatásból.

A párt vezetőségében eleddig csak elvétve akadt zulu származású, mely lehetőséget Zuma politikai tőkévé tudta kovácsolni. Sikerült az addig tradicionálisan elzárkózó, sokszor ANC-ellenes¹⁹ IFP zulu párt tagjait megnyernie, s azzal saját győzelmét is bebiztosítani, még ha ez esetleg a Buthelezi által vezetett IFP végleges meggyengülésével is járhat.

Persze az ország jövőjének szempontjából Zuma megválasztásának az IFP-re gyakorolt hatásai csak másodlagosak. A fő kérdés, hogy a kormányzó párt Mandela és Mbeki után Zuma vezetésével milyen irányba mozdul el. Az világos, hogy nem marad meg a piac-

The
Explorer

Együttműködő partnerünk a **The Explorer** magazin

gazdasággal kapcsolatos, nagytőkéhez való viszony, hiszen az ANC-ben a mostani kongresszus után előtérbe kerültek a radikális baloldali erők, akik Zumaéhoz, illetve a rá leadott szavazataikhoz nagy reményeket fűznek. Mbeki pragmatikus irányvonalának központi elemei elsősorban az ország gazdasági helyzetének megerősítése, a belső stabilitás és az Afrikán belüli hegemonia megteremtése voltak. Ezen prioritásokhoz képest Mbeki a dél-afrikai szegénység felszámolását, a földosztást, az ország gazdaságának újraelosztását csak nagyon óvatos, lassú – a mostani radikálisok éles kritikája szerint túlságosan lassú – lépések sorozatával kívánta végrehajtani. E bel- és külpolitikai lépések alapján a Dél-afrikai Köztársaság a kontinens vezető gazdasági, katonai és – bizony mondható – politikai hatalma lett, mely jelentős mennyiségű külföldi tőke beáramlással járt. A kongresszusi küldöttek többsége mégis a változásokra szavazott.

Az ország jelenlegi súlyponti helyzete stabilitásának, a külföldi tőke bizalmának, modern infrastruktúrájának és igen jelentős ásványi nyersanyag kincseinek köszönhető. Nem hagyhatók figyelmen kívül a nagyüzemi, modern módszerekkel termelt mezőgazdasági áruk mennyisége, az országban bőségesen előállított, exportra is elegendő élelmiszer készletek sem. A környező államokra, a kontinens bizonyos válságövezeteire jellemző éhezés, kilátástalan nyomor Dél-Afrikában abszolút idegennek számít, az ország lakosságának életszínvonala messze meghaladja az afrikai átlagot. A stabilitás ellenére azonban jelentős társadalmi problémák tapasztalhatók, így például a termőföldek – a gazdaság fő ágazataihoz hasonlóan – elsősorban a fehérek tulajdonában vannak, az ország népességét kitevő mintegy 85%-nyi fekete lakosság annak jövedelmeiből nem részesül.²⁰ Ennek megfelelően a nagybirtokok állami kisajátítása és szétosztása a földnélküliek között népszerű ígéret. A zimbabwei példán felbuzdulva 2002-2004-ben történtek spontán földfoglalások²¹, melyek ellen a rendőrség és a katonaság mindeddig erőteljesen fellépett. Kérdéses, hogy ezután is hasonlóan fognak-e majd eljárni.

A jelenleg kialakult helyzet alapján összefoglalóan²² megállapítható, hogy a Mbeki-Zuma ellentét és az új pártvezető személye komolyan megosztotta az ANC-t, a végrehajtó hatalmat előreláthatólag 2009-ig kézbentartó Thabo Mbeki államfő és kormánya jelentősen meggyengült ahhoz, hogy maradéktalanul ragaszkodhasson az eddigi gazdasági és szociálpolitikai irányvonalához. Zuma populista megnyilvánulásai, iskolázatlanságából fakadó gazdaságpolitikai járatlansága aggasztja a dél-afrikai gazdaság irányítóit, a bel- és külföldi üzletembereket, befektetőket.²³ Tartanak attól, hogy Mbeki megfontolt, kompetens kormányzását, gazdaságpolitikáját a zimbabwei stílusú felhangok és intézkedések válthatják fel, amelyek tovább mélyíthetik az ANC-ben meglévő ellentéteket. A kormányzó pártra gyakorolt belső ellenzéki nyomás eredményeként Zuma egyre népszerűbb lehet a nincstelének, a szegények között, esetleges elnöki jelölése azonban elriaszthatja a befektetőket, mely óhatatlanul megingathatja a mostani belső stabilitást. Ennek felismerése nem kizárhatóan arra kényszerítheti az ANC-t, hogy középtávon más vezető megválasztását támo-

gassa, olyanét, akit nem terhel sem Mbeki, sem Zuma öröksége. A ma ismert személyek közül Tokyo Sexwale és Cyril Ramaphosa, Nkosazana Dlamini-Zuma külügyminiszter asszony, vagy Kgalema Motlanthe, az ANC új elnökhelyettese lehet potenciális utód. ☀

VÉGJEGYZET

¹ 2000 körül a Dél-afrikai Köztársaság mintegy 5 milliárd USD értékben fegyvervásárlási szerződéseket kötött, melyből néhány vezető politikus – köztük Zuma is – jelentős veszteséges pénzeket kapott. Az ország több cirkálóhajót, tengeralattjárókat és Gripen vadászgépeket vásárolt.

² 58 év óta először választottak nyilvánosan pártvezért.

³ 1998-ban váltak el. Jacob Zumának 2004-ben zulu szokás szerint több, egész pontosan hat felesége volt.

⁴ 2003-ban pártpénzek elikkasztásáért és egyéb visszaélésekért jogerősen elítélték, ám mégis az ANC női szárnyának karizmatikus vezető személyisége maradt.

⁵ 2003-as korrupciós ügyeiért váltották le 2005-ben.

⁶ Mbeki szerint nem a HIV-fertőzés, hanem a szegénység, elmaradottság okozza az AIDS-t.

⁷ Orvos létére hirdeti, hogy a fertőzést meg lehet előzni, illetve gyógyítani lehet céklával és egyéb hagyományos növényi származékokkal. Ezen abszurd vélekedések miatt többször késlekedett a HIV fertőzött terhes anyák antivírusos kezelése.

⁸ 2003-ban Kiss Elemér meghívására Budapestre látogatott.

⁹ Zuma kedvenc antiapartheid harci dalát – „a wu Lethi uMshini' Wami” („hord a géppisztolyom”) – harsogták.

¹⁰ 1912-ben alapították Native National Congress néven.

¹¹ Vezetője Zwelenzima Vavi.

¹² A bíróság előtt lévő eljárást a mostani választás nem függeszti fel, ha jogerős ítélet bűnösnek találja, az még az államfői pozíció iránti reményeit is szertefoszthatja.

¹³ Desmond felszólította Zumát, hogy számoljon be a szexuális botrány részleteiről.

¹⁴ National Prosecuting Authority

¹⁵ 1997-ben Mandela államfő helyettesévé tette.

¹⁶ Egy közvélemény-kutatás szerint Mbeki népszerűsége 40%-ra esett vissza, Zuma elnökségét pedig a megkérdezettek fele katasztrófának tartaná.

¹⁷ A bíróság elutasította a dokumentumok felhasználhatóságát, mivel azokat nem szabályszerű házkutatási engedély alapján foglalták le.

¹⁸ Umkhonto we Sizwe volt a szervezet rettegett neve.

¹⁹ Választásokon a politikai csatározásoknak mindig voltak halálos áldozatai, KZN-ben mélyek a zulu, xhosa, ndebele ellentétek.

²⁰ Az ún. black economic empowerment (BEE) folyamat ezt az újraelosztást szolgálja.

²¹ Az egyik legjelentősebb ilyen akció Johannesburg környékén történt, ahol az egyik parlamenti párt (PAC) közreműködésével mintegy 30000 tüntető foglalt el városi és magántulajdonú földeket.

²² Feltéve, hogy Jacob Zumát a most folyó új eljárás után korrupció bűntettével nem ítéli el jogerősen a bíróság, mely következtében le kellene mondania.

²³ A pretoriai Mail and Guardian lap elemzése alapján.

Glied Viktor – Grünhut Zoltán

„Afrika ideje érkezett”

A 2010-es dél-afrikai labdarúgó világbajnokság előkészületeiről

AFRIKA VÉGRE LABDÁBA RÚG

2004. május 15-én a futballrajongók figyelme néhány lélegzetelállító pillanatra Zürichre összpontosult. A Nemzetközi Labdarúgó Szövetség (FIFA) illetékesei és a pályázó országok delegáltjai a 2010-es világbajnoki döntő helyszínének kiválasztására gyűltek össze a svájci városban. Az előzetes várakozások szerint viszonylag sima eredmény volt prognosztizálható, azonban a végső döntés nyilvánosságra hozataláig egyik aspiráns sem mehetett biztosra. Egy valami már korábban is eldőlt, mégpedig az, hogy a legrangosabb labdarúgó esemény immáron 19. tornájának rendezési jogát, a sportág történetében először, biztosan afrikai állam kapja. Minderre egy korábban elfogadott, a továbbiakban szokásjogként értelmezni próbált, később azonban – főként gazdasági-politikai okok miatt – mégis felülvizsgált FIFA-döntés teremtette meg az alapot, melyleszögezte: a jövőbeli mudiálék szervezését a kontinentális labdarúgó szövetségek között rotációsán kell felosztani.

Összesen négy pályázat került a FIFA asztalára: Afrika tekintetében a gazdaságilag mindenképpen vezető, a labdarúgás szempontjából azonban csak a legjobb tízbe sorolható Dél-afrikai Köztársaság mellett kizárólag észak-afrikai államok remélhették a rendezés jogának elnyerését. A tunéziai-líbiai közös projekt

ötletét az illetékesek hamar esélytelennek nyilvánították, melyben feltételezhetően közrejátszott a Kadhafi-vezette líbiai rezsimmel szemben érzett nemzetközi bizalmatlanság. A diplomáciai bonyodalmak elkerülése végett, inkább szervezési okokkal indokolták a koprodukciós változat támogatásának elutasítását, felkérve egyúttal Tuniszt és Tripolit önálló pályázat benyújtására, melytől előbbi anyagi okok miatt elállt, míg utóbbi elégtelen előzetes felkészültsége miatt eleve a „kispadra” kényszerült. Dél-Afrika azonban nem maradt vetélytárs nélkül, lévén a másik két pályázó, Marokkó és Egyiptom, mind szervezési, mind sportteljesítmények szempontjából komoly esélyekkel indulhatott. Utóbbi országok labdarúgómúltjuk, valamint Európához való földrajzi közelségük miatt, talán még előnyben is voltak az alig több mint tíz esztendeje még apartheid-rendszeréről hírhedt Dél-Afrikával szemben, habár az elmúlt években egyre erősödő iszlamista terrorveszély sem Egyiptom, sem Marokkó jelölésének nem kedvezett.

A hosszas mérlegelés után meghozott döntést Sepp Blatter, a Nemzetközi Labdarúgó Szövetség elnöke jelentette be: a 2010-es labdarúgó világbajnokság a Dél-afrikai Köztársaságban kerül megrendezésre. Az összesített eredmények alapján Egyiptom egyetlen voksot sem kapott, míg Marokkó tíz szavazatával szemben Pretoria 14 jelöléssel győzedelmeskedett. A nemzetközi közvélemény vegyes megítélésel fogadta a végrehajtó testület

határozatát. Még szinte el sem csendesedett a Thabo Mbeki elnök vezetete dél-afrikai delegáció ünneplése a FIFA székházában, többen máris megkérdőjelezték a döntés jogosságát.

Az afrikai országok labdarúgás terén tanúsított töretlen fejlődését ugyan senki sem vonhatta kétségbe, vagyis sportterdemek alapján általános volt a vélekedés arról, a fekete kontinens jogosan igényli, hogy világbajnokságot rendezzen. Ellenben számos kételkedő hangsúlyozta, hogy az olimpiai játékokkal egyenlő súlyú esemény nem csak a futballról szól. Mindjárt a döntést követően napvilágra kerültek olyan jelentések, melyek kiemelték: az elégtelen szervezési előkészületek következtében komoly problémák adódhatnak, így a játék könnyen háttérbe szorulhat. Dél-Afrika esetében pedig nem titoltan vannak aggodalomra okot adó tényezők, gondoljunk csak a bűnözés elképesztő méreteire, a gyilkosságok, rablások, túszejtések, szexuális bűncselekmények sokaságára, az afrikai viszonylatban ugyan rendkívül fejlett, mégis sok helyütt elavult közlekedési infrastruktúrára, illetve a tömegközlekedés hiányosságaira.

Dél-Afrikában is megoszlanak a vélemények a rendezés sikerességét illetően. Mangosuthu Buthelezi, zulu törzsi vezető 2007 januárjában meglehetősen borúlátó nyilatkozatot tett. A nagy tekintélyű politikai álláspontja szerint a világbajnokság akár veszteséges is lehet, amennyiben nem képesek változtatni a nemzetközi közvélemény azon megítélésén, miszerint egyetlen látogató sem érezheti magát biztonságban dél-afrikai tartózkodása idején. Ezt azért is fontos hangsúlyozni, mert a kontinens eddigi legnagyobb szabású sporteseményére több mint 650000 szurkolót várnak a világ minden részéről és nem mindegy, hogy a turisták milyen élményekkel távoznak. A bűnözési ráta magas foka okozta komoly gondok megoldása azonban még várat magára. A statisztikák megdöbbentő adatokat mutatnak: 2004/2005-ben 18793 gyilkosságot és mintegy 55000 szexuális indíttatású bűncselekményt regisztráltak a hatóságok. A bíróságok az esetek nagy száma miatt szinte képtelenek ellátni feladataikat, az igazság-

szolgáltatás az összeomlás szélére került. A kormánynak mindenekeelőtt ezt a problémát kell orvosolnia, úgy azonban nehéz visszaszorítani a bűnözést, hogy a városi lakosság egy része kizárólag erőszakos úton igyekszik rendezni nézeteltéréseit, illetve ebben látja az egyetlen kiutat a nyomorból. Buthelezi csakis a következő lehetőséget tartja elképzelhetőnek: a hatóságoknak valamilyen módon el kell érniük, hogy a bűnözők a viadal idejére „letegyék a fegyvert”. Hasonló állásponton volt Jackie Selebi országos rendőrfőkapitány is, aki szerint az egyetlen megoldás, ha a VB idejére legalizálják a jelenleg tiltott prostitúciót és a közteri alkoholfogyasztást. Kezelhetetlen helyzetet és minden bizonnyal felesleges feszültséget okozhat, ha a rendőrök minden egyes esetben intézkednek, amikor valakit rajtakapnak, hogy elfogyaszt egy sört a stadion környékén. Az ellenzők – egy felmérés szerint a lakosság 79%-a – azzal érvelnek, hogy a prostitúció engedélyezése még tovább gyorsítaná az AIDS terjedését.

Érzékelve a probléma súlyosságát, a kormányzat komoly erőfeszítéseket tesz a bűnözés visszaszorítására. Több mint 30000 rendőrt vesznek fel és képeznek ki a 2010-es VB-ig. A belügyminisztérium tervei alapján az újoncokat a dél-afrikai első osztály mérkőzésein dobják a mélyvízbe. A jelentősen felduzzasztott állományt divíziókra osztják és speciális feladatokra készítik fel. Egyes egységek a labdarúgó csapatokat védik majd, mások a szálláshelyek környékét és a főútvonalakat biztosítják. A stadionok területét felügyelő erők vezetőitől megkövetelik, hogy betéve ismerjék a létesítmény alaprajzát és biztonsági előírásait. Sok ezer rendőr dolgozik majd civilben, elvegyülve a szurkolók között, figyelve a zsebtolvajokra, feketézőkre, csalókra. A világbajnokság idején különleges bíróságokat állítanak fel, melyek kisebb ügyekben akár egy nap alatt ítéletet hozhatnak. A bűnözés visszaszorítása mellett fontos a rendőri jelenlét látványos demonstrálása is, hiszen nyilvánvaló, a hatóságok nem tudnak minden bűncselekményt megakadályozni. A fontosabb helyszíneken, a stadionon kívül rekedt szurkolók számára kialakított, nagy kivetítőkkel ellátott parkokban a turisztikai információs központok mellett minden esetben rendőrségi pavilon is lesz. Ezekben a parkokban a helyi erők mellett FIFA által finanszírozott biztonsági szolgálat járőrözik majd. A németországi példákat alapul véve rájuk biztosan szükség lesz, mert az ilyen közösségi helyszíneken akár 300-400000 ember is összegyűlhet. „Ahol meccs van, ott alkohol is van, ahol alkohol van, ott elszabadulhatnak az indulatok” – nyilatkozta a belügyminisztérium egyik, szervezésért felelős illetékese. A szurkolói parkok biztonsági szempontból még komolyabb kockázatot jelenthetnek, mint a stadionok, hiszen míg utóbbiakban lehetséges, előbbieken kivétel nélkül a különféle nemzetiségű szurkolók elválasztása, esetleges összecsapásuk megakadályozása.

A biztonsági erők munkájának összehangolása komoly szervezettséget, állandó kommunikációt és gyors döntéseket feltételez, ezért a rendőrség, a FIFA, valamint a helyi szervezők illetékesei állandó összeköttetésben lesznek, valamint az előkészítésben is szorosan együttműködnek egymással. A felkészülés során külön-

böző krízishelyzetekre dolgoznak ki megoldási lehetőségeket, begyakorolják az arra adandó válaszlépéseket, így elkerülve a váratlan események következtében kialakuló esetleges pánikselekvést. A rendőrség szóvivője szerint 18 hónapra lesz szükségük ahhoz, hogy az állomány felkészültsége elérje a kívánt szintet. A központi szervezőiroda 2008 januárjában jelentette be, hogy megkezdték az önkéntesek toborzását és felvételét. A sikeres lebonyolítás szempontjából kiemelkedően fontos, hogy megfelelő számú segítő vegyen részt a lebonyolításban. Elsőként olyan embereket keresnek, akik fizetésért felkészítik, illetve irányítják a közel 45000 önkéntes munkáját. A felhívás szerint előnyt élveznek az egészségügyi, vagy informatikus, turisztikai szakértő végzettségű, több nyelvet beszélő fiatalok. Eddig 15000-en jelentkeztek, de több száz önéletrajz érkezik naponta a központba.

A felmerült negatívumok miatt Dél-Afrika zökkenőmentes VB-rendezésében kételkedők rendszerint figyelmen kívül hagyják, hogy az ország már több világszintű eseménynek adott otthont, gondoljunk csak az Egyesült Nemzetek Szervezetének durbani konferenciáira, vagy a 2002-es johannesburgi Föld-csúcsra. A sportnál maradvá említhetjük az 1995-ös rögbi világdöntőt, az 1996-os hazai pályán megnyert Afrika Kupa kontinentális labdarúgó tornát, az ugyanabban az évben megrendezett golf világligát, az 1998-as atlétikai finálét, valamint a 2003-as és a 2007-es krikett világbajnokságot. Mindezek mellett a Dél-afrikai Köztársaságban számos évente megrendeződő sporteseményt is tartanak, többek között az A1-es autóverseny, az úszó világliga és a nemzetközi szörf- és vízi bajnokság egyik fordulóját Durbanban, golf tornát Sun City-ben, több kerékpáros kör-, illetve terepversenyt (Cape Argus Pick 'n Pay biciklitúra, Giro del Capo, Cape Epic), valamint több nemzetközileg jegyzett maratoni futást (Duzi-kanyon, Két óceán, és Comrades maraton). Még ha e rendezvények látogatottságukat, szervezési komplikáltságukat tekintve nem is érnek fel egy labdarúgó világbajnoksággal, biztos állítható, hogy Dél-Afrika nem korábbi tapasztalatok nélkül készül a mundialéra.

BERUHÁZÁSOK, PROGRAMOK, KEZDEMÉNYEZÉSEK

Dél-Afrika három vadonatúj stadiont épít a 2010-es viadalra. A Fokvárosba, Durbanba és Port Elisabeth-be tervezett új arénák a legmodernebb technikával épülnek, a kapcsolódó létesítmények (éttermek, szállodák, parkok, kaszinók, parkolóházak) minden igényt igyekeznek majd kielégíteni. Az utóbbi időben mégis olyan nyilatkozatok láttak napvilágot, melyek szerint az építkezések későn kezdődtek, habár a 2006-os németországi világbajnokság vezető építész állítja, hogy a technikai lehetőségek adottak, gond nélkül tartani lehet az előre kalkulált ütemezést. Hubert Nienhoff berlini építész szintén ezen az állásponton van. Mivel a német GMP iroda munkatársaként tagja a stadionok tervező csapatának, belülről is megtapasztalta a dél-afrikai munkamorált, a bürokrácia világát. „A szigorú szabályok és a rengeteg engedély beszerzése miatt Németországban egyszerűen képtelenség lenne időben befejezni az építkezéseket, az Olimpiai Stadion tervezése és kivitelezése például hét évig tartott. Dél-Afrikában mások a szabályok, itt mindent alárendelnek a világbajnokság sikerének. Higgyék el, 2009-re minden készen áll majd” – nyilatkozta Nienhoff.

A GMP építésziroda tervezi a 85000 férőhelyes durbani King's Park Stadiont. A német és dél-afrikai mérnökök szoros együttműködésben dolgoznak annak érdekében, hogy a létesítmény a helyi viszonyoknak megfelelő stílusban épüljön fel és a későbbiekben turistalátványosságként, sportközpontként is funkcionálhasson. A háromlépcsősre tervezett lelátó székei a dél-afrikai zászlót mintázzák meg, középen két egymással szemben elhelyezkedő íjjal. A durbani aréna okozta a legtöbb fejtörést építészeti szempontból, mert elég erősnek kell lennie, hogy ellenálljon az Indiai-óceán felől érkező erős szélnek, ugyanakkor alapfeltétel, hogy kényelmes és tágas legyen. A felépülő stadion a belvárostól több mint nyolc kilométerre helyezkedik el, ezért tervezésekor többen hangot adtak azon aggályuknak, hogy a távolság megnehezíti majd a szurkolók,

Rustenburg

Johannesburg, Soccer City

Pretoria

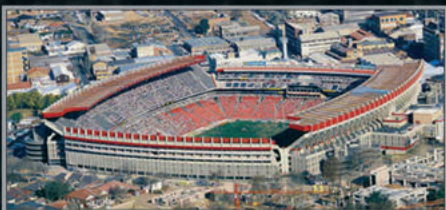
Port Elisabeth

Polokwane

Nelspruit

Johannesburg, Ellis Park

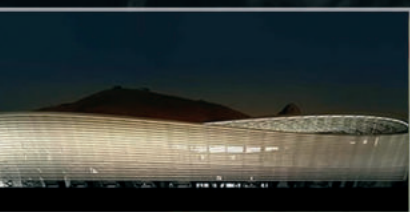

Durban

A 2010 világbajnokság helyszínei

• FOKVÁROS

0-es nokság zínei

Fokváros

Bloemfontein

turisták és sportolni vágyók odajutását. A városvezetés azonban bejelentette, hogy 2010-ig elkészül a King's Parkhoz vezető autópálya és vasútvonal is. Ez utóbbi beruházások szorosan kapcsolódnak a Mbeki elnök által 2006 nyarán bejelentett közlekedésfejlesztési programhoz, melynek keretein belül 432 millió dollárt költenek az ország elavult tömegközlekedésének javítására. A helyi önkormányzatok is kiveszik a részüket a költségek fedezéséből, Port Elizabeth 82 millió, Fokváros és Durban pedig egyenként közel 248 millió dollárral járul hozzá a büdzséhez.

A németországinál jóval alacsonyabb költségvetésre tervezett stadionrekonstrukciós program az előzetes számítások alapján így is 6 milliárd randba, azaz közel 850 millió dollárba kerül. Ez az összeg tartalmazza a három új stadion megépítésének és hét meglévő sportlétesítmény felújításának költségeit. A nyitómérkőzés és a döntő helyszínéül szolgáló, „futballvárosnak” elnevezett johannesburgi arénát 104000 fő befogadására alkalmas katlanná bővítik. A Port Elizabeth-ben létesítendő Nelson Mandela Bay Arena 40000, a fokvárosi stadion pedig 70000 ülőhelyes lesz. Utóbbiban olyan bravúros technikai megoldásokat alkalmaznak majd, mint az összecsukható tető, vagy a stadion területén fogható, plusz információkat, érdekességeket közvetítő rádióadás. A készülő létesítmények mindegyikét multifunkcionálisra tervezik, ahol a futball mellett sok egyéb sportág művelésére alkalmas helyszínt alakítanak ki. Hivatalos dél-afrikai források szerint az ország olimpiát szeretne rendezni a közeljövőben, ezért a mérnökök, befektetők, politikusok arra törekednek, hogy az első lépéseket már 2010-ig megtegyék.

2007 elején sötét fellegek gyülekeztek a világbajnokság felett. Egyre többször hangzott el, hogy a szervezési munkálatok rosszul haladnak, az építkezések késésben vannak, a bűnözés elképesztő méreteket öltött. A hangokat felerősítette Sepp Blatter azon félresikerült nyilatkozata, mely szerint hat másik ország is otthont adhatna a 2010-es világbajnokságnak. Másnap azonnal helyesbítette kijelentését, mondván az A, B és a C változat is Dél-Afrika, de sokakat ez már nem győzött meg. A sportdiplomata ugyan hangsúlyozta, hogy egyelőre töretlen a bizalom Dél-Afrika iránt, mégis esetleges beugrónként nevezte meg Angliát, Ausztráliát, az Egyesült Államokat, Japánt, Mexikót és Spanyolországot is. Közülük néhány hónapokon belül, más államok pedig akár már holnaptól képesek lennének megtartani a VB-t.

Ahhoz képest az afrikai ország kétségkívül jól áll, hogy Luiz Inacio Lula da Silva brazil köztársasági elnök már 2006 őszén bejelentette: Braziliának tizenkét teljesen új stadionra van szüksége ahhoz, hogy otthont adhasson a 2014-es VB-nek. Dél-Afrikában ugyanis csak három teljesen új stadiont kell építeni, azonban szinte az összes többi felújításra szorul. Irvin Khoza, a dél-afrikai központi szervezőbizottság vezetője kijelentette: „A németek nagyon magasra tették a mércét.”

Mbeki elnök határozottan reagált a negatív véleményekre és Blatter nyilatkozatára. Hangsúlyozta, hogy az Afrikai Reneszánsz felé vezető út meghatározó állomásának tekinti a világbajnokságot. „Az emberek már saját magukénak érzik az eseményt Kairótól Fokvárosig, olyan óriási lehetőségnek, amely megalapozhatja a kontinens 21. századi fejlődési irányát.” Az Afrikai Unió (AU) is teljes mellszélességgel kiállt a mundiálé mellett. A közösség

nyolcadik csúcstalálkozóján résztvevő állam- és kormányfők nyilatkozatban rögzítették, hogy a szervezet minden rendelkezésre álló eszközzel segíti a szervezők munkáját, egyúttal felszólították a FIFA-t, valamint az Afrikai Labdarúgó Szövetséget, hogy támogassák a dél-afrikai kormányzat erőfeszítéseit. Az AU sürgette továbbá, hogy a tagállamok 2007-ben indítsák el az Afrikai Labdarúgás Évtizede és a Sport mindenkié programokat. A nincstelenség, kilátástalanság és nyomor elleni harc fontos eszköze lehet a sport, amely közösségteremtő képességével erőt adhat a kihívások leküzdésében.

A világbajnokság égisze alatt számos egyéb rövid- és középtávú programot hívtak életre Afrika-szerte a béke és biztonság, környezetvédelem, kultúra- és turizmusfejlesztés jegyében. Ezek közül is kiemelkedik a dél-afrikai kormány 2006-ban, a helyi szervező bizottsággal közösen indított Afrika Örökség elnevezésű projektje, melynek fő célkitűzései a következők:

1. Támogatni az Afrikai Reneszánsz ügyét és az Afrikai Unió 2000-ben elfogadott fejlesztési terveit (NEPAD – The New Partnership for Africa's Development).
2. Törekedni arra, hogy minél több afrikai látogasson el Dél-Afrikába a viadal ideje alatt.
3. Támogatni és fejleszteni az afrikai futballt.
4. Világszerte erősíteni Afrika jó hírnevét és küzdeni a sztereotípiák ellen.

A program létrehozói négy szervezetet kértek fel fő partnernek: a FIFA-t, az Afrikai Labdarúgó Szövetséget, az ENSZ-t és az Afrikai Uniót.

Számos egyéb, Afrika felzárkóztatását, az életszínvonal emelését megcélzó kezdeményezés mellett érdemes megemlíteni a „Győzz Afrikában Afrikával” projektet, melynek ötlete először 2004. május 15-én, rögtön a FIFA végrehajtó testületének döntését követően merült fel. Az ENSZ égisze alatt futó, 70 millió dolláros büdzsével gazdálkodó program megvalósítása 2006 júliusában indult el. A közösségfejlesztést előtérbe helyező terv fő célja, hogy az aktuális társadalmi problémák egyik legsúlyosabb fajtáját, az egyén elidegenedését a tömegsport eszközeivel állítsák meg. Az First National Bank a dél-afrikai vállalkozások közül elsőként jelentette be a program berlini kampányrendezvényén, hogy 30 millió dolláros szponzori támogatást nyújt a szervezőknek, és további pénzekkel járul hozzá az ország labdarúgásának fejlesztéséhez, a játék népszerűsítéséhez a rossz anyagi és családi körülmények között élő fiatalok körében.

A VILÁG DÉL-AFRIKÁRA FIGYEL

2010 nyarán Dél-Afrika kerül a világsajtó középpontjába, az írott és elektronikus média sok ezer munkatársa közvetíti majd a mundiálé eseményeit. Már javában folyik a felkészülés a zavartalan közvetítés biztosítására. A technikai és szakmai feltételek biztosítása mellett a szervezők hang-

súlyozzák annak fontosságát is, hogy az ország pozitív képet sugározzon önmagáról. Afrikai médiaszakértők egyöntetűen állítják, a kontinensnek egységes „nyelvezetet” kell létrehoznia és kommunikálnia 2010-re, ehhez pedig kidolgozott marketing-média koncepció kialakítása szükséges. Makhenkesi Stofile dél-afrikai sportminiszter szerint az „Afrika ideje elérkezett” szlogen tökéletesen kifejezi a közös érdekeket. Eddig 37 afrikai országon kívül Brazília, Franciaország, Németország, Ausztrália és Új-Zéland jelezte azon szándékát, hogy használná a szlogent a világbajnokság népszerűsítésére. Nagy a felelőssége a hazai sajtó munkatársainak is, mivel sok összeállítás, riport és PR anyag majd az ő közvetítésükkel jut el más televíziós társaságokhoz. Ezért is különösen fontos, hogy ismerjék a tervezés alatt lévő médialevelek elemeit.

A felkészülés fontos állomása volt a 2007 augusztusában, Johannesburgban szervezett Nemzetközi Kommunikációs Együttműködés konferencia. A tanácskozás házigazdája, Ben Egbuna szerint akár összesen 28 milliárd néző is leülhet a képernyők elé a VB hat hete alatt, a döntőt pedig 2,5-2,8 milliárd ember követheti figyelemmel világszerte. A központi szervező iroda már 2007 őszén bejelentette, hogy eladta a mérkőzések közvetítési jogainak 95%-át. Ez soha vissza nem térő alkalom arra, hogy a Dél-Afrikáról kialakult, nem túl pozitív képet megváltoztassák. „Nincs még egy olyan lehetőség, amely több befektetőt vonzana, mint egy izgalmas focimeccs előtti jól sikerült országimázs hirdetés” – hangsúlyozta Egbuna. A konferenciára mintegy 350 kommunikációs és médiaszakértő érkezett Afrika minden részéről azzal a nem titkolt szándékkal, hogy megtervezzék azt az üzenetet, melyet Dél-Afrikán keresztül az egész kontinens közvetít majd 2010-ben. „A világbajnokság rendezésének költségei igen magasak, ezért nagyon alaposan körül kell járnunk, melyek azok a tényezők, amiket sulykolnunk kell a médián keresztül. Célunk csak egy lehet: sikeres, 21. századi Afrikát teremteni” – nyilatkozta Yvonne Johnston a Dél-afrikai Nemzetközi Marketing Tanács elnöke, a konferencia egyik fő előadója. A VB emblémájával ellátott termékek egységes arculatának megteremtése érdekében az összes rendező városban fogyasztóvédelmi irodákat hoztak létre, melyek az áruk minőségét és eredetét ellenőrzik.

Egy, a kormányzat által megrendelt 2007. novemberi közvélemény-kutatás szerint a dél-afrikai többsége rendkívül optimista a világbajnoksággal kapcsolatban. A reprezentatív felmérés kérdései szinte minden, a VB-vel kapcsolatos témát érintettek a szervezők felkészültségének fokától a tömegközlekedés problémáin keresztül a biztonsági helyzetig. A 2006-os válaszadók 76%-a úgy érzi, hogy Dél-Afrika biztonságos ország, de csupán 59%-uk gondolja azt, hogy nagyobb incidens nélkül zajlik majd le a mundiálé. Valamivel többen, 67% véli, hogy a tervezett építkezések, infrastrukturális beruházások elkészülnek időben. Érdekes lehet, hogy a mérkőzéseknek otthont adó nagyvárosokban 2010 közeledtével egyre optimistább a lakosság, igaz, Fokvárosban az emberek alig több mint fele bízik abban, hogy a VB komoly lendületet hoz majd a városfejlesztés terén. Johannesburgban

a megkérdezettek sokkal nagyobb arányban válaszoltak igennel ugyanerre. Arra a kérdésre, hogy megnézne-e élőben egy mérkőzést, az összes válaszadó 54%-a felelt igennel, azonban érdekes összefüggésekre világít rá, hogy míg a fekete lakosság 81, addig a fehérek mindössze 20%-a váltana jegyet a stadionokba. A marketing és a kommunikációs tevékenység helyes irányát mutatja, hogy az emberek 64%-a ismeri a világbajnokság emblémáját és szlogenjét.

Köztudott, hogy az évről-évre gyorsan növekvő igényeket az energiaszektor kevésbé tudja kiszolgálni, az állandó villamosenergia-ellátás biztosítása a mai napig gondokat okoz Dél-Afrika-szerte. A probléma nagyságát mutatja, hogy lakosság kevesebb, mint 57%-a bízik abban, hogy az ország legnagyobb energiaszolgáltató társasága, az Eskom képes lesz elegendő áramot termelni 2010-ben. A szolgáltatók az 1996-os Afrika Kupa, az 1998-as El Nem Kötelezett Országok Találkozója, vagy a 2002-es johannesburgi Föld-csúcs idején rekord áramfelhasználást mértek, ezért a szervezők arra számítanak, hogy nem lesz ez másként a mundialé hat hete alatt sem. Mindenesetre a stadionokat saját generátorokkal is felszerelik arra az esetre, ha a központi ellátás akadogna, vagy összeomlana. Az energiaügyi miniszter igyekezett megnyugtatót az aggodalmaskodókat: „a világbajnokság energiaszolgáltatásának ellátására kiírt tender sikeres volt, nem lesznek fennakadások a rendszerben” – mondta. Az Eskom is bejelentette, hogy több új, fosszilis tüzelőanyaggal és biogázzal működő erőművet épít 2010-ig. Az energiaszektorban tervezett fejlesztések szorosan illeszkednek az 1998-ban elfogadott energiapolitikai irányelvhez, amely előtérbe helyezi az alternatív energiaforrások kutatását és használatának fokozását. A Fehér Könyvnek elnevezett dokumentum alapelvei tartalmazzák az energiahatékony és környezetbarát technológiák használatát és egy egészen új pályára állítják a fenntartható energiafelhasználást.

FEJLESZTÉSEKEL 2010 SIKERÉÉRT

Akormány a siker érdekében minden eddiginél nagyobb volumenű (9 milliárd rand) fejlesztésekbe fogott, melyek prioritásként kezelik a tömegközlekedés javítását, az utak rekonstrukcióját és bővítését. A 2004-ben indított, 5200 kilométert érintő, 5,1 milliárd randra becsült program keretében 27 autópályát és főútvonalat újítanak majd fel. A rendező városok úthálózatának korszerűsítésére több mint 1,3 milliárd rand áll rendelkezésre. A projekt kiemelt figyelmet szentel a Nelspruitot, Pretoriát és Johannesburgot is érintő, fontos kereskedelmi útvonalnak számító Maputo-Fokváros közlekedési folyosó, és a Mozambikot Dél-Afrikával összekötő vasútvonalak fejlesztésének. Nyilvánvaló, hogy az utak mellett a tömegközlekedés színvonalának emelése is fontos, és nem csupán a sok százezer turista miatt. Az összlakosság közel 40, a nagyvárosokban élők 70%-a naponta használja buszok, villamosok, metrók ezreit. Az országszerte közlekedő mintegy 20000 távolsági

buszjárat 720 millió kilométert tesz meg egy évben, további 1200 járat pedig kizárólag turistákat szállít. A járműpark erősen amortizálódott, 30%-a nem felel meg a biztonsági előírásoknak. A felelős tárca, nemzetközi pályázati pénzekre és a magánszféra befektetéseire alapozva 2006-ban három fő irányban indította meg a fejlesztéseket. Egyrészt az igényekhez és körülményekhez igazítva 2009-re racionalizálja a menetrendeket, másrészt 1 milliárd rand értékben környezetbarát technológiával működő járművekkel bővíti a gépkocsiparkot és cseréli le a régi, üzemanyagfálgó monstrumokat. A biodízel és bioetanol előállításában és forgalmazásában érdekelt dél-afrikai és külföldi vállalatok jelezték, őket bármilyen befektetési lehetőség érdekli. Az ENSZ Környezetvédelmi Programja és a Világbank által is támogatott „Zöld tömegközlekedés–2010” projektet olyan neves labdarúgókkal népszerűsítik, mint Zidane, vagy Ronaldo. A harmadik fő cél, hogy meggyőzzék az autósokat, használják a tömegközlekedési járműveket, hiszen olcsóbban és gyorsabban juthatnak el a kívánt helyre, ráadásul nem kell bajlódniuk a parkolással.

Az utóbbi évek során számos konferenciát és szimpóziumot rendeztek az összes érintett bevonásával annak érdekében, hogy költséghatékonyan fejlesszék az elavult úthálózatot, infrastruktúrát és járműparkot. Szinte kilátástalan feladatnak tűnik a nagyvárosok vonzókörzetéhez tartozó túlszűfolt sztrádák tehermentesítése, különösen a Johannesburg külvárosi részeit érintő autópályákon haladó, a belső kerületek közlekedési rendszerét sokszor megbénító, napi 180000 teherautó és autóbusz számának csökkentése jelent kihívást. Sokan tisztában vannak vele, hogy a hatalmas forgalmi dugókat csakis a tömegközlekedési eszközök igénybevételével lehetne elkerülni, mégis kényelmi okokból a taxikat és a népszerű minibuszokat választják, félve az autóbuszokon utazó zsebtolvajoktól és egyéb bűnöző elemektől. A taxisok, felismerve az utasok kényszerhelyzetét, új módszert alkalmaznak, hogy fuvart szerezzenek. Mivel a sportlétesítmények, szórakozóhelyek körül hatalmas a konkurenciaharc és kevés a parkolóhely, a sofőrök úgynevezett „szemeket” bérelnek fel, akik leszólják a járókelőket, várakozókat és felajánlják a taxi szolgáltatásait. A helyi hatóságok ugyan tiltják ezt a fajta „marketinget”, mondván a „szemek” zaklatják a turistákat, ennek ellenére a probléma még megoldásra vár. Az élelmes kerítők legtöbbször utcai árusnak adják ki magukat, azonban az ásványvíz mellett egy „olcsó” fuvar is kínálak.

Dél-Afrika keresi annak lehetőségét, hogy miként vonhatná be a szomszédos országokat a világbajnokság eseményeibe. Már csak a FIFA illetékeseinek jóváhagyása hiányzik arról a tervettről, mely alapján egyes résztvevő országok főhadiszállását Mozambikban, illetve Sváziföldön rendeznék be, így biztosítva a nyugodt felkészülést és a mérkőzések utáni regenerációt. Az ötletet a brazil szövetség azon bejelentése adta, hogy szívesen edzenének Mozambikban, portugál nyelvterületen. Úgy tűnik, hogy a FIFA kedvezően fogadja a kezdeményezést, egyetlen kikötésük van csupán: a szállás legfeljebb 90 percnyi repülőútra lehet a mérkőzés helyszínétől.

A pénzügyi szféra elemzői arra számítanak, hogy a VB képes lesz katalizátor szerepet betöltve az évi 5%-os gazdasági növekedést legalább 7%-ra emelni. Remélik továbbá a foglalkoztatásban nagy szerepet játszó kis- és középvállalkozói szféra megerősödését, azáltal pedig a 2000-es évek elején még elképesztő méreteket öltő, az utóbbi években némileg normalizálódó tendenciát mutató, közel 25%-os munkanélküliségi ráta csökkentését. A tervezett többletbevételek egy részét újabb beruházásokra, másik felét a szegénység és a nyomor visszaszorítására, az AIDS elleni küzdelemre, az egészségügyi rendszer jobbá tételére, a globalizáció negatív hatásainak mérséklésére fordítanák. A meghatározott célok egybevágának az ENSZ Millenniumi Nyilatkozatával, melyet 2000-ben, New Yorkban fogadott el 191 ország képviselője.

A várakozások szerint a világbajnokság egyéb szektorok fejlesztése mellett a foglalkoztatásra is jótékony hatással lesz. A dél-afrikai Munkaügyi Minisztérium számításai szerint 2010-ig csupán a vendéglátóiparban összesen 80000 új munkahely létesül majd. A megnövekvő turistaforgalom nyomán 24000 szakácsra, 23500 pincérre, 15000 takarítóra, 7800 pénztárosra és 8000 fős kisegítő személyzetre lesz szükség. Nem is olyan egyszerű dolog azonban szakképzett, nyelveket beszélő alkalmazottakkal feltölteni a keletkező munkahelyeket. Az utóbbi években több konkrét lépés is történt az oktatás területén, amelyek a vendéglátóipari képzés egész rendszerének átalakítását célozták meg. A felsőoktatási tanács útmutatásai alapján a kormányzat három fő

feladatot határozott meg. Egyrészt a fiatalokat a vendéglátóipari szakiskolákban való tovább tanulásra kell motiválni, másrészt a gazdasági élet szereplőit meg kell győzni, hogy gyakorlati helyet biztosítsanak a diákok számára. Nem utolsósorban pedig olyan menedzseri réteget kell képezni, amely a feladatokat megfelelőképpen tudja irányítani. Kérdéses, hogy az idő rövidsége miatt mennyiben lesznek képesek megvalósítani a terveket, éppen ezért külföldi, főként az Egyesült Államokból és a Bahama-szigetéről érkező szakemberek segítségére számítanak. Dél-Afrika GDP-jének komoly hányada, közel 12%-a a turizmusból származik, ez mintegy 79 milliárd randot jelent évente.

Az üzleti élet szereplői abban bíznak, hogy a világbajnokságig hátralevő szűk három évben nem csupán az érkező turisták száma növekszik majd, hanem egyúttal a befektetők is lehetőségeket találnak Dél-Afrikában. Elemzők főként a szolgáltatóipari ágazatokban és banki szektorban várnak komoly növekedést. Pieter de Bruin, a Nemzeti Bank elnöke nagy volumenű külföldi beruházásokra számít. „A turisztikai és vendéglátóipar, az építőipar, a közlekedésfejlesztés és a pénzügyi szolgáltatások vonzzák a tőkét. Arra számítunk, hogy a fejlesztések hatással lesznek a forráshiányos helyi kis- és középvállalkozásokra is, amelyek a külföldi befektetők partnereiként, beszállítóiként tudnak bekapcsolódni az üzletbe, növelve piaci részesedésüket.” Fokvárosban és Johannesburgban már több olyan turisztikai vegyesvállalkozás született, melyek egyértelműen 2010-re fejlesztik szolgáltatásaikat.

JEGYET SZEREZNI NEM EGYSZERŰ FELADAT...

A belépőjegyek árainak és az ülőhely elhelyezkedése szerinti kategóriák kidolgozása mindig bonyolult feladat. A németországi VB előtti jegyfelvásárlások körüli botrányokból tanulva a FIFA és a helyi szervezőbizottság munkatársai nagy alapossgal állították össze a kondíciókat. A kalkulált árak kissé különböznek az eddig megszokottaktól, tükrözik az afrikai kontinensre jellemző óriási eltéréseket, hiszen 20 és 900 dollár között alakulnak attól függően, hogy csoportmérkőzésen a kapu mögötti részre, vagy a döntőre és a középső szektorba vásárol jegyet a szurkoló. A négy kategóriában (egy a legdrágább, négyes a legolcsóbb) összesen három millió jegy vár gazdára és a német példához hasonlóan igyekeznek ezek nagy részét a helyi lakosoknak eladni. Kivéve azt a 120000 belépőt, melyet a nemzetközi és hazai szponzorok (Adidas, Coca Cola, Emirates Airline, Hyundai/KIA, SONY, VISA, FNB, MTN, Anheuser-Busch és a McDonald's), illetve futballszövetségek vezetőinek, valamint VIP személyek tiszteletére különítettek el. A szervezők néhány ezer tiszteletjegyet olyan hátrányos helyzetben lévő embernek juttatnak, akik nem tudnák megfizetni a belépést, de munkájukat, társadalmi szerepvállalásukat, vagy a futball népszerűsítésének terén szerzett érdemeiket a közösség nagyra értékeli. Az árusítást 2009 februárjában kezdik meg, kizárólag a FIFA által megszabott módon, kihelyezett irodákban és az interneten keresztül. A 32 résztvevő ország labdarúgó szövetsége a belépők 12%-át foglalhatja le a csoportmérkőzéseikre, továbbá 8%-át a kieséses szakaszra. Amíg a negyedik kategóriás jegyeket kizárólag Dél-Afrikában dobják piacra, addig a másik három kategóriát világszerte lehet majd kapni. A jegyek utáni érdeklődés már most is hatalmas, egyesek tízszeres túljelentkezést sem tartanak kizártnak. Ezt a Németországban bevált módszerrel igyekeznek többé-kevésbé igazságosan megoldani. Egyrészt minden vásárlási körben, mérkőzésenként sorsolnak majd a jelentkezők közül, előnyben részesítve azon országok állampolgárait, melyek csapatai pályára lépnek. Másrészt kombinált jegyeket állítanak össze, amikért ugyan többet kell fizetni, de 3-4 meccsre nyer bebocsátást az ilyen opciót választó szurkoló. Első azonban itt is a biztonság, kizárólag fényképes igazolvány és névvel, kódszámmal ellátott belépő birtokában juthat be a szerencsés a stadionba.

BAFANA BAFANA – MEDDIG MENETELNEK A „FIÚK”?

A konkrét szervezési-előkészítési feladatok megoldásán túl Dél-Afrika természetesen nagy erőt kíván fektetni a nemzeti tizenegy felkészítésére is, elvégre a zavartalan lebonyolításhoz hasonló fontosságú, hogy a csapat remek teljesítménnyel örvendeztesse meg a hazai közönséget. A világbajnokság rendezése nem csupán pénzügyi-gazdasági, hanem sportnevelési szempontból is óriási lehetőségeket rejt az ország számára. A labdarúgás megszerettetése, a játékosá

válás célként való megjelenítése remek esély a sokszor nyomorúságos körülmények között élő, a bűnözést olykor kényszerből választó gyerekek szocializálásához. A már most is egyértelműen érezhető futball-láz talán egységbe kovacsolhatja a még mindig rendkívül megosztott dél-afrikai társadalmat, a Bafana Bafana fehér és fekete játékosaihoz hasonlóan, az egész nemzet igazi csapatává válhat.

A hazai pálya előnye, a hazai közönség szurkolása azonban nem minden. Ahhoz, hogy Dél-Afrika egy ténylegesen ütőképes nemzeti tizeneggyel álljon ki a 2010-es világbajnokságon, komoly szakmai munkára lesz szükség. Labdarúgómúltját és jelenét vizsgálva az ország soha nem tartozott, és ma sem tartozik a világ élvonalába, sőt még a kontinens válogatottjait alapul véve sem kiemelkedő a teljesítménye. Annak ellenére sem, hogy az első futballklubot már 1879-ben megalapították, sőt a dél-afrikai labdarúgó szövetség kvázi elődje is már nagyon korán, 1882-ben létrejött. A britek által meghonosított sportot csak lassan sajátították el az őslakók, az első tíz csapattal elindított bajnokságban főleg angol katonák és európai bevándorlók voltak a játékosok. Az 1900-as évek elejére már félhivatalos nemzeti tizenegye is volt a gyarmatnak, mely első mérkőzését Angliával játszotta, majd később több dél-amerikai válogatottal is összemérte erejét. Az egyre inkább intézményesülő rasszizmus korlátokat szabott a labdarúgás terén is, a fehér és a nem-fehér (afrikai, ázsiai, indiai) játékosok külön bajnokságban szerepeltek. 1959-ben, a Nemzeti Labdarúgó Liga megalakulásával létrejött a dél-afrikai profi labdarúgók szövetsége – természetesen csak fehér futballistákkal –, majd a hetvenes évek elején intézményesült a Nemzeti Labdarúgó Bajnokság is. Az első profi ligát az Orlando Pirates nevű klub nyerte, mely azóta is meghatározó egyesületnek számít Dél-Afrikában.

Az apartheid-rendszer bukását követően természetesen újjászervezték a futball ligát is, 1991 decemberében megalakult a Dél-afrikai Labdarúgó Szövetség, melynek tagfelvételi kérelmét a FIFA 1992 júniusában fogadta el. Az elkövetkező pár évben a dél-afrikai nemzeti tizenegy sikert-sikerre halmozott, először megnyerte az 1996-os hazai rendezésű Afrika Kupát, majd két év múlva Burkina Fasoban ezüstérmet szerzett a kontinentális döntőn, miközben sikerrel vette az 1998-as franciaországi világbajnokság selejtezőit is. A mundiólén megszületett Dél-Afrika első VB-gólja, és megkapta első VB-pontjait is, miután a dánok és a szaúdiak ellen is döntetlenre végzett. A 2002-es világbajnokságra úgyszintén kvalifikálta magát a Bafana Bafana, sőt a japán-koreai közös rendezésű tornán már jobban ment a játék is (döntetlen Paraguay és győzelem Szlovénia ellen, keserves vereség Spanyolországtól), a csoportból azonban a keresztbeverések miatt mégsem sikerült továbblépni. Közben klubszinten is egyre meghatározóbbá váltak a dél-afrikai csapatok, az Orlando Pirates-nek sikerült elhódítania az Afrikai Bajnokság Kupáját. A játékos-nevelés terén olyan európai sztárklubok kapcsolódtak be közvetlenül a munkába, mint a holland Ajax Amsterdam, mely első ligás fiókcsapatot hozott létre Fokvárosban. Az eredmények hatására egyre több dél-afrikai futballista került

és kerül ma is Európába, Benny McCarthy, Lucas Radebe, vagy Steven Pienaar személyében igazi sztárjátékosokat ismerhettek meg a labdarúgás szerelmesei. Ugyan Kamerun és Nigéria olimpiai aranyérméhez, vagy az említett országok, illetve Szenegál világbajnoki meneteléséhez hasonló eredményt Dél-Afrika még nem tud felmutatni, a 2010-es világbajnokság azonban ennek megcáfolására is remek alkalom lehet.

A kezdő sípszó most már minden szempontból elhangzott: a stadionkonstrukciók és az infrastrukturális beruházások, valamint az egyéb szervezési előkészületek megkezdésén túl, 2007. november 25-én, a Durbanban tartott világbajnoki selejtezők kisorsolásával, a labdarúgó válogatottak Dél-Afrikába vezető, küzdelmes útja is ismertté vált. A világbajnoki sorsolás az addig lezajlott ázsiai, afrikai és óceániai előselejtezők eredményeként 38 nemzeti tizenegy számára érdektelenné vált, valamint, mivel Dél-Amerikában nincs csoportbontás, így Durbanba összesen 156 ország képviselői utaztak. A házigazdával együtt 32 csapatosundiáléra a legtöbb résztvevő az európai kontinensről kerül ki – szám szerint 13 –, míg Afrikából öt, Dél-Amerikából és Ázsiából négy-négy, az észak- és közép-amerikai zónából pedig az első három csapat kvalifikációja automatikus. A maradék négy hely sorsáról az óceániai csoportban élen végzett és az ázsiai ötödik, valamint az Észak- és Közép-Amerikában negyedik helyet megszerzett válogatott és a dél-amerikai ötödik póts selejtező-mérkőzése döntenek. Az új szabályok szerint a 2006-os világbajnok Olaszországnak sincs garantált helye, így a címvédéshez legelőször is az európai selejtezőket kell sikerrel vennie a squadra azzurának. 2009. novemberéig bezárólag 861 mérkőzést játszanak világszerte, a 31, kvalifikációs kört sikerrel vett válogatottat, valamint Dél-Afrikát ugyanaz év decemberében, Fokvárosban fogják nyolc darab csoportba sorsolni.

A durbani gálát vegyes megítéléssel kommentálták a nemzetközi sajtóban. A meghívott sportoló, politikus és zenész személyiségek illusztris névsora, valamint a kiegészítő show-elemek kelően fokozták a gömbök kihúzását övező izgalmakat. A csoportbeosztások nyomán meginduló esélylatolgatások elcsitulása után azonban egyre nagyobb figyelmet kaptak a sorsolási gálát övező problémák, melyek közül kiemelkedett a 43 éves Peter Burgstaller korábbi osztrák labdarúgó tragikus meggyilkolása és a volt német válogatott sztár, Oliver Bierhoff kifosztása. Sepp Blatter sajnálatát fejezte ki a történetek miatt, azonban hangsúlyozta: Burgstaller, a Salzburg egykori válogatott kapusa turistaként érkezett Durbanba, neve nem szerepelt az osztrák küldöttség meghívotti listáján. A FIFA főtitkára nem sokkal a sorsolás előtt jelentette ki, Dél-Afrika komoly előrelépéseket tesz annak érdekében, hogy a mundiálé biztonságban, atrocitások nélkül lemenjen. Mint nyilatkozta a gála szervezése körül minden rendben zajlott, a kisebb fennakadásokat sikerült megoldani, és az általános előkészületek is a megfelelő ütemezés szerint zajlanak, tehát nincs miért aggódni a 2010-es labdarúgó világbajnokság rendezésével kapcsolatban. Egy igazán élvezetes, mind szervezésében, mind pedig a résztvevő csapatok által mutatott játék színvonalában

kiváló futballesemény reményében, mi magunk is csak a legjobbakat kívánhatjuk, elvégre a Dél-afrikai Köztársaság sikeres helytállása az egész világnak örömet okozhat... ☀

FELHASZNÁLT IRODALOM

APPEL, MICHAEL

2007 Over 30 000 police for 2010 World Cup. South Africa 2010, 20 November 2007, http://www.sa2010.gov.za/news/071120_police.php

2007 Research and SA's optimism up ahead to 2010 South Africa 2010, 10 December 2007, http://www.sa2010.gov.za/news/071210_survey.php

2007 Africa's 2010 media opportunity SouthAfrica.info, 16 August 2007, <http://www.southafrica.info/2010/wcmedia-160807.htm>

GADEBE, THEMBA

2007 United, African voice needed for 2010 South Africa 2010, 16 August 2007, http://www.sa2010.gov.za/news/070816ncp_africa.php

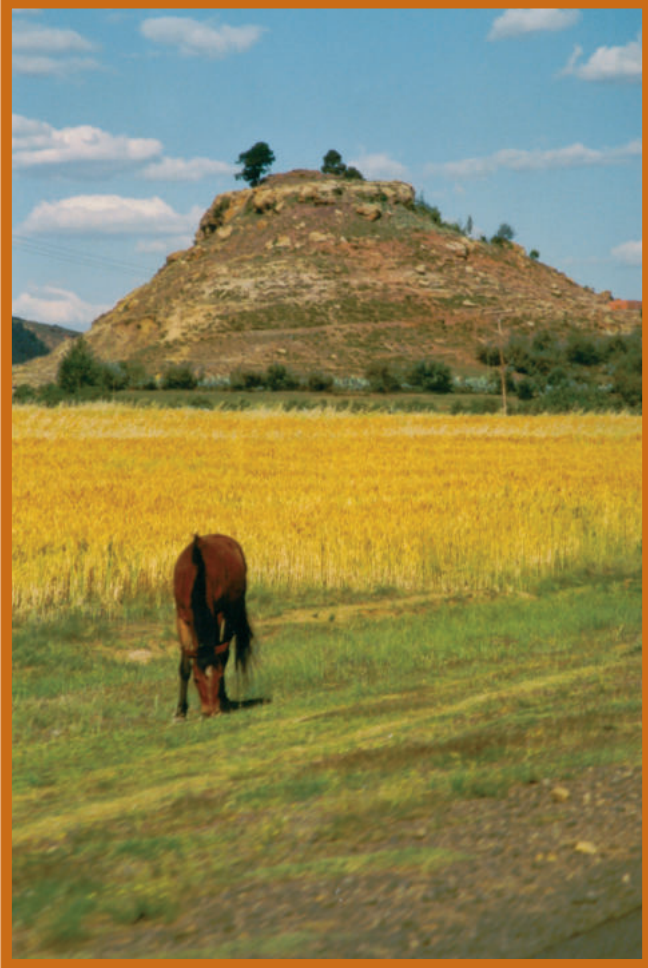
RADFORD, PAUL

2007 South Africa wants neighbours to share World Cup Last Kick, April 11, 2007, www.lastkick.com/?cat=10

2007 Afrika meleg? Sepp Blatter FIFA-elnök szerint hat beugró áll készen a 2010-es vb-rendezésre Népszabadság • MTI • 2007. május 2. <http://www.nol.hu/cikk/444904/>

2007 Zulu leader warns 2010 could flop in South Africa Last Kick, January 12, 2007, <http://www.lastkick.com/?p=2022#more-2022> Ticket categories and prices Fifa.com, <http://www.fifa.com/worldcup/organisation/ticketing/index.html>

Morenth Péter

„Égi Királyság” Afrikában*

A Lesothoi Királyság múltja, jelene és jövője

BEVEZETÉS

Lesotho 2020-ra „stabil demokrácia, egységes és virágzó nemzet” kíván lenni, amely „szomszédaival békében él, munkaereje egészséges, gazdasága pedig erős, egy jól menedzselte környezetben és fejlett technológiai háttérrel”. Legalábbis ezt tartalmazza a „Vízió 2020” kormányzati dokumentum (National Vision Document – Vision 2020) politikai üzenete. Lesotho számára függetlenné válása óta tulajdonképpen az eddigi legnagyobb kihívás a társadalmi konszenzus megteremtése, valamint a kormányzati legitimitás megszerzése. Ezek egyelőre csak távoli célok, megvalósításuk nem lehetséges a ráutaltság és függőség radikális csökkentése és a gazdasági fejlődés beindítása nélkül.

Földrajzi adottságainak és „elszigeteltségének” köszönhetően a Lesothoi Királyságot elkerülték az afrikai országok többségét nyomorba döntő háborúk, faji, törzsi tisztogatások és az állandó politikai instabilitás. Bár területét teljesen körülfogja a Dél-afrikai Köztársaság, a határokat jelző magas hegylancok a mai napig védeltséget biztosítanak számára.

Akármerre járunk Lesothoban az ősi kultúra és a gyors modernizáció keveréke mindenhol tetten érhető. A Dél-Afrikából átutazó,

vagy légi úton érkező turista örömmel tapasztalja, hogy az országban kellemes légkör uralkodik, sok a látnivaló és a különböző ízlésű emberek számára számos szórakozási és pihenési lehetőség adódik.

Lesothoról nem sokan tudják Magyarországon – és máshol sem –, hogy hol is található pontosan. A magas hegycsúcsai miatt „Afrika Svájcának”, „Afrika Égi Királyságának”, vagy a „Felhők Birodalmának” is nevezett, afrikai viszonylatban kicsiny monarchia a kontinens déli csücskén, enklávéként a Dél-afrikai Köztársaság területébe ágyazva található. Keleten KwaZulu-Natal, délen Eastern Cape, északon és nyugaton pedig Free State határolja. A Belgiumhoz, vagy az Egyesült Államokban található Minnesota államéhoz hasonló méretű ország lakossága nem éri el a kétmillió főt.

Az ország hivatalos megnevezése: Lesothoi Királyság, szeszoto nyelven 'Muso Oa Lesotho. A Lesotho név lefordítva nagyjából annyit jelent: „a szeszoto nyelvet beszélő emberek földje”. Korábban, önállóvá válásáig, Baszutó-földnek hívták az országot. Lesotho – több más afrikai országhoz hasonlóan – tagja a brit Nemzetközösségnek. A királyság fővárosa Maseru, államformája alkotmányos monarchia.

A póni hátán

NÉPESSÉGI ADATOK ÉS OKTATÁS

A lakosság száma mintegy 1,87 millió fő. Az országban található népcsoportok: szoto 85% (legnépesebb csoportja a kvena), natali (északi) ngunik és a fokföldi (déli) ngunik (tembuk) 14%, illetve ázsiaiak, európaiak és egyéb 1%.

A lakosság többsége, mintegy 75%-a keresztény (római katolikus 39%, protestáns 36%), a törzsi vallásuk aránya 25%. Az ország hivatalos nyelve szeszoto (déli szoto), ami a bantu nyelvek családjába tartozó önálló nyelv. Emellett használják az angolt, a zulut és a xhosa-t, de beszélnek a ndebele és szvázi nyelveket is.

A lakosságról elmondható, hogy művelt, oktatott és képzett. Az írástudás itt a legmagasabb Afrikában, a nőknél közel 88%-os, a férfiaknál pedig 74% körüli. Az ország önálló egyetemi campuszal rendelkezik (a „National University of Lesotho” Roma városban található), mely nemcsak Afrikában, hanem egyes tanszékei révén nemzetközi szinten is elismert.

Annak köszönhetően, hogy a 19. században érkezett keresztény misszionáriusok sok iskolát alapítottak, melyekben Lesotho brit protektorátusi jellege nyomán kötelező tantárgynak számított az angol, a lakosság többsége ma is jól beszéli a nyelvet.

A „Standard One” állami program keretében, az alapfokú oktatás (primary school) 2000 óta ingyenes. A nők 89%-a, a férfiak 83%-a jár elemibe, ugyanakkor a lakosság mindössze 18-27%-a iratkozik be valamelyik középiskolába (secondary school), elsősorban az azzal járó tandíj-kötelezettség miatt.

Az alap- és közép fokú oktatás az ország egész területén elérhető, Maseruban több nemzetközi iskola is található. Multikulturális országgént Lesothoban a világ minden tájáról élnek gyermekek, akik Maseruban részesülhetnek középiskolai képzésben, egészen a saját hazájukba való visszatérésig, vagy egyetemi tanulmányaik megkezdéséig. A lesothoi középiskolai oktatás célja az alapfokú szakképzések folytatása, ezáltal képzett munkaerő nevelése. Az oktatás nyelve alapfokon a szeszoto, felsőbb osztályokban és középiskolákban azonban angolul tanítanak. Ellentétben több fejlődő országgal, az oktatásban részt vevő nők száma jóval meghaladja a férfiakét.

Az elmúlt években újabb középiskolák megnyitásával, szakképzési lehetőségek kiszélesítésével, illetve könyvtárak, műhelyek felszerelésének bővítésével jelentős fejlődés ment végbe az oktatás területén. Az iskolák, laboratóriumok és kutatási központok építése és fejlesztése folyamatosan zajlik az egész ország területén.

A népesség növekedése napjainkra leállt, az átlagéletkor mindössze 33 év. A munkanélküliek aránya magas, legalább 40%, de sokan háztáji gazdálkodás keretében megtermelik a számukra szükséges alapvető élelmiszereket. A lesothoi ember, azaz a baszuto átlagosan szegény, de híres arról, hogy aktív, dolgozó életet folytat.

LESOTHO FÖLDRAJZA

Az ország területe 30 355 km² (11.716 mérföld²), 909 km hosszú szárazföldi határral. A legnagyobb települése a 436000 lakosú főváros, Maseru. Lesotho legmagasabb pontja Thabana Ntlenyana, melynek tengerszint feletti magassága 3482 méter. Az ország legfontosabb folyója – a Tugela folyó mellett – az óriási vízhozamú Orange (Senqu), amely a hegyek között ered. A sok folyóvíz miatt hívják Lesothot Dél-Afrika „szivacsának”. Az ország koordinátái: déli szélesség 28,5-30,5°; keleti hosszúság 27,0-29,5°.

Az ország közismert az európaihoz hasonló klímájáról, hiszen mind a négy évszak jól elkülönül az év során, télen a hőmérséklet akár 15-20°C-ra is visszaesik.

Lesotho szinte teljes területe egy fennsíkon fekszik, 80%-a 1800 méter felett van. Keleten a 2000-3000 méter magasságú Sárkány-hegység határolja, míg nyugati irányban közel 1400 méterre csökken a hegyek átlagos magassága. A jelenlegi határok a Tele, a Senqu, a Makhaleng és a Mohokare folyókat követik. A Makhaleng és a Mohokare között, délnyugaton, jeladóval ellátott kerítés

húzódik, a Mohokare és a Tele forrásánál pedig egy vízválasztó hegység határolja az országot. A határvonal nagy része a nagy vízválasztó az Atlanti- és az Indiai-óceán között. A meredek lejtőjű sziklafalak miatt Lesotho megközelítése ebből az irányból különösen nehéz.

A hegyi talaj bazaltos eredetű, míg az alföld nagy részben homokkő alapú, ahol már több mint száz éve folyik földművelés.

LESOTHO ÉGHAJLATA

Az ország éghajlata, hazánkhoz hasonlóan kontinentális jellegű, csak természetesen a déli féltekére jellemző, a mienkhez képest fordított évszakokban. Így a nyári hónapok novembertől márciusig tartanak. Az év 365 napjából körülbelül 300 napon süt a nap, a nyár forró, a tél a városokban enyhébb, de a hegyekben kemény hideg van.

A különböző magasságok alacsony átlaghőmérsékletet okoznak, legtöbbször nagy hőingadozással (-15°C – + 35°C). Az átlagos évi középhőmérséklet a fővárosban 15°C.

A hegyekben, illetve a magasabb területeken gyakran fagy. A legtöbb csapadék nyáron esik, 650 mm és 2000 mm közötti mennyiségben, a hegyekben ennél több, az alföldeken pedig évente 700 és 800 mm között váltakozik.

A csapadék nagy része október és április között esik, de rendszerint nincs olyan hónap, amikor kevesebb esne az átlagos 12 mm-nél.

AZ ORSZÁG TÖRTÉNELME

A „Dél-Afrika Svájcaként” emlegetett ország területét a 19. század elejéig főleg busmanok lakták. A zulu uralkodó hadjáratainak után, 1818-tól a lakosság egy kisebb csoportja és a bantu törzsek I. Moshoeshoe vezetésével a baszuto néppé egyesültek: 1824-ben foglalták el az alacsonyabban fekvő síkságot, majd fokozatosan kiterjesztették uralmukat a hegyvidékre is, és a hatalom központjává a könnyen védhető Thaba-Bosiunt alakították ki. A baszutok elkeseredett harcot vívtak az előrenyomuló búrok ellen: az 1858-as és 1865-ös háborúk azonban tovább gyengítették helyzetüket, még Orange Szabad Állam nyugati alföldjeit is elveszítették. Mindez arra készítette Moshoeshoe-t – annak reményben, hogy segítséget kap Nagy-Britanniától a búrok ellen –, hogy 1868-ban brit védnökséget kérjen Fokvárosban.

Ennek eredményeként az ország Baszutó föld néven brit protektorátus lett és 1871 és 1884 között Fokföldhöz tartozott, csak ezután vált különálló brit protektorátussá. A brit kormány 1958-ban adott alkotmányt az országnak, az első parlamenti választásokat 1960-ban tartották. Lesotho 1965-ben belső önkormányzatot és új alkotmányt kapott, majd 1966. október 4-

A maserui katedrális

én Lesotho Királyság néven önállóvá, és a Brit Nemzetközösség független alkotmányos monarchiájává vált. Azóta ez a nap a legfontosabb nemzeti ünnepe az országnak.

Az erőviszonyok és egyben az akkori apartheid irányítású Pretoria érdekei úgy kívánták, hogy az 1965-ös, függetlenséget megelőző lesothoi választásokat az akkor még dél-afrikai támogatottságú, konzervatív beállítottságú Baszuto Nemzeti Párt nyerje, élén Leabua Jonathannal, aki egyben az államalapító dédunokája volt. A királyság trónjára Bereng Seeiso lépett II. Moshoeshoe néven.

A függetlenné vált államok körében népszerűtlenné vált dél-afrikai apartheid-rezsim a kezdeti és sikertelen konszenzusos politikáját és a „rand-diplomáciát” az 1970-es években a „totális stratégia” koncepciójával váltotta fel. A stratégia értelmében a Dél-afrikai Köztársaság kormánya jogot formált saját maga számára, hogy az egyenlítőnél délre bármely afrikai államban titkos, vagy nyílt katonai beavatkozást hajtson végre az érintett országok tiltakozása ellenére. Az 1970-es évek közepétől azonban Lesotho célja már a dél-afrikai rezsimtől való leválás, illetve a dél-afrikai befolyási törekvéseknek való szembeszegülés volt. Az ellenállást szolgálta az apartheidellenes mozgalmak direkt és indirekt támogatása az ANC vezetők bűjtatásával és családjaik támogatásával. Bár ennek eredményessége változó volt, mert időnként az ANC vezető munkatársait a dél-afrikai kommandós egységek Lesotho területén is likvidálták.

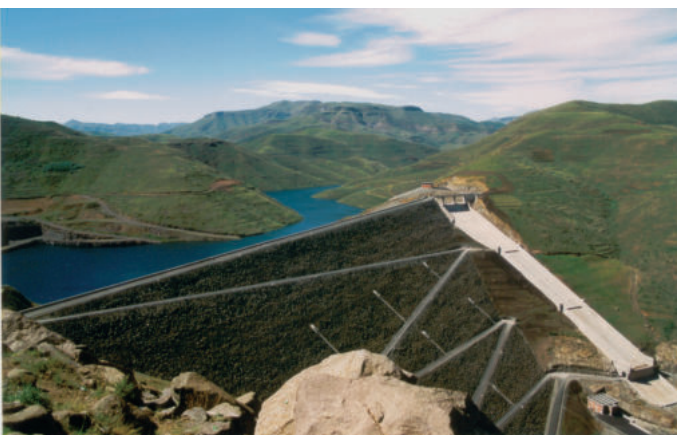
Ezzel párhuzamosan Lesotho jelentős belső hatalmi koncentrációt hajtott végre, hiszen Jonathan miniszterelnök az 1970. évi első szabad választásokon elszenvedett vereségére válaszul vértelen puccsal magához ragadta a hatalmat, és hozzáfogott diktatúrája kiépítéséhez.

Pretoria a Jonathan-diktatúrával szemben álló BCP katonai szárnyának, a Lesotho Felszabadítási Hadseregnek (LLA) a támogatását határozta el. Az egyre feszültebbé váló bel-és külpolitikai helyzetet tovább rontották az 1986-os határlezárások, valamint a gazdasági szankciók, melyek a Jonathan-rezsim pozícióinak meggyengüléséhez és az LLA katonai puccsához vezettek. A kormányzati funkciókat betöltő Katonai Tanács élére a puccsot végrehajtó Lesothoi Paramilitáris Erőket vezető Lekhanya tábornok került, aki hatalomra lépése után azonnal minden politikai tevékenységet betiltott az országban.

Az 1980-as évek második felétől a lesothoi katonai rezsimre jelentős belső és külső nyomás nehezedett a demokratikus átalakulás érdekében. A vezetés látszólag rugalmasnak mutatkozott, Lekhanya ígéretet tett arra, hogy 1992-ig visszaállítja a rendet és a civil kormányzatot. Ugyanakkor a háttérben további hatalmi koncentrációba kezdett, II. Moshoeshoet száműzte, és helyére fiát, Letsie-t ültette, ám ezzel a lépéssel a Katonai Tanácson belül is válságot idézett elő. Lekhanya végül 1991-ben távozott és a helyét átvevő Ramaema a hatalmat az 1993-ban demokratikusan megválasztott BCP kezébe adta, a királyság miniszterelnöke Ntsu Mokhehle lett. Az új lesothoi kormány egy több mint húszévnnyi diktatúrában meggyengült és bizonytalanra vált országot örökölt, amelyben a katonaság nagyfokú autonómiára tett szert, bár korántsem volt egységes.

Mokhehle kormányának nem voltak megfelelő válaszai a problémákra, nem volt képes kezelni a hadsereg hatalmi törekvéseit. Letsie ezért menesztette a kormányt, ami heves tiltakozást váltott ki az országban és nemzetközi szinten is. A kormányzó pártot jelentősen megosztották belső konfliktusai, Mokhehle így az általa létrehozott Lesotho Kongresszus a Demokráciáért

A Mohale vízerőmű

(LCD) nevű szervezet kezére játszotta a végrehajtó hatalmat, a nyílt visszaélések nyomán az új kormány azonban nem kaphatott nemzetközi elismerést.

Az 1998-as választásokat mindezek ellenére mégis az LCD nyerte, ám az ellenzék határozottan tiltakozott. Hamarosan a békésnek induló ellenzéki tüntetések erőszakhullámba csaptak át és 1998 őszén a hadsereg zendülésére reagálva a lesothoi kormány már dél-afrikai különítmények bevetését kérte a várható katonai puccs elkerülése és a válság megoldása érdekében. A zavargásokat leverő dél-afrikai és botswanai csapatok 1999 májusáig rendfenntartóként Lesothoban maradtak. Az ezt követő belpolitikai rendezést sokáig a választási rendszer reformja miatti patthelyzet és vádaskodás állapota jellemezte, a belpolitikai viszonyok később azonban nyugodtabbá váltak.

A lesothoi demokratikus fordulat keretében a 2002-es választásokat már az új mechanizmus alapján tartották, amelyen ismét az LCD szerezte meg a mandátumok többségét, ugyanakkor az ellenzéki pártok is nagyarányú képviselőkhöz jutottak. A 2007. évi választások után a miniszterelnöki pozíciót – a honvédelmi és nemzetbiztonsági miniszteri posztjal egyetemben – a már 1998-ban kinevezett Bethuel Pakalitha Mosisili kapta meg, újabb öt éves periódusra.

A KIRÁLYSÁG ÁLLAMSZERVEZETE

Lesotho Királyság, hagyományosan matriarchátus, mely ma már demokratikus és alkotmányos keretek között működik, önálló parlamenttel, női házelnökkel, független kormánnyal, és Afrikában szokatlanul sok női miniszterrel.

Az ország feje és vezetője III. Letsie király, aki 1996. február 7. óta ül trónján. Az uralkodói cím örökletes, de a király – az 1993-ban elfogadott alkotmány értelmében – nem rendelkezik tényleges politikai hatalommal, jogosítványai korlátozottak: a „nemzeti egység élő szimbóluma”, és csak funkcionális, protokolláris szerepkört tölt be.

Az általános választásokon legtöbb szavazatot szerző párt jelöltje válik automatikusan miniszterelnökké. A jelenlegi miniszterelnök Bethuel Pakalitha Mosisili, aki 1998. május 29. óta folyamatosan kormányfője a királyságnak.

Az országot közigazgatásilag tíz körzetre lehet osztani: Berea, Butha-Buthe, Leribe, Mafeteng, Maseru, Mochaloes Hoek, Mokhotlong, Qacha's Nek, Quthing és Thaba-Tseka.

AZ ALKOTMÁNYOS MONARCHIA ALAPJA

Az ország jelenleg is hatályos alkotmányát 1993. április 2-án fogadták el. Lesotho alkotmányos monarchia, parlamentje kétkamarás. A választójog minden 18. élet évét betöltött lesothoi állampolgár számára biztosított. Az alkotmány tiszteletben tartja az emberi jogokat, a sajtó-, a vallás-, és gyülekezésszabadságot.

Az ország jogrendszerének alapja az angol magánjog és a római-holland jogrendszer. A törvényalkotás bírósági felülvizsgálata a Legfelsőbb Bíróságon és a Felelősségi Bíróságon történik, fenntartásokkal elfogadják a Hágai Nemzetközi Bíróság törvénykezéseit is.

NEMZETI VÁLASZTÁSOK ÉS AZ ORSZÁG PARLAMENTJE

A hatályos alkotmány elfogadása óta négyszer tartottak választásokat Lesothoban. 1993-ban a Basotho Congress Party (BCP) nyerte a szavazást, 1998. május 23-án a Lesotho Congress for Democracy (LCD), 2002. május 26-án és 2007. február 17-én pedig ismét a BCP győzött.

A kétkamarás parlament felsőházában, a Szenátusában (33 fő – 22 fő tag és 11 fő a vezető párt által kijelölve) örökletes alapon foglalnak helyet a klánok, vagy törzsek vezetői, kiegészülve néhány választott államférfival. Az országgyűlésben 120 hely kiadó, ebből 80 szavazás által, 40 pedig a eredmények aránya szerint kerül elosztásra; a képviselők ötéves időszakokra nyelik el megbízatásukat. Hagyományosan az államvezetés és a munkás (főként bányász) rétegek közötti kapcsolatot a törzsi vezetők személye jelentette. Az elv az uralkodó legitimitásának biztosítása volt saját, legitím pozícióikon keresztül, amelyet a lakossággal fenntartott szoros kapcsolat és konszenzus teremtett meg számukra. Ez a hallgatóságos együttműködés jelentette gyakorlatilag a politikai hatalom elleni lázadás legfőbb gátját.

NEMZETI ÜNNEPEK

Mivel Lesotho lakosságának többsége keresztény, így a legfőbb ünnepek ehhez a valláshoz kapcsolódnak, lásd karácsony és a húsvét. Mellettük Szűz Mária mennybemenetele is fontos ünnepnapnak számít. Természetesen állami megemlékezések is vannak, melyek közül a legfontosabbak az egykori király – Moshoeshe – emléknapja (március 11.), a jelenlegi uralkodó, III. Letsie születésnapja (július 17.) és természetesen a Nemzeti Függetlenség Napja (október 4.).

A következő képviseléválasztás 2012-ben lesz. A 2007-es választás alapján a mandátumok száma pártonként: LCD 61, NIP 21, ABC 17, LWP 10, ACP 4, BNP 3, egyéb 4.

LESOTHO GAZDASÁGI HELYZETE

Lesotho még ma is szoros szálakkal kötődik a Dél-afrikai Köztársasághoz. Az ország nemzeti valutáját, a lotit (többes szám: maloti) a dél-afrikai randhoz igazítják, így utóbbit is elfogadják hivatalos fizetőeszközként Lesothoban. Baszutföld munkaerő-exportörként funkcionált már a brit védnökség idején is. Az állam bevételeinek nagy része a még mindig Dél-Afrikában dolgozó bányászok pénzügyi utalásaiból, és a Dél-afrikai Vámunió vámkedvezményeiből származik.

A bányászok számának jelentős csökkenésével – az apartheid-rendszer szétesése után Dél-Afrika már kevésbé tartott igényt a vendégmunkásokra –, az utóbbi években kialakult egy kisebb kézműves-szektor és könnyűipar, mely a malom-, a konzerv-, a juta- és a bőripar számára állít elő termékeket. Emellett létrejött egy gyorsan bővülő textilipari ágazat is az országban.

A munkanélküliek aktív lakosságon belüli arányát csak becsülni lehet. A belföldi munkalehetőségek korlátozottsága miatt ugyanakkor jelentős a szürke és fekete gazdaságban dolgozók száma. A vidéken élők szinte kivétel nélkül valamilyen fekete-munkából éldegélnek, így sem a foglalkoztatottsági, sem a termelési statisztikákban nem jelennek meg. A határhoz közeli városok és települések lakói viszonylagos jólétüket mind a mai napig a határ menti kereskedelemnek köszönhetik.

Lesothot hivatalosan a világ legszegényebb országai (LDC státusz) között tartják számon, de a szegénység fogalma máshogy jelenik meg az országban, mint másutt a kontinensen. Nem találkozzunk azzal, mely máshol Afrikában megszokott: az éhínség, a nélkülözés egyáltalán nem olyan mértékű, mint néhány afrikai országban. Van elegendő élelmiszer, vannak bevásárlóköz-

Asztalosok a maserui piacon

pontok, áruházak a városokban, és kisboltok, piacok vidéken. Tulajdonképpen minden megtalálható az országban, ami egy normális, alapszintű életvitelhez szükséges.

Nem meglepő, hogy a kínai technológia és a kínai kereskedők Lesothóban is jelen vannak: jelentős számú kínai (hongkongi, tajvani és kontinentális kínai) vállalkozó dolgozik és dolgoztat az országban, sok üzemet működtetve Lesotho ipari parkjaiban. A kínai bevándorlók természetesen éttermeket is fenntartanak.

Lesotho gazdaságának legfontosabb összetevői a családi gazdálkodás, az állattenyésztés, a turizmus, valamint egyéb szerényebb méretű ágazatok, mint a ruházati, cipő-, textil-, élelmiszer- és építőipar. További fejlődési lehetőséget jelenthet a királyság számára a moher, azaz az állati eredetű szőrből készült faliszőnyegek, szőttesek gyártása. Az ország ezen iparágaknak köszönheti jelentős növekedését az elmúlt évtizedekben. Mindezek eredményeként Lesotho is jelentős mértékben részesedett az Afrika fejlődését és lehetőségeit biztosító nemzetközi kereskedelmi kedvezményekből.

A jövedelmek rendkívül egyenlőtlen elosztása továbbra is nagy problémát jelent az országban. Ennek orvosolására a lesothói kormány aláírt egy olyan hitelkeretről szóló egyezséget a Nemzetközi Valutaalappal (IMF), amelynek segítségével igyekeznek elérni a szegénység csökkentését és a gazdaság fejlődését. A kormány nemrég reformálta meg az adórendszert, hogy az kevésbé függjön a vámkedvezményektől. A királyság legfőbb exportpartnerei Hongkong 38.9%, Kína 36.3%, Németország 8.1% és Dél-Korea 6.1% (2006).

Lesotho fő kereskedelmi partnerei természetesen adottak, befektetésre alkalmas saját tőke pedig csekély mértékben áll rendelkezésre. A beruházások java része hitelekkel, vagy külföldi magántőkével valósul meg. Az ország helyzetét különösen megnehezíti, hogy mezőgazdasági termeléstől való erős függősége és az extrém időjárási viszonyok (árvizek és az időnként fellépő szárazság) rendkívül sebezhetővé teszik. A belső tartalékok gyakran még a válságkezelést sem fedezik, és élelmiszersegélyek nélkül jelentős számú lakos kerülne veszélybe. Lesotho a munkaerő-kölcsönzésből származó jövedelmek nagy részét a termőföldre forgatta, de mára a „bányabevételek” fokozatos apadásával, és az erózió sújtotta területek kiterjedésének csökkenésével a mezőgazdasági termelés is jelentősen visszaesett.

Az ország nagy reményeket fűz az északkeleti régióban nemrégiben felfedezett gyémántlelőhelyek feltáráshoz, ám jelenleg egyetlen valós és hosszú távú fejlődési esélye a végtelen mennyiségben rendelkezésre álló víz, a baszutok „fehér aranya”, illetve a vízenergia hasznosítása (a Dél-afrikai Köztársasággal közösen létrehozott Lesotho Highlands Water Project). A dél-afrikai Pretoria-Witwatersrand-Vereening háromszög alkotta ipari régió számára Lesotho vize életbevágó, az enklávét pedig nem csak

Kis település az út mentén

az anyagi ellentételezésből és a kapcsolódó infrastruktúrából profitálhat, hanem egyrészt teljes energiaellátása megoldódik, másrészt munkahelyeket tud lakosainak biztosítani.

Makroökonómiai céljainak eléréséhez a kormány továbbra is kiemelt figyelmet fordít a privatizációra és a magánszektor fejlesztésére, ezáltal megalapozva a gazdasági növekedést és munkahelyteremtést. A szabad piac elvein és a magántulajdon alapján működő lesothói gazdaság viszonylag nyitott üzleti légkört nyújt. Bármilyen intézményi vagy szabályozási korlát, mely gátolja a növekedést, kivizsgálásra kerül napjainkban.

Lesotho 2000. évi és azt követő fiskális politikai intézkedései a költségvetési kiadások fenntartható szinten tartását célozták. A magánszektor jelentőségének, illetve, a gyártás és kereskedelem globalizálódásának növekedése következtében megkezdődhet Lesotho gazdaságának céltudatos fejlesztése. Az 1998/99-es világgazdasági lassulást a fejlődő országok is megérezték, hiszen csökkent a harmadik világ piacaira áramló külföldi magántőke és nemzetközi segítség mértéke. Dél-Afrika rendkívül fejlett és szerteágazó gazdaságából az agrárszektor, a bányászat, a másodlagos ipar, a kereskedelem és a szolgáltatások széles skálája egyaránt hozzájárul a királyság fejlődéséhez. Eme óriás szomszéd, illetve a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) más országainak prosperáló gazdasága és dinamikája is szerepet játszik abban, hogy Lesotho elérhesse fenntartható emberi erőforrás-fejlesztési céljait. Dél-Afrika gazdasági instabilitása azonban erőteljesen befolyásolhatja Lesotho gazdaságát is, s az infláció mértéke is egymáshoz igazodik. A Dél-afrikai Vámunió tagjaként

az ország kormányzati bevételeinek jelentős része a munkaerő ügyletekből származik, ez azonban erősen megváltozhat a világban jelenleg is végbemenő gazdasági recesszió hatására.

2000-ben az Ipari, Kereskedelmi és Marketing Minisztérium, együttműködve a Lesothoi Nemzeti Fejlesztési Társasággal (LNDC) és egyéb érdekcsoportokkal célul tűzte ki a befektetést ösztönző tevékenységek felülvizsgálatát, annak érdekében, hogy növeljék a régió versenyképességét. További tervek vannak a termelési folyamatok során igénybe vett ipari telepek és gépparkok támogatásának fokozására, és elő kívánják mozdítani a vállalkozásokra kivetett önkormányzati díjtételek csökkenését is.

A szabad vállalkozáson alapuló ország kormánya agresszív kampányt folytat a külföldi tőkékért, átfogó ismereteket nyújtva a vállalkozóknak a lesothoi befektetések elősegítésére. Ennek eredményeképpen számos vállalat telepedett már le, nem csak a helyi piacok ellátására, hanem az exportlehetőségek kiaknázására is.

A Lesothoi Királyság az elmúlt években figyelemre méltó előrelépést ért el termékeinek exportálásában. Ezt nem csak az ország exportmutatójának stabil növekedése, hanem a kiszállított termékek körének szélessége és változatossága, illetve az exportállomások száma is jól tükrözi. A siker számos tényezőnek köszönhető, mindennek előtt azonban az exportált termékek kiváló minőségének. Ez, valamint a rendkívül versenyképes árak egyaránt lehetővé teszik, hogy Lesotho tekintélyes szereplője legyen a világgazdasági folyamatoknak, hiszen a kivitel szempontjából előnyt jelent a fejlett országokkal kialakított, rendkívüli kedvezményeken alapuló kereskedelmi kapcsolat. Az ország ide-

ális helyszínt jelent az export-orientált külföldi gyártóknak, hiszen elérhetőek a világ piacai – a Dél-afrikai Vámunió, a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség tagországai, valamint az Európai Unió lassan 500 milliós fogyasztói piaca. A Loméi Konvenció értelmében számos terméket vámmentesen lehet a királyságból az EU tagállamok piacaira szállítani, a rendkívül kedvező Általános Preferenciarendszereken keresztül pedig hozzáférhetővé válnak a lesothoi termékek az észak-amerikai, a japán, a skandináv és egyéb fejlett piacokon is, valamint 18 egyéb országban a Kelet- és Dél-afrikai Államok Preferenciális Kereskedelmi Övezetében. Maseru további kereskedelmi megállapodásokat kötött a Dél-afrikai Fejlesztési Közösséggel és a Nyugat-afrikai Preferenciális Kereskedelmi Övezet országaival, s számos kétoldalú egyezmény van más államokkal is.

Lesotho számára egyszerre jelent nyitást és radikális irányváltást az amerikai African Growth and Opportunities Act, amelyhez 2001-ben csatlakozhatott. A megállapodás textiliparra és ruházati termékekre vonatkozóan korlátlan exportot tesz lehetővé az Egyesült Államok piacaira.

A kettős-adózás korlátozásával kapcsolatban kötött kontraktusok a további befektetések vonzása iránti nemzeti törekvést erősítik. A Nemzetgyűlés a Dél-Afrikával kötendő új, kettős-adózási megegyezés elfogadása után, hasonló megállapodást írt alá az Egyesült Királysággal is. A Közös Monetáris Övezet területére importált javakra, valamint a gyártáshoz és feldolgozáshoz szükséges anyagok behozatalára vonatkozó vámot sok esetben visszatérítik.

LESOTHO LEGFŐBB GAZDASÁGI ÉRTÉKEI

Lesotho legfőbb természeti kincse és legfontosabb értéke a szinte mindenhol megtalálható víz, melyet az ott élők „fehér aranyknak” is neveznek, s ami oly ritka kincsnek számít Afrika-szerte. Lesotho igen nagy mennyiségben képes exportálni édesvizet, és a közeljövőben kiemelt célja, hogy tovább növelje a kivitel mennyiségét.

Az 1995 és 1997 közötti aktív beruházásoknak köszönhetően, melyek közé tartozott a Lesotho hegyi vizeihez kapcsolódó többmilliósi projekt is, az ország elképesztő gazdasági teljesítményt ért el – a reál GDP növekedési rátája abban az időben a tíz legjobban teljesítő afrikai ország egyikévé tette a királyságot.

Az 1998 januárjában átadott vízerőmű működésbe lépése lehetővé tette víz eladását Dél-Afrikának, fontos bevételi forrást képezve azzal Lesothonak. A vízerőmű-projekt és a kisméretű, de nagy iramban növekvő gyártóipar egyaránt hozzájárulnak a gazdasági növekedés fellendüléséhez. A projekt a lezárásához közeledve gazdaságilag egyre jelentősebbé válik, meghaladva a Dél-Afrikából érkező átutalások mértékét.

A „Lesotho Highland Water Project”, mely Afrika egyik legnagyobb műszaki beruházásának számít, a nyolcvanas évek közepén indult a Világbank támogatásával. A teljesen kopár Maluti-hegységben – a Sárkány-hegység határán – a nagy völgyéseket gátakkal elzárják, a vizet pedig alagutakon keresztül visszavezetik északra Transvaalba, a Vaal folyóba. Az így nyert vizet folyamatosan felhasználják, mind Lesothoban, mind pedig a Dél-afrikai Köztársaság területén egyrészt villamosenergia előállítására, másrészt nyáron öntözésre egyaránt. Az alagutakon Dél-Afrikába vezetett vízből komoly bevételekre tesz szert a királyság.

Az ország jelentős ásványkincse a gyémánt. A Letseng bányából származó gyémántok karátonkénti átlagára a legmagasabb a világon, körülbelül 1500 dollár, ami az iparág 81 dolláros karátonkénti átlagának majdnem a húszszorosa. A bánya 30%-ban a lesothoi kormány, 70%-ban pedig a Gem Diamonds vállalat tulajdona.

1967-ben itt bányászták a világ egyik legnagyobb gyémántját, a 601 karátos „Lesothoi Barna” névre keresztelt drágakövet. 2006-ban ugyanitt találták azt a „Lesotho Ígérete”-ként ismertté vált 603 karátos gyémántot, mely később 12,3 millió dollárért kelt el. 2007 januárjában egy másik 215 karátos hibátlan drágakő 8,3 millió dollárért talált gazdára, s a 493 karátos „Letseng Öröksége”, amelyet szintén Lesothoban hoztak a felszínre tavaly szeptember 7-én – a világ jelenlegi 18. legnagyobb drágaköve – , 10,4 millió dollárt ért meg új tulajdonosának.

A harmadik tétel a gyapjú és moher, amelynek exportja egyre jelentősebb, és az ezekből kézzel szőtt szőnyegekre, mint eredeti

műalkotásra tekintenek. Az ország számos szövetkezetében kézzel fonott angóra-gyapjúfonal rendkívüli elismerésre tett szert az utóbbi időben melegsége, szépsége, puhasága és tartóssága miatt.

Az ország a hagyományos szövési, fonási és fazekassági ismereteket is messzemenően kihasználja az olyan kiváló kézműves-termékek készítésekor, mint amilyenek a kötöttárúk, ékszerek, kosarak, és rengeteg egyéb kézzel gyártott árucikk. Számos ilyen finom kézi gyártású termék minősége vetekedhet a géppel gyártottakéval.

Lesotho büszke az egyre bővülő feldolgozóipara által gyártott termékeinek népszerűségére: első osztályú kárpitok, faliszőnyegek, függönyök, paplanok, moher, bárányszőr, papucsok, kabátok, kalapok, bőrárúk, ruházati cikkek, gyógyszerek, lábbelik, autózás-huzatok kerülnek külföldre, csak a legfontosabbakat említve. Ezen felül folyamatosan dolgoznak számos egyéb termék kifejlesztésén, az egyes külföldi piacok szükségleteihez és ízléséhez igazítva azokat.

A MEZŐGAZDASÁG LEHETŐSÉGEI

Valamikor Baszutföld a dél-afrikai régió egyik legjelentősebb mezőgazdasági vidéke volt, és Dél-Afrika gabonaterületének tartották, ami sajnos napjainkban már nem így van. Lesotho területének a kormány felmérései szerint is csak mindössze körülbelül 10%-a művelhető, és ez az arány rohamosan csökken a számos vidéken tapasztalható talajerózió következtében.

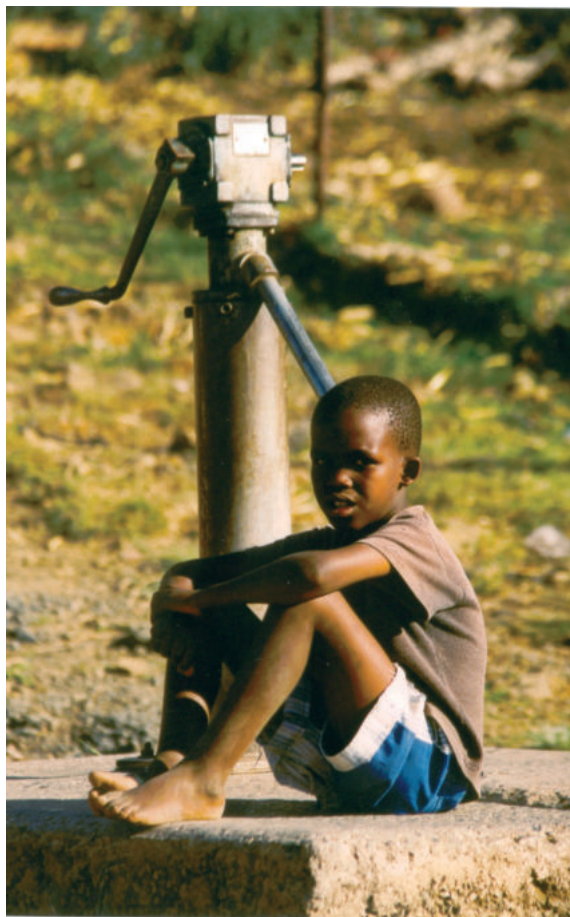
A hegyi legelőkön a félnomad pásztorkodás a jellemző. Az ország komoly méretű juh, kecske és szarvasmarha állománnyal rendelkezik. A szántóföldeken naturálgazdálkodást folytatnak, csak élelmiszernövényeket – búzát, cirokkölest, kukoricát, hüvelyeseket és gumósokat – termesztenek.

A gazdaság azonban továbbra is elsősorban a megélhetési mezőgazdaságon alapul: a lakosság nagy része alapvetően földműveléssel foglalkozik. Emellett főleg haszonállat-tenyésztés folyik, bár a szárazság és az árvizek veszélye csökkenti az ilyen jellegű tevékenységeket.

AZ LNDC MINT A LESOTHOI BEFEKTETÉSI LEHETŐSÉGEK KOORDINÁTOR SZERVEZETE

A királyság legfontosabb befektetési intézménye a Lesothoi Nemzeti Fejlesztési Társaság (Lesotho National Development Corporation), amelynek egyik alapvető feladata a külföldi tőkebefektetések előmozdítása. Az LNDC fő tevékenysége a kereskedelemfejlesztés és a befektetés-ösztönzés. Feladatait rendezvényein, így üzletember-találkozók, konferenciák, és tanulmányutak biztosításával, valamint színes kiadványok megjelentetésével valósítja meg. A társaság már bevezette és évek óta

Kút mellett ülve

hatékonyan működteti azt a befektetés-támogató rendszert, amely leegyszerűsíti a külföldiek tájékozódását a befektetési lehetőségeket illetően, és felgyorsítja a döntési folyamatokat.

A Lesothoban befektetők jobbra külföldiek, de vannak részben hazai tulajdonú vegyesvállalatok is. Az ilyen gazdasági társaságok többségi tulajdonosának (51%) a lesothoi államnak, vagy állampolgárának kell lennie.

Ami Lesotho előnye, hogy felszerelt ipari parkok és gyártelepek versenyképes áron bérelhetőek az ország több pontján. Speciális ösztönzők állnak rendelkezésre a befektetők által finanszírozott gyárak építéséhez. A kereskedelem és a befektetés állami támogatást élvez, egyúttal számos szolgáltatást biztosít a Lesothoi Nemzeti Fejlesztési Társaság, például az egyablakos befektetői kapcsolat keretében.

Amiben Lesothonak feltétlenül és gyorsan fejlődnie kell, az az ország logisztikai rendszerének fejlesztése, mert nagyon kevés olyan járművel és eszközzel rendelkezik, amellyel az áruk belső szállítását és mozgatását biztosítani tudja, ugyanakkor az úthálózata és annak minősége kiváló.

Az országnak egy nemzetközi repülőtere van a fővárosban, és számos kisebb repülőtere országszerte. A vasútvonal mindössze két kilométer hosszú, mely Dél-Afrikából érkezik, s egy ipari parkig, illetve egy vasúti csomópontig vezet. Logisztikailag Lesotho össze van kapcsolva a Dél-afrika Köztársaság több kikötőjével mind vasúton, mind közúton, így a szomszédon keresztül vezet az út a nemzetközi piacokra.

AZ IKT SZEKTOR LESOTHOBAN

Három nemzetközi GSM szolgáltató is működik az országban, amelyek le is fedik szolgáltatóikkal a királyság teljes területét. Vezetékes telefonhálózat is van, ám a világtendenciához hasonlóan Lesothoban is egyre többen használnak mobiltelefont.

A lesothoi kormánynak már évek óta működik az önálló infokommunikációs technológiai stratégiája (Lesotho ICT Policy), és az abban szereplő pontokat minden évben sikeresen teljesíti is. Ma már szinte minden minisztérium és kormányzati egység rendelkezik önálló honlappal.

TURIZMUS

Turisztikai szempontból igen fontos szerepe van a királyságnak a kontinensen: Lesotho ugyanis a négy olyan hely egyike, ahol síelni lehet Afrikában. Az ország rövidtávú terveinek egyike, hogy néhány éven belül kiépítse a Mahlasela-völgyben a kontinens legnagyobb síparadicsomát, mellyel turisták tízezreit tudná magához vonzani. A királyság eddig egyetlen síelésre alkalmas pályáját az 1970-es években

fedezték fel a dél-afrikai turisták, és 2006-ban már mintegy ötezer síturista látogatta meg a Mahlasela-völgyet, ahol minden évben legalább egyszer havazik. Nemcsak a sípályák jelentik majd a királyság fő vonzerejét, hanem a világ legmagasabban, 3300 méteren kialakított golfpályája is.

Ha valaki olyan helyet keres, ahol nyugalmat talál, ahol nincsenek óriásplakátok, nincs több száz kilométeres körzetben ipari gyárakból kiáramló füst, tiszta a levegő, s nincs más vágya, mint lovagoljon a híres lesothoi pónikon, vagy telivéreken, és pisztrángot fogjon, mindemellett pihenjen is egy jót, akkor Lesotho erre tökéletes.

Ma már semmi akadálya annak, hogy a nagyobb turistaforgalom meginduljon Magyarország és Lesotho között. Ugyanakkor valószínűleg erre egyhamar nem kerül sor az afrikai országokkal kapcsolatos sztereotípiák, félelmek, és főleg a távolság miatt. Igaz, sok magyar turista, ha már eljut a Dél-afrikai Köztársaságba, akkor ellátogat Lesothoba is, ahova a magyar állampolgároknak – mint EU-tagállamban élőknek – nem kell vízumot váltani.

HIVAIDS FERTŐZÖTTÉG A KIRÁLYSÁGBAN

Az AIDS-el kapcsolatos félelmek nem alaptalanok: Lesothoban az AIDS-betegek aránya 2006-ban 32% körüli volt még a kormánystatisztikák szerint is. A királyság és a szomszédos országok lakosságára nézve kétségkívül a HIV-vírus terjedése és az AIDS-fertőzés jelenti ma az egyik legnagyobb veszélyt, és egyben a legkomolyabb kihívást. Mivel – a Dél-afrikai Köztársaságot leszámítva – kis területű és kis lakosságú államokról beszélünk, ezért sokkal érzékenyebben reagálnak bármilyen demográfiai ingadozásra. A szub-szaharai afrikai régióban a vírus az elmúlt három évtized folyamán több nagy hullámban söpört végig, négygenerációnyi népességet érintve.

A felnőtt-halandóság tekintetében Lesotho a dél-afrikai államok között – Sváziföld után – a tragikus második helyet foglalja el, a születéskor várható élettartamot nézve pedig sereghajtó. Az egy évre vetített népességnövekedés tekintetében 0,08%-kal a sor végén áll. Mindezek eredményeként a nem hivatalos átlagéletkor maximum 30 év körül lehet.

Ráadásul a betegség ebben az országban nemcsak egészségügyi probléma, hanem társadalmi is. Akiről kitudódik, hogy fertőzött, attól a közösség tagjai elszigetelődnek. Az egyház véleménye bármiféle védekezéssel kapcsolatban pedig szintén hozzájárul a vírus gyors terjedéséhez a túlnyomóan római katolikus lakosság körében. Jelenleg két olyan magyarországi szervezet is létezik, amelyek az AIDS-kutatásban, illetve gyógyszerellátásban lehetőséget látnak és próbálnak megoldást javasolni.

Ezekért a tényekért elsősorban az ország felnőtt lakosságának napi ingázására épülő gazdasági szerkezete, a határok teljes mértékű átjárhatósága, a gyakran ellenőrizetlen migráció, a dél-

Maseru főtere

afrikai „bányász-kultúra”, a prostitúció, mint informális „gazdasági tevékenység”, valamint a megfelelő kormányzati válaszok hiánya tehető felelőssé. Megjegyzendő, hogy az első regisztrált HIV-fertőzött Lesothoban nyugat-afrikai állampolgár volt, s nem helybéli.

A HIV/AIDS terjedése nemzetbiztonsági kérdés. Nem tesz különbséget társadalomban betöltött szerep, vagyon, vagy életkor alapján. A hadsereget ugyanúgy tizedeli, mint a gazdasági és demográfiai erőt jelentő aktív felnőtt lakosságot. A fő államalkotó tényezőnek számító népesség megrendülése, helyzetének tartós bizonytalansága, várható élettartamának drasztikus lecsökkenése az állam egészségének válságát idézheti elő. Tartós és folytonos populáció hiányában az államhatalom elveszíti létalapját, legitimációjának forrását és autoritásának fő alanyait.

SPORTOLÁSI LEHETŐSÉGEK

Az egyik legnépszerűbb és legizgalmasabb kikapcsolódás Lesothoban a póni, illetve arabs lovakon való vágózás, vagy a pónilovon történő kirándulás. Lovakat először a misszionáriusok hoztak be magukkal. A lesothoi póni kifejezetten a helyi körülményekre tenyésztett fajta, melynek az elülső lábai rövidebbek, hogy így jobban tudjon felkaptatni a hegyekben.

Számos lovasközpont található az országban, de a legegységesebb hely az „Uram Irgalmazz” hágó közelében lévő terület. A hagyományos túrázás kedvelőinek nagyobb nehézségekkel kell szembenézniük, mint a biztoslábú pónikon ülő társaiknak. A magas hegyek tibeti fennsíkokra emlékeztetnek, a felmászások és leereszkedések veszélyesek, s az idő is megbízhatóan fagyos az ottani télen.

A nyugodtabb örömeik kedvelői horgászhatnak pisztrángra, vagy más halra az ország folyóiban. Ehhez engedély szükséges, melyet jelképes összegért kiállít az illetékes minisztérium.

MÉDIA

Az ország legnagyobb állami televíziója a Lesotho National Television. Emellett foghatóak még a dél-afrikai televízióadók is. Az állami Lesothoi Nemzeti Rádió Társaság programjai mellett 1998 óta öt magánrádió is sugároz, és természetesen számos dél-afrikai adó is befogható. Az ország első napilapja 1985-ben indult. A média nyelve az angol.

UTÓSZÓ

A hogy a bevezetőben is jeleztem, Lesotho történetének talán legnagyobb gazdasági és társadalmi kihívása előtt áll politikai stabilitásának megteremtése óta, és ezzel az ország jelenlegi vezetői is tisztában vannak. A nemzeti konszenzust sokáig a jelenlegi király édesanyja, Mamohato Bereng Seeiso biztosította, akinek váratlan, öt évvel ezelőtti halála után, fia, III. Letsie vette át a szerepét. A kor-

Patak mentén

mány tisztában van azzal, hogy az a gazdasági felemelkedés, mely átlép az eddigi ráutaltsági és függőségi politikán, csakis önálló, független gazdasági folyamatok beindítása, és a relatív gazdasági önállóság megvalósításával teremthető meg. Ebben a törekvésben partner az új Dél-afrikai Köztársaság és a többi déli kontinensbeli ország, valamint a nemzetközi közösség is. ✨

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönet illeti mindenekelőtt Juhász Adrienn Lillát, aki talán még mindig egyetlenként kutatja és elemzi hazánkban a Lesothoi Királyság gazdasági és politikai helyzetét. Segítségemre volt ezen átfogó összefoglaló megírásában a volt római lesothoi nagykövet Rachel R. Nts'inyi asszony, és a jelenlegi nagykövet, Jonas Sponkie Malewa úr, akik számos hasznos szakmai információval láttak el.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- A lehetőség adott a fejlődésre a dél-afrikai országban - A távol-ság és az ismeretlenség tartja távol a befektetőket Lesothótól, beszélgetés Morenth Péterrel, a magyar lesothoi tiszteletbeli konzullal, www.africainfo.hu/hu/index.html (cikkek)
- Central Bank of Lesotho, www.centralbank.org.ls
- CIA World Factbook, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lt.html

- Commonwealth Secretariat, Lesotho, www.thecommonwealth.org/YearbookHomeInternal
- Country file, Lesotho, www.issafrica.org
- Francis K. Makoa: Political Instability in Post-Military Lesotho, The Crisis of the Basotho Nation-state?, African Security Review Vol 5, No 3, 1996, www.issafrica.org
- Jonny Steinberg: The Lesotho/Free State Border, Occasional Paper 113, October 2005, www.issafrica.org
- Juhász Adrienn Lilla: Lesotho és Szváziföld: gyengeségre ítélve? (Összehasonlító tanulmány), 2005
- Lesotho Country Brief and Data Profile, The World Bank Group, www.worldbank.org
- Lesotho Highlands Development Authority – LHDA, www.lhda.org.ls
- Lesotho National Development Corporation – LNDC, www.lndc.org.ls
- Lesotho Planned Parenthood Association – LPPA, www.lppa.org.ls
- Lesotho Revenue Authority – LRA, www.lra.org.ls
- Lesotho Telecoms Authority – LTA, www.lta.org.ls
- Lesotho Tourist Corporation, www.ltdc.org.ls
- Lesotho, History and Politics, www.issafrica.org
- Lesotho, UNDP, www.undp.org.ls/home
- Lesothoi kormányzati honlap, www.lesotho.gov.ls
- National University of Lesotho, Roma – NUL: www.nul.ls

* *Ajánlom e cikket Füssi Nagy Géza emlékének, aki tanárom, tutorom, s mentorom volt afrikánisztikai tanulmányaim során.*

Juhász Péter Gergő – Kanizsai Endre

Az afrikai mezőgazdaság és a globalizáció

A világgazdaság globálkapitalista modernizációja, az integrációs folyamatok korunk – talán legvitatottabb – történelmi horderejű fejleménye. A folyamat számos negatív kritikát kapott az elmúlt néhány évben. Az ilyen vélemények okai jól ismertek és elég széles körben elfogadottak. A negatív kritikák mellett azonban több szakértő a jelenség pozitív hatásait hangoztatja. Az alábbiakban mindkét oldal érveit ismertetjük a teljesség igénye nélkül.

A 20. század egyik legfájdóbb dilemmája a szegények és a gazdagok között fennálló jóléti szakadék. Kétszáz évvel ezelőtt az egy főre jutó reál-jövedelem a világ leggazdagabb és legszegényebb országai között 3:1 arányban oszlott meg. A 20. század elejére ez az arány 1:10-re, míg a 21. századra 1:60-ra változott.¹ Ez a jelenség a globalizáció hátrányaira hívja fel a figyelmet, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az egyenlőtlenség a 70-es években érte el a csúcspontot, azóta ellentétes tendenciát mutat. 1980-ban a világ összlagosságának egyharmada élt nyomorban. 1990-re ez az arány mindössze 16%. Mindez a globalizáció folyamatának eredményeként könyvelhető el.

A globalizáció alap gondolata, hogy az információ, a gondolatok, a tőke, illetve a munkaerő az egész Földön szabadon áramlik, s eközben a piacgazdaság, az internet, a politikai szabadságjo-

gok, illetve a demokrácia világszinten teret nyer. Az emberiség által eddig felhalmozott tudás mindenki számára elérhetővé válik, mindezek mellett az egyéni életszínvonal növekedése jellemző. Elméletben a globalizáció hosszú távon csökkenti a szegény és gazdag országok közötti gazdasági és életszínvonalban jelentkező különbségeket is.

Néhány ázsiai ország elképesztő fejlődése a globalisták érveit igazolja. Míg a 60-as években a kontinens nagy részén rurális-kommunisztikus, primitív társadalmak éltek, addig ma virágzó gazdaságok, high-tech országok vannak. A kézzel művelt rizsföldek helyén felhőkarcolók tornyosulnak. A korrupt katonai rezsimok a legtöbb helyen megszűntek, és fiatal demokráciák születtek. Ezzel párhuzamosan radikálisan emelkedett az életszínvonal.

Az antiglobalistákat a fentebb felsorolt állítások nem győzik meg. Az ex-vadkapitalista Jean Ziegler² Rostockban – a G8 ellenes véleményeket tematikusan megfogalmazó és megvitató ún. alternatív csúcstalálkozó nyitóelőadásán – a következő kijelentést tette: „Megesküdtem, hogy soha többé – akár véletlenül sem – állok a hóhérok oldalára... A világ mezőgazdasága probléma nélkül élelmezni tudna 12 milliárd embert. Ez azt jelenti, hogy azt a gyereket, aki éhenhal, valójában meggyilkolják.”³

Ebben a megvilágításban tehát az éhezés mint probléma, a neo-liberális világrendszer hatásának eredménye. Jean Ziegler párfordulása akkor következett be, amikor személyesen tapasztalta az afrikai nyomort és éhezést.

A globalizáció megosztja a világgazdaságot. Az emberi jogok, a szociálpolitikai felelősség és a szolidaritás háttérbe szorul a határtalan profit-maximalizálás érdekében. Ennek következtében néhány kézben óriási tőke halmozódik fel, míg emellett embermilliók éheznek. Ezek a tendenciák Afrikában mutatkoznak meg leginkább. A korrupció, a kizsákmányolás, a jogok lábbal tiprása a mindennapok része a kontinensen. Az adósságspirál következtében az érintett országok egyre több vállalatot, intézményt kényszerülnek privatizálni, kénytelenek kiszolgáltatni piacukat a befektetőknek. Ezzel összefüggésben súlyos problémák adódnak a segélyezés terén.

Köztudott, hogy az ENSZ 2015-ös jubileumi céljai között elsődleges az élelmiszer-biztosításának folyamatos javítása, az alultápláltsággal az és egészségügyi ellátás hiányával küzdők, illetve a napi 1 USD-nál kevesebből élők számának felére csökkentése. Több mint ötven éve ismert, hogy különböző segélyekkel nem lehet a problémákat megoldani. Az egyszeri élelmiszer-adományok hosszú távon segélyfüggőséghez vezethetnek. Az emberek

- nem kormányzati- és segély szervezetek; (Nemzetközi Vöröskereszt, Vörös Félhold);
- országok közötti együttműködések (kiemelten Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Japán, Kína).

A FAO FEJLESZTÉS JELLEMZŐI

A FAO (Élelmezési és Mezőgazdasági Világszervezet) az Egyesült Nemzetek Szervezetének legrégebben működő állandó szakosított szervezete, mely az agrárkérdéseken túl felöleli az erdészeti és halászati tevékenységet is, valamint a termelésen kívül jelentős tudományos kutatói, oktatási és szaktanácsadói tevékenységet is finanszíroz. Magyarország 1946-óta vesz részt a FAO működésében.⁴ Az ENSZ szakosított intézményei közül a jubileumi célok teljesítése esetében az éhezés javítása területén kiemelkedő a szervezet tevékenysége.

A FAO ikerstratégiája, a szervezet 2004-es élelmezési világhelyzetet tükröző kiadványában⁵ jelent meg, amit a 1. táblázat szemléltet. A stratégia tartalmazza mindazokat a tényezőket, melyek dominánsan segítik a jubileumi célok elérését.

Termelékenység, bevétel növekedés	Együttműködési kapcsolatok	Direkt élelmiszerellátás
Olcso, egyszerű technológia	Éhség elleni szövetségek	Anya- és csecsemőtáplálás
Vidéki infrastruktúra	Helyi élelmiszerbiztosítás	Iskolai étkeztetés
Öntözésfejlesztés, talajtermékenység növelés	Vidéki szervezetek támogatása	Munkanélküli- és nyugdíjas ellátás
Természeti erőforrás-gazdálkodás	Elsődleges egészségvédelem	Munkáért, tanuláért élelmiszerjuttatás
Piaci és privát szektor fejlesztés	Vagyon és föld újraelosztás	Célirányos pénzügyi támogatás
Élelmiszerbiztonság és minőség	Vidéki lakosság, különösen a nők képzése	Népkonyha, üzemi kántin
Mzg.-i szaktanácsadás, kutatás, képzés	Tiszta ivóvíz	Élelmiszer bankok
	Jogi reformok (élelemhez való jog)	Élelmiszer vésztartalék

1. táblázat • A FAO egyszerűsített ikerstratégiája • Forrás: *The State of Food Insecurity in the World, FAO, Rome, 2004*

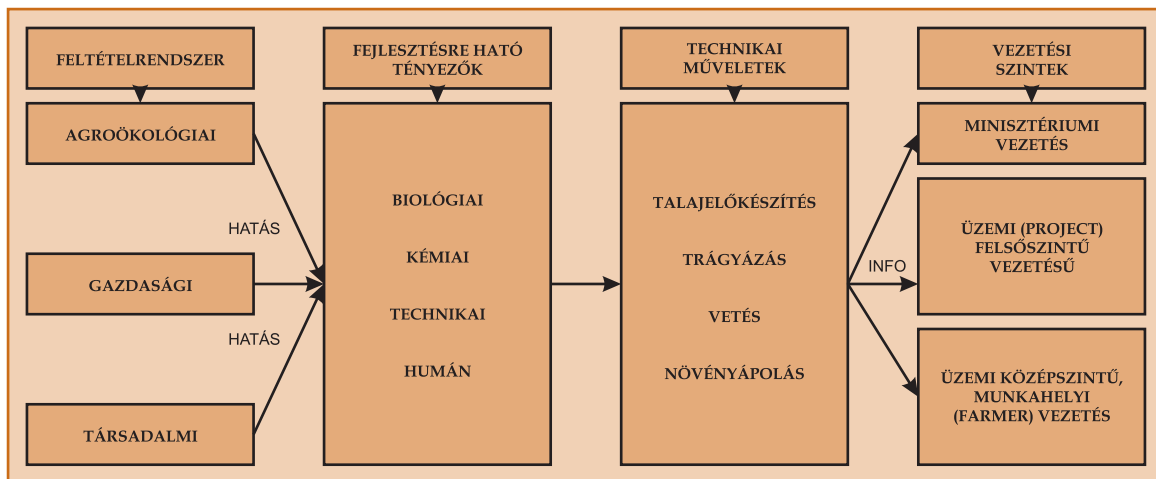
motiváltsága megszűnik, és az adományozók kiszolgáltatottjaivá válnak. A segélyezés eredményesebb alternatíváját jelentik a fejlesztési segélyek. A kutatók egyetértenek abban, hogy az élelmiszer-termelés külön stratégiát igényel, és legalább az alapvető élelmiszereket a fejlődő országokban kell előállítani, megteremteni.

A globalizáció hatásai – következők szerint csoportosított – fejlesztési tevékenységek esetében is tapasztalhatók:

- ENSZ szakosított szervezetei (FAO, WFP, UNICEF, UNESCO, UNIDO);
- gazdasági és politikai szervezetek (EU, OECD, NORDIC COUNCIL);

Megállapíthatjuk, hogy az egyik leglényegesebb feladat olcsó, egyszerű és az adottságoknak megfelelő termelési technológia kialakítása. A technológia-tervezés logikái menetét a 1. ábra szemlélteti.

A termelési feltételrendszer és az éhezés között Afrika esetében számos ellentmondás tapasztalható. A hatalmas agroökopotenciállal rendelkező Szudánban (egyres vélemények szerint, megfelelő gazdaságpolitikával az országnak domináns szerepe lehetne Afrika élelmiszerellátásában) is, a társadalmi, politikai helyzet miatt éheznek a lakosság jelentős része.

1. ábra • Termelési feltételrendszer és a technológiai fejlesztés kapcsolata • Forrás: Saját összeállítás

Nigéria az olajból származó magas árbevétele ellenére szintén élelmiszer-gondokkal küzd, mivel a profitnak csak minimális százalékát fordítják a helyi élelmiszertermelés fejlesztésére, élelmiszerelőállításra.

Több országban az infrastruktúra hiánya gátolja a gazdaságos termelést, értékesítést (a szállítási költségek 15-20-szoros árnövekedést eredményeznek).

Tudott, hogy a sikeres termelés (technológiai tervek végrehajtása) feltétele, a termelési tényezők szinkronja. Elsősorban szudáni és korábbi malawi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy gyakran a technológiafejlesztés tényezői nincsenek szinkronban. Több nemzetközileg is támogatott projektben a korszerű, drága gépsorok beszerzését tartják fontosnak (technikai tényező), figyelmen kívül hagyva az írástudatlan helyi munkaerőt (emberi tényező) és az alacsony termőképességű helyi fajtákat (biológiai tényező). Más esetben bőtermő, intenzív fajtákat vonnak termesztésbe (biológiai tényező), a tápanyagutánpótlást és növényvédelmet biztosító megfelelő mennyiségű és minőségű kemikáliák hiányában.

Előbbiekből is látható, hogy Afrikában főleg az emberi és a kézi-erőt kiváltó technikai tényező különösen problematikus.

A megfelelő szakember- és szakmunkásképzés megvalósítása elengedhetetlen feltétele a fejlesztési munkának. A nagy kézi-munkaerő-potenciállal rendelkező országokban – a multinacionális reklámdömping ellenére –, csak a fokozatos gépesítés javasolt (kivételek a krízishelyzet esetén létesített élelmiszertermelő projektek). Lényeges, hogy a különböző döntési szintű vezetők – a szakismeret mellett –, naprakész hazai és külföldi információval rendelkezzenek, mert csak ebben képesek gazdaságilag és társadalmilag kimutatható eredményt produkálni.

A FAO esetében a decentralizáció mellett, a produktív munka feltétele, a többi szakosított nemzetközi szervezettel való összehangoltabb tevékenység.

AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPVÁLLALÁSA

Az éves ENSZ-jelentések kimutatásai szerint a szegény országok támogatására fordított pénz közel fele az Európai Unióból (EU) és annak tagállamaiból származik. A fejlesztések sikere érdekében az EU a kereskedelmet is felhasználja, megnyitja pénzügyi forrásait a szegény országok exportcikkei előtt. Csökkentette, vagy eltörölte a vámkat, megszüntette a mennyiségi korlátozásokat.⁶

A folyamatos megoldáskeresés keretében 2001-ben az EU bevezette 49 legkevésbé fejlett ország esetében a teljes vámmentességet, majd 2004-ben a csatlakozó 10 új tagállammal tárgyalássorozatot kezdett a termelés racionalizálása, a szerkezetátalakítás céljából. Utóbbi az új tagországok és a fejlődők közötti ellentétet hivatott csökkenteni.

Az EU érdekelt egy ún. „új egyezmény” kidolgozásában. Ennek érdekében folyamatos tárgyalást folytat az ACP-országokkal, melynek célja a támogatói és kereskedelmi tevékenység újszerű ötvözése. A lényeg az, hogy az Unió segíti partnereit abban, hogy a globális folyamat első lépéseként regionálisan integrálódjanak, kialakítsák a megfelelő intézményrendszert és a felelősségteljes kormányzást.⁷ Az EU-segélyek többnyire vissza nem térítendő, míg a hitelezés területén az Európai Beruházási Bank korlátozott mértékben kedvezményes kölcsönöket biztosít.

A decentralizált döntések szükségessége az Európai Unió agrárpolitikájában is előtérbe kerül. Az 1990-es évek közepén több elméleti és gyakorlati szakember felvetette, s renacionalizálás az EU mezőgazdaságában címen ismertette elképzelését.⁸ A felvetés lényege, amihez a finnek is egyéves tagsági tapasztá-

lattal csatlakoztak, hogy képtelenség Brüsszelben – főleg agro-ökológiai szempontból – a több ezer kilométeres távolság miatt, szakmailag megalapozott döntéseket hozni.

Az Európai Unió fejlesztéspolitikájában is találunk ellentmondásokat. Habár az EU a fejlesztési segélyezés legfontosabb donora, nem szabad megfeledkezni arról a tényről, hogy az adományok csatolt feltételeinek következtében 1 euró segély 5 euró nyereséget jelent az európai nagyvállalatoknak. Az EU által kiírt pályázatokat európai befektetők valósítják meg az afrikai országokban, így a pályázati pénzek által termelt haszon nagy része a fejlett államokat gazdagítja.

AZ OECD TEVÉKENYSÉGE

Az OECD 2005-ös jelentéséből összegezve megállapítható, hogy jelentős változásokra van szükség ahhoz, hogy a világon a szegények helyzetét a milleniumi fejlesztési célokban megadott ütemet legalább megközelítő mértékben lehessen javítani. Az is megállapítható azonban, hogy 2005-ben a világ számára egyértelművé vált, minél előbb fel kell gyorsítani az élelmiszerhiány, az egyenlőtlenség, a nélkülözés és a korábbi szegényedés megakadályozására tett lépéseket. A megnövekedett mértékű segítségnyújtás miatt szükséges a „támogatásfüggőség” elkerülése, s főleg kisebb afrikai országok esetében a kormányzati kockázatok figyelembe vétele is. A probléma megoldását jelentős mértékben segíti, hogy a G-8-ak 2002-es kanadai csúcsértekezletén előtérbe helyezték a fejlesztési kérdéseket.

Tapasztalataink, konzultációink alapján az OECD fejlesztési tevékenységére is a már leírt negatívumok a jellemzők.

AZ NGO-K TEVÉKENYSÉGE

Vizsgálataink alapján a nem kormányzati és karitatív szervezetek tevékenysége hasznos szegmense az afrikai éhezés csökkentésének, megszüntetésének. A munka szinte minden elemében (segélyszállítás, -osztás, képzés, gyógyítás) részt vesznek. Együttműködésük, jövőbeni szerepük jelentős. Ha munkájukat politikamentes környezetben folytatják, sokszor összekötő szerepük is lehet az egymással ellenséges viszonyban lévő országok között. Hézagpótló munkájuk hatékonyabbá tétele azonban feltételezi a többi fejlesztési programmal (ENSZ, EU, OECD, stb.) való racionálisabb együttműködést. Megállapítható, hogy a megfelelő szakmeret hiánya számos esetben gátja volt a sikeresebb munkavégzésnek. A szakemberek legtöbbször a globalizáció nyerteseiként elkönnyelhető mamutvállalatok túlfizetett állásait preferálják a civil szektorral szemben.

Az előbbieken kívül feltétlenül szükséges a nagyszámú nemzetközi és nemzeti nem kormányzati szervezet egymás közötti feladatmegosztásának mielőbbi tisztázása is, az átfedések tevékenységek csökkentése érdekében.

AZ EGYES ORSZÁGOK FEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGE

Az utóbbi évtizedek vizsgálatai alapján megállapítható, hogy több ország jelentős szerepet játszik a segélyezési, fejlesztési tevékenységben. A közvetlen élelmiszersegélyek (főleg gyorssegélyek) biztosításában, vizsgálatunk szerint, a már jelzett fejlesztési, segélyezési formák mellett röviden az országok közvetlen támogatását ismertetjük.

A közvetlen élelmiszersegély nyújtásakor az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Dánia, Franciaország, Hollandia és Finnország tevékenysége regisztrálható.⁹ Afrika esetében az 1955-ös bandungi konferencia óta Kínának van kiemelkedő szerepe.

A magyar és afrikai országok együttműködése korábban igen széleskörű volt. A magyar mezőgazdasági szakemberek, a magyar mezőgazdaság eredményeinek az elismerése is jelentős, számunkra is előnyös, munkakapcsolatokat biztosított. Az együttműködés területeit nézve oktatási területen a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Trópusi és Szubtrópusi Mezőgazdasági Tanszékének a tevékenysége volt kiemelkedő, amely a különböző szintű graduális képzéseken túl kiterjedt hazai és külföldi hallgatók esetében a posztgraduális tanfolyamok szervezésére, vezetésére és oktatására is. Jelentős szerepe volt a tanszéknek a külföldre küldött szakemberek felkészítésében is.

A FAO Magyar Nemzeti Bizottsága folyamatosan segítette a képzési tevékenységet, s többéves, a szervezet által finanszírozott oktatási program „gödöllői telepítéséhez” is segítséget nyújtott.

Kutatási téren nemzetközileg is elismert kutatóink (öntözés, növénytermesztés, állattenyésztés, ökonómia) dolgoztak az MTA, illetve a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium kutatói hálózatában. Szoros volt az együttműködés mind az egyetemek, mind a kutatóintézetek között, kölcsönösen segítettek egymás tevékenységét (a kutatók oktattak is és fordítva). A mezőgazdaság területén dolgozó szakembereink főleg TESCO-, de jelentős FAO szakértői megbízatást is kaptak több afrikai ország esetében. Gyakran a szellemi export előfutára volt a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatoknak. Meggyőződésünk, hogy a megfelelő tranzakcióval végzett afrikai tevékenység jelentős mértékben segítené országunk, vagy a komplex mezőgazdasági ágazat jövőbeni fejlődését.

„FEJLESZTÉSI” SEGÉLYEK

A fejlesztési segélyek elméletben komoly eredményeket produkálnak mind az élelmiszer-termelés, mind az egészségügy, illetve a szegénység csökkentése területén. A gyakorlat ellenben sokkal negatívabb képet mutat. A Világbank és az Egyesült Államok által nyújtott segélyek, hitelek feltételei az érintett országban való piacnyitás, a privatizáció, gyakran az adómentesség. A kényszer-privatizáció jó példája Etiópia helyzete. Az ország agropotenciálja kiemelkedő, ennek ellenére az emberek többsége szegény és éheznek. A mezőgazdasági területek jelentős hányadát a kávéültetvények foglalják el, kiszorítva ezzel az élelmiszer-növényeket. A kávé piaci árát az érdekelt nagyvállalatok¹⁰ határozzák meg, és mesterségesen tartják alacsonyan. A vállalatok termékeit Nyugat-Európában értékesítik, tehát a fogyasztók közvetlenül támogatják Etiópia kizsákmányolását és a tarthatatlan élelmiszeri helyzetet.

A jövő reménysegei

Több afrikai országban jellemző, hogy a piacon kapható gyümölcs nagy része Európából származik, és ennek ára töredéke a helyi gyümölcs árának. Általánosságban elmondható, hogy a magas agroökológiai potenciállal rendelkező afrikai országokban a termelés szerkezete egyszakos, ami elsősorban a globalizáció következménye.

Egyes afrikai államok megelégtették ezt a tendenciát és megpróbálták fellépni a kizsákmányolók ellen. Zimbabweben ez a folyamat katasztrofális következményekkel járt, hiszen míg néhány évvel ezelőtt a kontinens egyik legstabilabb gazdaságával rendelkezett az ország, ma már az utolsók között kullog.

Malawi vezetői ezzel szemben egy hosszadalmas küzdelem eredményeként képesek voltak javítani a tarthatatlan állapotokon azzal, hogy a kormány a nyugati szakértők tanácsait figyelmen kívül hagyva saját forrásaiból támogatja a földművesek számára a műtrágya- és vetőmagvásárlást. A nemzetközi élelmiszersegélyekre szoruló ország ezt azért nem tette eddig, mert támogatói – köztük az USA is – azt piacellenesnek tartották.

A 13 milliós országot gyakran sújtotta éhínség az elmúlt években. 2001-ben az vezetett a válsághoz és több millió ember halálához, hogy a kormány még szűkebbre szabta vetőmag-támogatási programjának kereteit. A problémát tetézték az árvizek és az akkori kormány inkompetenciája, korrupciója, aminek ékes bizonyítéka, hogy eladták az ország összes gabonataralékát, miközben az állampolgárok az éhségtől és az alultápláltságot okozta betegségektől szenvedtek.

Bingu wa Mutharika, az ország 2004-ben megválasztott elnöke, újjáélesztette a műtrágya- és vetőmag-támogatási programot,

A globalizáció hatása a mozambiki Beirában

Malawi legfontosabb élelmiszernövénye a kukorica

annak ellenére, hogy a Világbank és az USA sorozatosan támadta őt az intézkedés „piactorzító” hatásaira hivatkozva. Ez az érvelés csak azért érdekes, mert az Egyesült Államok hatalmas összegekkel támogatja a saját mezőgazdaságát.

Az intézkedés eredményeként 2007-ben egyetlen malawi földműves sem éhezett, sőt a környező országok legnagyobb kukorica-exportőre lett.

„Malawi esete azt bizonyítja a szakértők szerint, hogy mennyire fontos a mezőgazdaság szerepe az afrikai szegénység enyhítésében. A földműveseknek azonban átgondolt és hatékonyan kivitelezett állami támogatásra van szükségük, az Egyesült Államok és az IMF által az afrikai problémákra varázsszernek gondolt gazdasági liberalizáció a legtöbbször nem hatékony. Már a Világbank egy munkatársa is elismerte azt, hogy a szervezet figyelmen kívül hagyta: az afrikai termőföld minőségének javítása nélkül nem lehet növelni a megtermelt élelmiszer mennyiségét.”¹¹

ÖSSZEFOGLALÁS

A 18 afrikai országban¹² tartósan folytatott kutatás és a szakértőkkel való konzultációk alapján megállapítható, hogy az éhségszint körüli táplálkozás, az éhezés, az éhhalál – több évtizedes próbálkozás ellenére – napjainkig megoldatlan problémát jelent. Az általunk vizsgált országokban, a globalizáció pozitív hatása nem tapasztalható. Ha az ENSZ 2015-ös élelmezési-jubileumi célját el kívánjuk érni, akkor a jelenlegi fejlesztési tevékenységeket racionalizálni kell. A sikeres munka feltétele a széles nemzetközi összefogás, mely tartalmazza a nemzetközi szervezetek, a gazdasági-politikai szervezetek, a regionális intézmények, illetve az egyes országok kormányzati és nem kormányzati szervezeteinek összefogását. A fejlesztésben nagyobb szerepet kell biztosítani az ökológiai, vagy ökonomiai potenciállal rendelkező afrikai országoknak is. Alapvető a fejlesztendő országok intézményrendszerének korszerűsítése, megfelelő képzettségű szakemberek biztosítása. Az emberi tényező kiemelkedő szerepe megköveteli az oktatás,

kutatás és szaktanácsadás fejlesztését. Köztudott, hogy a fejlődő országok „jó” kormányainak kialakítása időigényes, így az átmeneti időszakokban szükséges a fejlett országok konzulens tevékenysége. Mivel az „éhség nem vár”, s 23 szub-szaharai országban most is éheznek, több szakíró véleményével egyezően, mielőbb meg kell reformálni a világgazdaság rendszerét. Célszerű lenne, ha a világgazdaság fejlesztése nem a globalizáció kiszolgáltatásáról szólna, hanem negatív hatásainak elkerülési módjáról, s a mindenki számára előnyt jelentő bekapcsolódási lehetőségekről. Ismert, hogy a nemzetközi fejlesztés az EU tagországok esetében is kiemelt feladat, így hazánk ezirányú tevékenysége is adott. Bekapcsolódásunk – megítélésünk szerint, a mezőgazdaság esetében is – segítheti a kölcsönös előnyökön nyugvó együttműködést. ☀

VÉGJEGYZETEK

- 1 Seres, L. - Somogyi, Z. – Szabados, K.(2001): Globalizáció: a szabadság nagy körei, <http://hayek.hu>
- 2 Svájci szociológus, politikus. Az ENSZ képviseletében dolgozik az élelmiszer-önrendelkezés, illetve az Iraknak nyújtott humanitárius segélyezés területén. A múltban a kapitalizmus feltétlen híve volt, de ma éles nyelvű globalizációkritikus.
- 3 Forrás: Jean Ziegler, Globalisierung anders denken, 2007 <http://hungary.indymedia.org>
- 4 Bár az 1950-es évek eleje és 1968 között, szovjet nyomásra, Magyarország nem tevékenykedhetett.
- 5 The State of Food Insecurity in the World, FAO, Rome, 2004.
- 6 A 2001-ben elindított ez irányú program 49 legkevésbé fejlett ország termékeinek biztosít teljes vámmentességet.
- 7 Globális szinten az Unió támogatja a világkereskedelmi tárgyalások „Dohai Fejlesztési Menetrend” címen ismert döntését, ami a fejlődő országok irányítási képességét javítja, a kereskedelmi tárgyalások hatékonyabbá tétele céljából.
- 8 Egyesült Királyságban, Dániában, Franciaországban, Hollandiában.
- 9 Az országok finansziális helyzete és a segélyezés mértéke nem képezte vizsgálat tárgyát.
- 10 Főként a Nestlé.

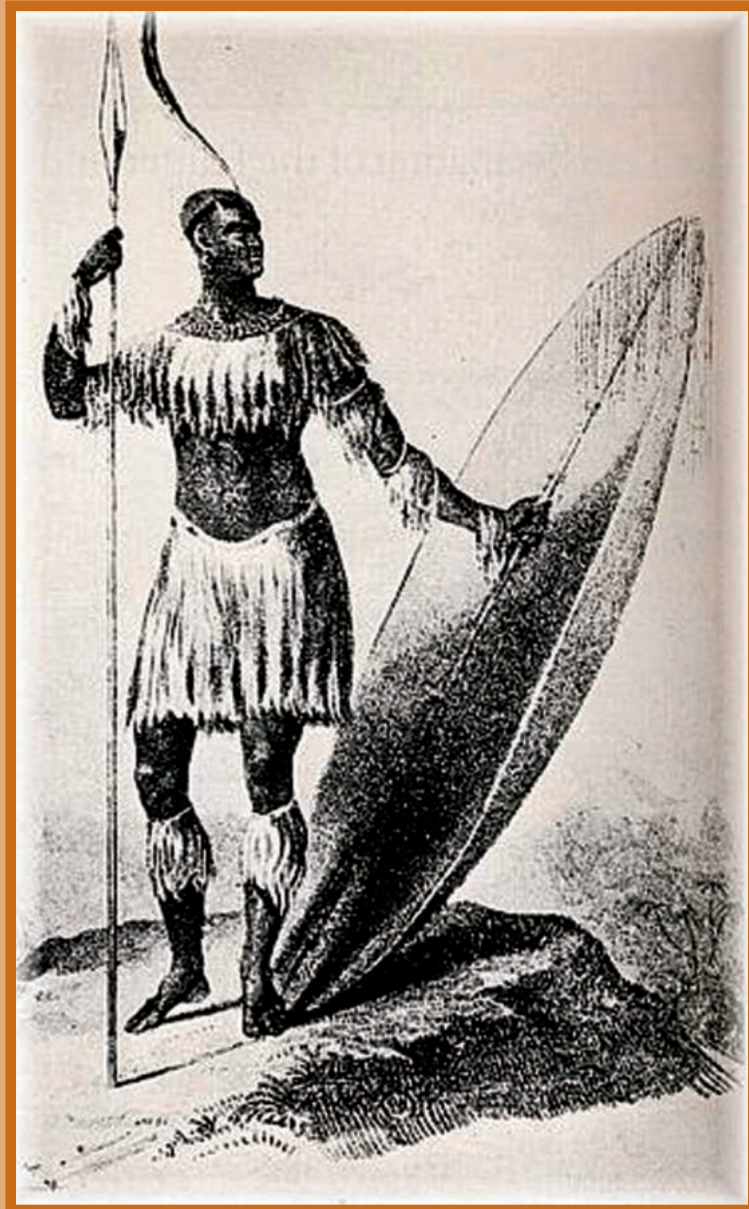
A színek harmóniája • Tájkép Malawiból Salima közelében

- ¹¹ Forrás: Malawi a saját feje után megy, és nem éheznek; Népszabadság, Kőműves Anita, 2007. december 28. <http://nol.hu/cikk/476039/>
- ¹² Algéria, Angola, Dél-afrikai Köztársaság, Egyiptom, Eritrea, Etiópia, Kongói Köztársaság, Líbia, Madagaszkár, Malawi, Marokkó, Mozambik, Namíbia, Nigéria, Szudán, Tanzánia, Zambia, Zimbabwe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FAO
1993 Agriculture = Towards 2010, 27 the Session, Rome, 320 p.
- FAO
2002 The State of Food Insecurity in the World, Rome, 36 p.
- FAO
2004 The State of Food Insecurity in the World, Rome, 40 p.
- FAO
2005 The State of Food Insecurity in the World, Rome, 4 p.
- HAMILL, J.
2005 Afrika-fejlesztés, Copyright The World Today, a Chatman House-beli, Royal Institute of International Affairs, folyóirat, 3 p.
- JUHÁSZ, P.G. – KANIZSAY, E. – VARGA, J.
2006 A mezőgazdasági termelés fejlesztési lehetőségei Afrikában, In: Sebestyén, É.-Szombathy, Z.-Tarrósy, I. (szerk.): Harambee – Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára, Pécs: Publikon Könyvek. 208 p. - 219 p.
- KANIZSAY, E.
1987 The Role of Different Technologies in the Improvement of Crop Production in Sudan, /In:/ Nemzetközi Melegégövi Konferencia kiadványa (A harmadik világ integrált fejlesztése), Gödöllő, GATE, 93 - 96 p.
- KANIZSAY, E.
2003 The Main Characteristics of the Agricultural Policy of the EU, Scientics Journal on Agricultural Economics, Volume XLVII, number 6, Budapest, 34 - 40 p.
- KANIZSAY, E.
2004 Co-operation Possibilities of the Euro-Mediterranean Partnership, EC.-DG EAC/Jean Monnet Project, Brussels, 6 p.
- KŐMÜVES, A.
2007 Malawi a saját feje után megy, és nem éheznek, Népszabadság, 2007. december 28. <http://nol.hu/cikk/476039/>
- OECD
2005 Fejlesztési együttműködés, 2005 évi jelentés, 7. évfolyam, 1. sz., 5 p.
- PALÁNKAI, T.
2001 Az Európai Integráció Gazdaságtana, Akadémia Kiadó, Budapest, 379 p.
- PÁLÓCZI – HORVÁTH, GY.
1948 Ezermillió bennszülött a kapuk előtt, Szikra Kiadás, Budapest. 191 p.
- SERES, L. – SOMOGYI, Z. – SZABADOS, K.
2001 Globalizáció: a szabadság nagy körei, <http://hayek.hu>
- SUHA, GY.
2007 Lehetőség és esély: A magyar – szubszaharai gazdasági együttműködés, Afrika tanulmányok, 2007. I. évf. 2. sz. Pécs, 7-11p.
- TARRÓSY, I.
2006 Kína Afrikára kacsint, www.publikon.com
- VARGA J.
1988 The Farm Management, GATE, Gödöllő, 180 p.
- ZIEGLER, J.
2007 Globaliesierung anders denken, <http://hungary.indymedia.org>

ESETTANULMÁNY

Biernaczký Szilárd

Shaka király dicsérője

(egy zulu izibongo műfajelméleti, művelődéstörténeti háttére, irodalmi utóélete és hiteles szövege)

AZ AFRIKAI FOLKLÓR KÉT JELENTŐS FORRÁSA: AZ ÉNEKES MESE ÉS A DICSÉRŐKÖLTÉSZET

Az egyik rendkívül gazdag anyagú és egyedülálló szerkezeti típusokat termő műfaji csoportot Afrikában az énekes mesék alkotják, amelyek persze számos nem afrikai nép hagyományos kultúrájában is bőségesen megtalálhatók mint „vegyes szövegű” (a lejegyzést követően prózát és verset is magába foglaló) „verbális képződmények”. Legyen szó akár a különféle kelet-, dél- és közép-ázsiai etnikai csoportok hagyományairól, vagy a Grimm-testvérek német mesegyűjtéséről, illetőleg az Italo Calvino által összeállított gazdaganyagú olasz népmese-válogatásról. Nem is említve, hogy ez a sajátos népi elbeszélő forma szótan a magyar anyagban is megtalálható. (A vegyes szövegű műfajok között egyébként – legalábbis Afrikában – a mesék mellett lásd még többek között a ritusszövegeket, az eposzokat, a teremtésmítoszokat és a történeti elbeszéléseket stb.) (1)

A másik sajátos afrikai jegyeket felmutató műfaj a dicsérő ének (dicsőítő vagy magasztaló ének, dicsének, dicshimnusz), amelynek ugyancsak igen kiterjedt művelődéstörténeti holdudvara létezik az ókori görög-római és keleti, az iszlám előtti és az iszlámmal áthatott arab írásosságban, másrészt a középkori, majd a rene-

szánsz és barokk irodalomban. Illetve számos olyan nép körében, amelyek még a 19-20. században is hagyományos, pontosabban osztatlan (törzsi) kultúrával rendelkeztek, és így úgynevezett törzsi típusú folklórkincset őriztek meg a számunkra. (2)

Kétségtelen tény, hogy az afrikai dicsérő énekkel mindeddig az angol (anglofón afrikai) nyelvterületeken foglalkoztak legtöbbit. Így először az angol megnevezéseket vesszük számba. Az *Oxford Library of African Literature* kötetei (az 1960–1970-es években) (3) egyképpen a *praise* (dicséret, dicsérni) kifejezést és továbbképzéseit (*praise poem* – ‘dicsérő költemény’; *praise poetry* – ‘dicsérő költészet’; *praise song* – ‘dicsérő ének’; *praise name* – ‘dicsérő név’) alkalmazták. A műfaj sajátos típusának tekintett ‘öndicséret, öndicsérő ének’ megjelölésére a *self-praise* vagy a *boast* szót használják. Újabban azonban hódít az ógörög eulógiára visszautaló *eulogy* (dicsérő) kifejezés. (4)

Talán kissé kevésbé a műfaj jellegére összpontosítva a francia folklorisztika is célba vette a dicsérő műfajt. A *poésie-éloge* (eulógia vagy dicsérő költészet) az ógörög kifejezésre megy vissza, míg a *chant de louange* (dicsérő ének) a műfaj általános megnevezése. A dogonok körében a harmincas-negyvenes években végzett nagyarányú gyűjtések, illetve szövegközlések kapcsán azonban a helybéli névdicséret (*tige*) más francia meg-

James Saunders King rajzát (1824) tartják az egyetlen hiteles (egészalakos) portrénak a napjainkban is élő legendának számító zulu Shaka királyról (Unesco Courir, 1989, szeptember, 44. old.)

nevezéssel (*devise* – 'jelige, mottó') került a szakmai köztudatba. Sőt, ugyancsak a dogon anyag feltárásával összefüggésben egy jóval későbbi közlés során a többszáz sorossá bővült *tige* francia megnevezésekor Germaine Dieterlen a *titre d'honneur* (szó szerint talán 'tisztelési cím, dicséreti cím, tiszteletadás, dicsőség- vagy dicséretadás', igazából azonban 'dicsérő cím') kifejezést használta. (5)

Az újabb német afrikánisztika is foglalkozik a dicsérő ének műfajával. Felmerült a *Lobgesang* alkalmazása, nem találkoztam még a német nyelvben is létező antik eredetű eulógia (*Eloge*) megjelöléssel, viszont az ógermán dicsérőműfajra utaló kifejezés (*Preislied* – 'dicsérő ének'), aminek a létezéséről egyébként csak a latin történetírók híradása alapján tudunk, gyakran előkerül az afrikánisztikai szakirodalomban. (6)

Ha a dicsérőköltészetet műfajelméleti és művelődéstörténeti szempontból közelítjük meg, mint ahogy erre már utaltunk, igen gazdag és az ókorig visszavezető holdudvar veszi körül. Elég, ha csak az ógörög és latin vagy a középkori arab és európai irodalom gazdag anyagát helyezük boncasztalra. Az ógörög irodalomban műfajnevek egész sora utal a dicsérőköltészet létezésére: az *enkómion* ('felvonulási, magasztalási', ti. ének), az *epinikion* ('győzelmi ének'), az *eulógia* ('jó beszéd, áldás'), az *epithalamion* ('nászszobánál való dal') az ifjú pár magasztalása, a *szkolion* (szó szerint: 'tekervényes') asztalnál előadott bordal jellegű és adott személyt érintő magasztalás, a *genethliakon* ('születési, születésnap') újszülöttet köszöntő ének volt, amelyet aztán (születésnapokon) meg lehetett ismételni. A *thrénosz* (gyászdal vagy sirató), a *hümenaiosz* (menyegzői ének) ugyancsak tartalmazott magasztaló részeket. A latin

elógium ('kijelentés, dicséret') előkelő vagy híres személyek verses vagy prózai sírfeliratát jelezte. A *paian* Apolló tiszteletére megszólaltatott kardal, a *dithürambosz* eredetileg szintén rituális kardal formáját öltötte, jeles görög szerzők Dionüszosz-himnuszai utóbb évenként megrendezett költői versenyek kiemelkedő részévé váltak (Arisztotelész ezekből származtatta a görög tragédiát).

A ViLex *dicsének* szócikkének írója szerint ebbe a körbe tartozik az ógörög gyökerű *himnusz*, a héber irodalomból eredeztetett *zoltár*, a középkori keresztény szertartási dal, vagyis a szekvenca, a már említett *dithürambosz*, valamint a latin nyelvű liturgiában gyökerező, a Jézus Krisztust, Szűz Máriát vagy a szenteket dicsőítő olasz *lauda*.

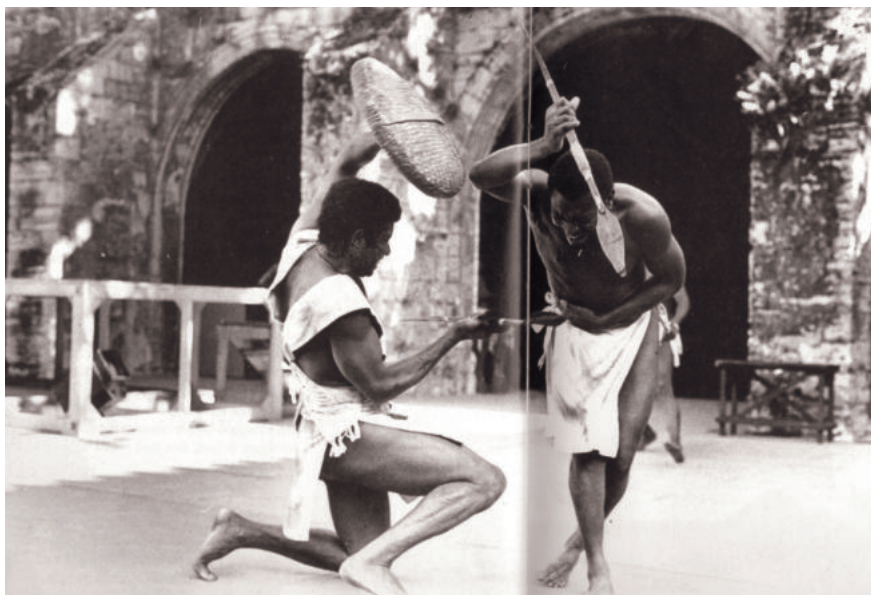
Visszatérve még egy pillanatra a görögökhöz, szembe kell néznünk az óda kifejezéssel is, hiszen témánk szempontjából fontos megjelöléssel állunk szemben. Az afrikai dicsérőt ugyanis többnyire az epika és az óda között elhelyezkedő műfajnak tekintik a kutatók. Az óda eredetileg azonban pengetős hangszerral kísért monódia, vagyis egyénileg előadott lírai jellegű dal volt. Az évszázadok előrehaladtával e műfaji kategória általában a dicsérő típusú énekek összefoglaló megjelölésévé változott, így az említett énekformák egész sorát az óda alműfajának tekintették. (7)

Még jobban árnyalja a képet (mondhatnánk, még bonyolultabbá válik a helyzetünk), ha a Ruth Finnegan által (8) használt *panegirikusz* kifejezést vesszük számba, amellyel ő az egész afrikai dicsérő költészetet megjelöli (*panegyric poetry*). A szóhasználat paradox jellegét húzza alá ugyanis, hogy a panegirikusz az Ókorban nem más, mint szónokias prózai (a penégürisz, vagyis az ünnepi gyülekezet előtt elmondott) dicsőítő beszéd, és igazában csak a késői középkorban, majd a humanizmusban vált verses dicsőítő költemények (lásd például Janus Pannoniust) megjelölésévé. Bár a 3-4. századtól egészen a 17-18. századig elhullámzik mind a műfaj művelése, mind a műfajnév használata (9)

Az afrikai dicsérő költészet műfajelméleti, művelődéstörténeti holdudvarának feltárása kapcsán érdemes volna még az *ima* műfaj körébe felvett típusokat megvizsgálni, másrészt a *jósló irodalomhoz* sorolt típusokat is szemügyre venni. Ugyanakkor nem szabad nem tudomásul venni, hogy a dicsérő különféle formában, mértékben és szinteken erőteljesen áthatja szinte valamennyi hagyományos – tehát szóbeli vagy homéroszi típusú – eposz szövegét. (10)

Témánkhoz vélhetően még közelebb visz, ha a preislám időkbe elvezető *mahd*-ot (az arab kultúrában széles körben elterjedt *qasziida* kifejezeten dicsérő típusú változatát), vagy csak a római történetírók által említett ógermán *preislied*-et, illetőleg az óizlandi, ónorvég *drápa*-t említjük. Ez utóbbi egyébként szerkezete, másrészt jellegzetes 300-600 soros terjedelme folytán akár rokonítható is típustani alapon a későbbiekben elemzett délbantu dicsérő énekekkel, illetve Shaka dicsérőjével. (11)

Jelenet a kongói Tchikaya U Tam'si: *Le Zoulou (A zuluk)* című színművéből, amelyet a 30. Avignoni Színházi Fesztiválon, 1976-ban az afrikai és nyugat-indiai színészekből álló Théâtre Noir adott elő (Unesco Courir, 1989, szeptember, 46-47. old.)

IZIBONGO – MAGYAR NYELVEN

smertetésünk elején nem hallgathatjuk el, hogy a műfaj afrikai megjelenési formái egészen szórt – és mondhatnánk felismerhetetlen – alakban már felbukkantak nálunk, néhány műfordító, Simor András, Keszthelyi Tibor vagy Tornai József jóvoltából. Azonban e kétségkívül jószándékú, sőt, többnyire igényes fordítások készítői nem igen voltak tisztában azzal, miféle sajátos és az eredeti helyükön mennyire kiemelkedően fontos költészeti hagyománnyal állnak szemben, így a kiválasztott szövegek utalás és jelzés nélkül más lírai szövegekkel elkeveredve láttak napvilágot.

Simor a joruba Obatala, Sango és Ogun kultusz – a joruba panteon tagjairól van szó – egy-egy darabjának részletét magyartotta egy népszerű angol gyűjteményből. Aligha tudván, hiszen ez forrásából nem derült ki, hogy a nigériai nép isteneihez intézett, az afrikai dicsérő különleges jegyeit magukon viselő, magasztaló és fohász jellegű részeket is magába foglaló énekek gyakran a több száz sor terjedelmet is elérik. A műfaj másik csoportjába, az afrikai művelődéstörténet szempontjából talán még nagyobb jelentőségű történeti dicsérők körébe tartozik a dél-afrikai bantu törzsfő, a zulu Napóleonnak is minősített Shaka király – teljes formájában közel 500 soros – dicsérője, amelyből Simor kötetébe picike részlet került, anélkül persze, hogy kiderülne, milyen fontos és nagyszabású szóművészeti alkotással állunk szemben. (12)

AZ AFRIKAI DICSÉRŐÉNEKEKRŐL – ÁLTALÁBAN

Az afrikai dicsérőének kétségkívül a törzsi kultúra egyik legsajátosabb terméke. Jóllehet e műfaj – igen tágran értelmezve a dolgot – az európai irodalomtól sem idegen, gondoljunk csak azokra az uralkodókat, jeles embereket dicsőítő költeményekre, amelyek a korai reneszánsz-

tól a késői feudális, monarchikus államformák fennállásáig, a 18. század végéig újra és újra előbukkannak. Bár a kulturális távolság csillagászati méretű, az alapvető vershelyzet azonos. A jeles személy vagy a helyzetéből következően dicséretre érdemesülő magasztalásáról, tudásának, képességeinek, tetteinek hozsánázó leírásáról van szó. De még rokonságot találhatunk abban is, hogy a dicséret szerzője a szükségnek megfelelően akár a múltat is meghamisítja, többnyire a régít legyőző új dinasztia igazolása céljából. Sőt, még egy olyan stilisztikai rokonságot is felfedezhetünk, hogy mind az európai panegiricusban, mind az afrikai dicsérőkben sok nagybetűs szó (afféle *epiteton ornans* vagyis eposzi díszítő jelző) szerepel.

De éppen itt kezdődik a különbségek sora. Az afrikai dicsérőköltemény e nagybetűs szavai ugyanis egy olyan jelentéstani formát valósítanak meg, amire az európai nyelvekben kevés a lehetőség. Egyetlen szó gyakran mondatnyi értelmet hordoz, valahogy olyképpen, mint a *Bornemissza* vezetéknévünkbe szavasult mondatnyi értelem. E mondatnyi szavak ugyanakkor nem mindig csak jellemeznek, mint a Bor-Nem-Issza, hanem többnyire dicséretet is tartalmaznak (ebben az összefüggésben feltételezik, hogy a Shakespeare 'Lándzsa-Rázó' kifejezés is egy régi névdicsérő relikta). Európai nyelvekre ezeket az úgynevezett dicsérőszavakat leginkább mondatná oldva fordítják le. Az angol fordítások írásos formája például úgy igyekszik tükrözni ezeket a homéroszi eposzi jelzőkkel rokonítható sajátos stíluselemeket, hogy minden tagját nagybetűvel írják, és több – gyakran hat-hét – szót is kötőjelekkel összekötnek. Mindemellett aligha lehet az eredetihez hű fordításnak tekinteni azt a megoldást, amikor egy négy szótagos afrikai kifejezés helyén mondjuk hét angol szó áll. Más kérdés, hogy e szövegek igényesebb „nyelvi átvitele” szinte megoldhatatlan problémák elé állítja a szakembert.

A dicsérőének ugyanakkor erősen kötött és hagyományoktól áthatott műfaj, így igen sok benne a törzs, a klán múltjára való

utalás, tehát olyan elemekről van szó, amelyek ugyan sok más költészeti forma esetében is megjelennek a szövegekben, ezáltal azonban olyan mennyiségben, hogy a szöveg pontos értelmét gyakran szinte csak sorról sorra megadott magyarázatok útján lehet a másnyelvű és más kultúrájú közeg számára közvetíteni.

Írásunk legfőbb célja, hogy a nevezetes Shaka-dicsérő teljes szövegét magyar nyelven átadva az olvasónak megpróbáljunk konkrét képet adni erről a sajátosan afrikai műfajról. Mindemellett – érzékeltetve a dicsérő mint szóbeli folklórforma kiemelkedő szerepét az afrikai kontinensen – szeretnénk jelezni, a műfaj tudásunk szerint a következő népek szájhagyományainak gyűjtése során jött fényre eddig (felsorolásunk természetesen nem lehet teljes, hiszen az egyre gazdagabb afrikai folklór leletmentés eredményeként, mondhatjuk, naponta új adatok kerülnek napvilágra): *Nyugat-Afrikából*: hausza, joruba, akan (asanti), szongai-zarma, fulbe, szerer, volof, dogon, moszi, fon, malinke, bambara, idzso, eve stb.; *Közép- és Kelet-Afrikából*: lunda, luba,

egy fiú barátnője, a csónakház vezetője, szereplő a Szungyata eposzból, talicskás, Shaka király, Oyo királya, jelölt fiú a beavatási rítus idején, iskolás fiú, tradicionalista (orális költő). Szerepelnek ezenkívül még: klándicsérők, asszonysiratók, s téma lehet a vadászpreda is. És íme, az állatdicsérők gazdag témaválasztéka: pillangó, kakukk, feketerigó, szarka, veréb, pók, kecskefejő madár, barázdabillegető, mézkereső, koronás daru, szövőmadár, kékharkály, fűrj, héja, béka, krokodil, légy, csíkos mókus, nyúl, gnu, vízi antilop, leopárd, oroszlán, pávián, colobus majom, elefánt, kutya, teve, kőszáli antilop, vaddisznó, teknősbéka. A háziállatok között első helyen áll: a marha (ökör, bika, tehén) dicsérete. Kiegészül ez még: a szellemlények és földrajzi jelenségek, például a föld, az eső, a bori rítus szentje vagy az odo maszk, másrészt az ifá jósláshoz használatos varázsló diók és csontok, más növények, egyes napok, holdhónapok neveivel. Újabb időkből pedig: a vonat, a kerékpár (bicikli), a fejsze, a lepratelep, a svájci misszionáriusok tanítóképzője vagy a falu témájával.

Zulu kraal (avagy település) Shaka idejében (Unesco Courir, 1989, szeptember, 47. old.)

Mindebből a felsorolásból is kiderül (még ha Gleason listáját nem is egészítjük itt ki a különféle istenek és szellemlények, a földrajzi helyek, a helyi kultuszkok vagy a települések felsorolásával), milyen gazdag és sokszínű hagyományanyagról van szó.

Ami viszont a névdicsérőtől az igazi narrativitás felé vezető utat illeti érdemes volna azt feltárni, a hosszabb szövegek esetében van-e esélye annak, hogy a bárd valamilyen laza formában túllépjen az alapvető szerkezeti sémán – a névdicsérők kronológiailag és kumulatív módon bekövetkező mechanikus összeadódásán –, és meginduljon valamilyen „alkotói törekvés” a valódi elbeszélés (vagy akár a valódi líra) irányába. Utóbbit különösen időszerűvé teszi, hogy – mondhatnánk homéroszi alapokon, a homéroszi

hembra, nyandzsa, kongo, bamileke, bamba, bahima, rundi, ruanda, dzsur-luo, gurage, jaka, ambo, nyanga, ewondo-beti, fang, hurucse, szomáli, baraguju, dinka, nuer, iteszó, tonga, ila, tetela, csonga stb.; míg a jelen írásunk fő témáját képező *déli bantu etnikai csoportok közül*: sona, ndebele, zulu, kosza, déli szoto vagy pedi, északi szoto, csvana, szvázi, venda, csopi, sziszvati, ngonni, matabele stb.

Másik kiegészítő információként – elsősorban Judith Gleason népszerűsítő célokat szolgáló afrikai dicsérőgyűjteménye (13) kategóriáit figyelembe véve és különösebb rendszeralkotási szándék igénye nélkül – szeretnénk felsorolni, mi minden válhat dicsérők tematikai alapanyagává: fegyver és kéz, eke, akácfa, árpasör, fiatal lány, lebe (dogon: életerő?), halottak, ősök, gazellamaszk, a kovács maszkja, fiatal lány maszkja, vakság, tolmács, fazekas, a mészáros lánya, Okot P'Bitek költő barátja,

modell jelenség-szintjén – létrejött a zulu dicsérő forma alapján olyan nagy terjedelmű írott eposz (lásd M. Kunene műveit) (14), amelyben már minden nyilvánvaló stilisztikai, tematikai és hangvételbeli rokonság mellett és ellenére aligha mutatható ki a mondattagról mondattagra jelenlévő névdicséret, tehát az a formai szerveződési szint, amely lényegében apró mozaikokká tördeli – még a leginkább narratív jellegű folklór szövegek esetében is – az elbeszélést.

Az óizlandi *drápa* esetében (15) például világos hármasszerkezeti formát mutatnak ki (lásd 1. a bárd figyelmet kér, 2. a kiválasztott személy tetteit magasztalja, 3. általános dicséretet mond, majd az elmondottak kicsengését összefoglalja). Az afrikai dicsérők-nél is történtek már kísérletek szerkezeti típusok feltárására (például jól ismerjük – Wande Abimbola jóvoltából (16) – az *odu ifá*, vagyis a joruba jósló ének struktúráját), azonban e területen

még számos elvégzendő feladat tornyosul előttünk. Bővebben kellene foglalkoznunk a dicsérők egy részében érvényesülő bonyolult alluzív (újabb kifejezéssel intertextuális) stílussal mint az Afrikában sok helyütt érvényesülő közlésformával, valamint át kellene tekintenünk az egyre több helyen felszínre kerülő „modernizációs” jelenségeket. Igen gazdag például a dél-afrikai bantuk esetében – a már érintett modern technikai eszközök megéneklésén túl – a városi környezethez adaptálódó, annak jelenségeit számba vevő, vagyis a nagy történelmi váltásokat is láthatóan túlélő dicsérő ének.

Minden bizonnyal Ruth Finnegan az első, aki az általa „panegirikusz” jelzővel ellátott afrikai dicsérő költészetet az afrikai orális irodalom egészét átfogóan elemző könyvében részletesebben megvizsgálta, műfaji sajátosságait számba vette. Ő is, mint előtte sokan, az ódáról, annak sajátos megjelenési formájáról tesz említést, és nem feledkezik meg arról sem, hogy a műfaj esetében a líra és az epika közötti átmenetet is szóvá tegye. A „kiáltozva előadott elbeszélés és a szóno-kias megszólítás” sajátos kombinációjának tekinti az afrikai dicsérő éneket. Ami epikai jellegét illeti, azt állítja, hogy bár az elbeszélés bizonyos szinten létrejön a harcok, vadászatok vagy a hős tetteinek rövid epigrammatikus felidézésével, az általános előadásmód inkább drámai és dicsérő jellegű, amelyet felfokozott ünnepélyesség és fennköltten tömjénező (szolgai?) stílus hat át. (17)

Nem véletlen, hogy Finnegan, a különféle, zulu, szoto és más szövegeket elemezve, inkább a lírai jelleget hangsúlyozza, hiszen éppen ő az, aki kétségbe vonja az afrikai hőseposz létezését. (18) Jóllehet megítélésünk szerint az afrikai dicsérő költészet műfaji sokféleségét éppen ez a két műnem (líra és epika) közötti „kifeszülés” mutatja meg a legvilágosabban. Hiszen amíg az egyik oldalon olyan rövidebb szövegekkel találkozhatunk, amelyekben legfeljebb az európai népköltészet kapcsán használt „szokáslíra” kifejezés volna helyénvaló, a másik oldalon az afrikai „hősi, történelmi eulogia” a napjainkra hihetetlen gazdaságban élénk táruuló afrikai hősköltéssel érintkezik. (19)

De az sem véletlen, hogy Finnegan előtt három évvel már Knapert eposzi vagy féleposzi műfajnak nevezi a fekete földrész dicsérő költészetét: narratív epizódokról szól, amelyek kvázi-történelmi háttérrel társulnak, eposzink tekinti a hagyományos dicsérő jelzők használatát és az ének társadalmi funkcióját is, amennyiben azt képzett bárdok éneklék speciális alkalmakkor, igen gyakran pedig a királyi udvarokban. (20)

A leningrádi afrikánista nyelvészprofesszor, Olderogge 1972-ben – Finneganál jóval kisebb tájékozódási lehetőséggel, de annál

inkább valódi folklorisztikai érzékkel – az afrikai hőseposz különféle típusai között jelöli ki a ruanda, busongo (kuba), ankole (hima) és a dél-afrikai bantu dicsérő költészet műfajelméleti szerepét. (21) D. Biebuyck 1976-ban megjelent alapvető tanulmányában viszont olyan eposzszerű szövegek körébe sorolja a dicsérő énekek körét, amelyekkel ő maga nem kíván foglalkozni. (22)

J. W. Johnson viszont, aki 1980-ban írott tanulmányában nemcsak az afrikai anyagra vonatkozóan, hanem általában a szóbeli hősköltészetet illetően is megfontolandó szempontokat vetett fel, azt állítja, hogy a dicsérő költészet a hősköltészetet meghatározó nyolc jellemző közül hat tekintetében megfelel a szájhagyományok királynőjének tekintett elbeszélő műfaj ismerveinek. Már amennyiben a dicsérő költészetben az elbeszélés jellegében mutatkozik különbség: mivel a direkt elbeszélés helyére a cselekményekre való utalások kerülnek, ez pedig másodikként olyan rövidülést eredményez, amely a valódi eposzokhoz képest kisebb terjedelmet (legfeljebb 500 sor) eredményez. (23)

Két imbongi (izibongók vagyis dicsérő énekek bárdjai) Shaka idejében teljes felszerelésben (D. K. Rycroft and A. B. Ngcobo: *The Praises of Dingana. Izibongo zikaDingana*, 1988, Durban – Pietermaritzburg, Killie Campbell Africana Library – University of Natal Press, 16. old.)

Mindehhez annyit tehetünk hozzá, a hősi vagy másként történelmi dicsérőben igazából azért nem jöhet létre a valódi hőseposz, mert objektív akadálya van annak, hogy egynél több hős helyet kapjon benne, illetve hogy több hősalak harcából a szükséges konfliktusok sorozata kialakulhasson. A rövidülés folytán az egyes események (epizódok?) nem bontakoznak ki, hanem csak utalásszerűek. Mindemellett olyan műfaji jelenségről van szó, amely nem zárható ki a hősi, a történelmi és az eposzi-epikai típusú szövegcsoportok köréből. Még pontosabban egy olyan folklor képződményről beszélhetünk, amely H. Scheub úttörőnek számító, nagy figyelmet érdemlő (24) dolgozata tanulságaként is évezredek óta folyamatosan érintkezik az úgynevezett valódi hősepikával. Másrészt maga a hősepika telve van olyan elemekkel, amelyek a dicsérőnek a hősepika genezisében való jelentős szerepét igazolja.

Három mai imbongi a Buthelezi főnöki ágból, balról jobbra: Nkomiyaphi, Mgezeni Ndlela, Hezekiah Buthelezi (Liz Gunner and Mafika Gwala szerk.: *Musho! Zulu Popular Praises*, 1991, East Lansing, Michigan State University Press, 119. old. után: 1. kép)

Jelzésértékű, hogy az afrikai irodalom folklorisztikai látókörét Scheub részben az óegyiptomi irodalomra, másrészt az első évezred elejétől kibontakozó és utóbb Afrikára is nagy hatást tevő arab irodalomra, illetve moszlim szellemiségre is kiterjeszti. Helyesen mutat rá az antik irodalomban (például az óegyiptomi *Wenis*, másként *Uras önéletírásában* vagy az úgynevezett *Piramis* szövegekben) a dicséret, mi több, a névdicsérő gazdag jelenlétére, másrészt hogy a preislám időkig viszsanyúló, később pedig mérhetetlenül népszerűvé lett *qaszida* hányféle formában is (gyászének, sirató, ajánlás, dicsérő, gúnyvers, öndicséret, elégia, aforizma, személyt bemutató leírás stb.) a dicsérő műfaj körébe vág. Eközben példákat hoz arra, miképpen jelenik meg a legismertebb afrikai hőseposzokban (*Szungyata*, *Ozidi Szaga*, *Mwindo* eposz stb.) a dicsérő jelleg. Mi több, a malgas eposz (*Ibonia*) kapcsán is a névdicséret nagyszámú jelenlétéről tesz említést. (25) Az elbeszélő jelleg erőteljesebb megnyilvánulásait, a hőseposz és a dicsérőének közötti átmenet vonásait felmutató szövegek tárházát persze mi magunk is további példákkal szaporíthatnánk (így vélhetően ide vonható lenne a luba *kasala*, vagy a legutóbb fényre került jaka *mbiimbi*). (26)

SHAKA KIRÁLY DICSÉRŐÉNEKÉRŐL – ÁLTALÁBAN

Szeretnénk tehát az afrikai kontinens e kétségkívül egyik legsajátosabb műfajának jellemzését oly módon megadni, hogy annak egy eléggé gazdagon kutatót és az európaiakon kívül helybéli afrikai folkloristák által is jól körüljárt törzse/mára nemzete, a zuluk izibongójának legfőbb jegyeit tárjuk az érdeklődő olvasó elé.

A zulu dicsérő énekekről sokkal gazdagabb ismereteink vannak, mint a nyugat-afrikai népek dicsérő költészetéről. Feljegyzések, rövid jellemzések a műfajról, sőt, kisebb-nagyobb szövegrögzítések már a 19. század első felében keletkeztek. Maga a műfajt megjelölő kifejezés, az *isibongo* (többes számban: *izibongo*) – Bryant, Grant, Nkabinde, Rycroft, Cope vagy mások (27) nyelvi magyarázata alapján – eredeti jelentését tekintve „családnév”. Az adott családnév azonban gyakorlatilag valamely klán alapítójának a nevével azonos. Az alapító neve viszont mindig egy dicsérőnév (vagy névdicsérő). Ezért értelmezik legtöbbször a többes számú főnévből (*izibongo*) keletkezett műfajnevet „családnevek” helyett „dicsérők” – Nkabinde pontosítása szerint „névdicsérők” – formában. Magát a kifejezést a *-bonga* igéből származtatják, amelynek értelme – Grant szerint – igen széleskörű. A bennünket érdeklő jelentés – amint az Bryant atya zulu-angol szótárában megtalálható –: „dicsér, magasztal, egy személyt vagy dolgot..”. Rycroft szerint a főnévi igenévi alak: *ukubonga* főnévi szerepkörben „dicsérés”, vagyis az *izibongo* („névdicsérők”) szóbeli előadása értelmében használatos.

A dicsérőnevek, illetve névdicsérők létrejöttét a dél-afrikai bantu szájhagyományok kutatói is a névadás szokásából vezetik le. Nkabinde, Cope, Rycroft és mások véleménye ebben a tekintetben megegyezik. Így Nkabinde szerint nevet kaphat a gyermek a születése előtti és alatti események, a rokonságnak és a barátoknak a gyermek születése körül támadt érzelmei és kívánságai, illetve a klán vagy a törzs nevére való utalás alapján. Cope példákat is ad a családnevekben rejtődző sajátos jelentéstartalmakról: így lásd például *Zulu* („Az ég”), *Qwabe* („A zenei ij”), *Mkhize* („A szitáló eső”), *Vilakazi* („Nagydarab lusta ember”) stb. Sőt, példát kapunk arra az esetre is, amikor egyetlen szóba mondatnyi értelem sűrűsödik: Godongwane, Mthethwa főnök fia ugyanis saját sanyarú életpasztalataira utalva önmagának adja a *Dingiswayo* („Ő az, aki szűkölködést idéz elő”) nevet. (Egyébként a későbbi hírneves zulu hódító, Shaka király nevelőapjáról van szó, aki 1818-ban halt meg, amikor ellenfelei csapatával együtt törbe csalták.)

A törzs férfitagjait általában rokonai, családtagjai, társai, különösen az azonos életkori csoport tagjai illethetik dicsérő nevekkel. A királyi ház (főnöki család) tagjainál ezt a feladatot az énekmondó (*imbongi*) látja el. A dicsérőneveknek elvileg nincs számbeli korlátja, így azok kumulatív sorozatában – nagyjából a már említett sajátos, összevont, összesűrűsödött és erőteljesen alluzív megfogalmazás szövetében – bújjik meg az elbeszélés. Mindemellett ebből a jellegzetességből következik az, hogy az epikai (epo-szi?) tényanyag, cselekménymagok ellenére a déli bantu dicsérő énekek sosem haladják meg az 500 sor terjedelmet.

A dicsérő költészet művészeti lényegét Cope éppen az előzőekből kiindulva elsősorban nem az önálló szóbeli forma megalkotásában, hanem a minden esetben önálló mondattani egységet alkotó dicsérőnevek összegyűjtésében és tökéletesítésében látja. Hozzáteszi, hogy a „történeti főnökök” dicsérő anyagában

szép számban található olyan többnyire inkább jellemfestő (lírai?), semmint eseményre utaló, vagyis epikus magasztaló sorok, amelyek más jeles személyek dicsérőiben is megtalálhatók (azokkal közösek vagy azokból kölcsönöztek?).

Az elbeszélő jelleg létrejöttében – már az epikus típusoknál – fontos szervező elem a Nkabinde által hangsúlyozott tulajdonság, miszerint a kumulatív összeadó dicsérőnevek kompozíciójukat illetően szigorúan kronológiai szekvenciába rendeződnek. Cope ehhez hozzáteszi, hogy a hosszabb versszakokba szerveződő szövegekben megtalálhatók a főnökök egyes cselekedeteinek, illetve birodalmuk főbb eseményeinek az összefoglalói. S bár a korai, egészen az 1700-es évekig visszatekintő szövegek kevésbé történetiek (a dicsérőkben felbukkanó főnöki alakok: Phunga – 1657-1727, Mageba – 1667-1745, Ndaba – 1697-1763, Jama – 1727-1781, valamint Senzangokhana – 1757-1816), a Shakát (1787-1828) és az őt követő uralkodókat (Dingane, Mpande, Cetshwayo, Dinuzulu, Solomoni) bemutató dicsérők egyre gazdagabbak a történeti események részletesebb leírásában.

Tegyük hozzá mindehhez, mind a zulu, mind a többi déli bantu népnél a főnökök mellett felbukkan a hivatásos énekes (*imbongi*), aki megfelelő alkalmak során, jellegzetes öltözékben, szinte mindig a teljes közösség figyelmétől kisérvé zengte el sajátos deklamált előadásmódban a „nagy és jeles férfiú” jellemének, varázsos erejének és kiemelkedő tetteinek dicséretét. Ami az említett deklamációs előadásmódot illeti, Rycroft dolgozott ki a normál kottairásból kiindulva sajátos lejegyzési megoldást a műfaj beszéd és ének között álló hanglejtesformának a rögzítésére (28). A hangjegyek hullámvonalyszerű meghosszabbításával egy kvázi hanglejtesrendszer tárul a szemünk elé, amelynek haszna azonban az, hogy ugyanakkor a szótagindító hangmagasságok is – mintegy a dallam egyes pontjaiként – nyomon követhetők.

Hadd említsük meg itt, hogy ami a műfajelméleti szempontokat illeti, Trevor Cope a történelmi elemekkel gazdagon átszőtt déli bantu példák esetében az óda, a dicshimnusz (eulógia, angolul: eulogy) és az eposz jelenlétét emeli ki. (29)

IZIBONGO A ZULU „NEMZET” MEGALAPÍTÓJÁNAK A TISZTELETÉRE

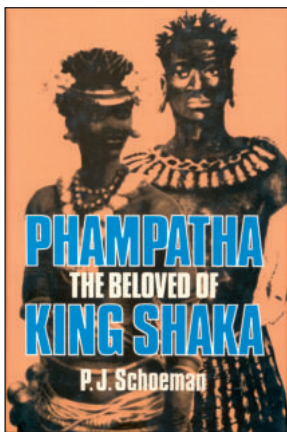
Shaka (ejtsd Saka, másként Chaka vagy Tshaka), a zuluk államalapító királya (1787-1828), a Dél-Afrikában élő bantu nép – talán nem túlzás azt állítani – legnevezetesebb epikus dicsérő énekének (*izibongo*) „címadó” hőse. Maga Shaka király története minden bizonnyal az afrikai irodalom legsokrétűbb jelenségköréhez szolgál alapul: a zulu dicsérő énekből nőtt ki Thomas Mofolo eposzregénye (1925) és Mazisi Kunene angol nyelvű műve (1979), a homéroszi jelenséggört megidéző, színhagyományokon alapuló hatalmas írott eposz. A számtalan zulu, angol, és utóbb francia nyelven szü-

Constance Magogo KaDinuzulu hercegnő, Mathole Buthelezi zulu nagyfőnök felesége, Gatscha Buthelezi, Zuluföld Oxfordban diplomát szerzett miniszterelnökének édesanyja, az időközben elhunyt, de kiváló zenei képességekkel rendelkező és igen nagy tiszteletnek örvendő imbongi a zulu királyi ágból, Nkonjeni-ben (Mahlabalhini) 1976-ban. (Liz Gunner and Mafika Gwala szerk.: Musho! Zulu Popular Praises, 1991, East Lansing, Michigan State University Press, 119. old. után: 4. kép)

letett verses, prózai vagy színházi feldolgozás világosan mutatja a kontinens népeinek történelmi és kulturális identitástudatában betöltött igen jelentős szerepét.

Az első izibongo-lejegyzések a 19. század harmincas éveire mennek vissza. Shaka király dicsérője először (összesen 11 sor) L. Grout amerikai misszionárius zulu nyelvtankönyvében (1859) bukkan fel eredeti nyelvi lejegyzésben és angol fordításban. Az első zulu szerző, aki népe történelméről és szokásairól könyvet írt: Magema M. Fuze. Művében (1922) rövid részletek találhatóak Senzangokhana (a hős apja) és Shaka dicsérőiből. E. W. Grant gyűjteménye (1929) már nyolcvan sort ad közre kétnyelvű közlésben. A. T. Bryant atya nevezetes művében viszont (1929) apa és fiú egyaránt 39-39 stancával (versszakkal) szerepel (csak zulu nyelven). A natali születésű R. C. Samuelson, az 1872 és 1884 között uralkodó Cetshwayo király bizalmasa és tolmácsa könyvében (1929) a teljes zulu királyi ág dicsérőit közreadja. A zulu izibongo legjelentősebb gyűjtője James Stuart, 1888 és

Phampatha the Beloved of King Shaka (Phampatha, akit Shaka király szeretett, 1983, Cape Town, Timmins), az Észak-Natalban zulu családok társaságában felnőtt P. J. Schoeman professzor azon finom mivű regényének a címlapja, amelyben a zulu nagyfőnök által talán egyedül igazán szeretett édesanya, Phampatha/Nandi kerül a középpontba.

1912 között állami alkalmazottként, Zuluföldön és Natalban 258 szöveget gyűjtött, és azokat iskolai célú gyűjteményekben csak eredeti nyelven tette közzé. Az általa rögzített eddig legteljesebb Shaka dicsőítő (450 sor) 1968-ban jelent meg angol fordítással kiteljesített formában, T. Cope szerkesztésében (D. Malcolm, a fordító egyébként a teljes Stuart-gyűjtemény angol fordítását elkészítette, nagyrésztük máig kéziratban létezik). (30) Más változatokat találunk C. L. S. Nyembezi zulu nyelven kiadott gyűjteményében (1958).

A történelmi adalékok szerint Shaka törvénytelen gyerekként született Senzangokhana és Nandi alkalmi kapcsolatából, bár a fiú születése után apja harmadik feleségként maga mellé emelte Nandit. Azonban később az anya erőszakos temperamentuma és a minduntalan védekezni kényszerülő fiú arroganciája miatt kítaszítják őket a főnöki udvarból. Hosszabb hányattatás után egy másik helyi főnök, a Mthetwa zulu törzsbeli Ngomane (később Shaka főtanácsadója) fogadja be őket. Az 1800-as évek elején – összefüggésben a populáció növekedésével – megindul a zulus politikai egységesülése. Dingiswayo (szintén a Mthetwa törzsből), aki Shaka apja helyett apja lett (ő alatta mutathatja meg először a merész ifjú harcos katonai képességeit), a legfőbb főnökké válik az 1810-es évek közepén. Egyedül a Ndwanwe törzs és vezetője, Zwide nem hódol be neki. Az összecsapás elkerülhetetlen: Dingiswayo a hagyományok szerint, amint említettük már, beleszaladt az ellenfél csapdájába, és 1818-ban elesett. Halálával eljött Shaka ideje, bár már valamivel korábban, apja, Senzangokhana halálával (1816) átvette annak örökét, mégpedig éppen pótapja és patrónusa katonai segítségével. Dingiswayo katonai rendszerét továbbfejlesztve a különféle életkori csoportok alapján állandó hadsereget hozott létre, és királysága tíz éve alatt lényegében minden zulu csoportot (köztük elsőként a Zwide vezette törzset) hatalma alá vont. A szembenállókat kegyetlenül eltiporta, néhány menekülő csoport (a különféle unguni csoportok) csak a mai Zimbabwe, Zambia és Malawi távoli

vidékein leltek menedékre. Hatalmi megszállottsága élete utolsó évében elhatalmasodik rajta, feltehetően felerősödnek gyermekkorában szerzett pszichikai zavarai. A hagyományok szerint sajátkezűleg öli meg anyját, ágyasait (sose nősült meg, de hatalma teljében 600 ágyas állt mindig a rendelkezésére) és gyermekeit. Erőszakos halála törvényszerű: féltestvérei az őt a hatalomban követő Dingane (Dingana) vezetésével számtalan lándzsaszúrással ölik meg 1828 szeptemberében, jóllehet az utód semmivel sem kevésbé kegyetlen vagy erőszakos. A zulu törzsekre csak 1840 után, az ugyancsak meggyilkolt Dingane halálával és a békeszerető Mpande jó harminc éves uralkodásával (1840-1872) következik be a viszonylagos nyugalom korszaka. (31)

Shaka izibongója, amint azt a széleskörű szakirodalom állítja, kevésbé személyes, mint inkább nemzeti karakterű, nem az ódai hangnem, hanem az epikus jelleg dominál benne. A számtalan hódítás bemutatása közben fény derül arra, az állandó hadsereget megteremtő hadvezér mint válik törzsfőnökből politikai vezetővé. Az ének első üdvözlő sorai a zulu költészet korai (Shaka-előtti) stílusát képviselik, a további részekben, amelyekből a Shaka tettel nyomán született és az epikus énekbe beleépült dicsőítők hámozhatók ki, számos más zulu személyiség névdicsőítői is helyet kapnak. Nem ok nélkül hangsúlyozza a Kwazulu egyetem kítűnő professzora, A. C. Nkabinde tanulmányában (1976) mindazt, amiről áttekintően már megemlékeztünk, hogy a zulu izibongo epikus jellege mellett is elsősorban néhány soros névdicsőítő sorozata. E névdicsőítő összefüggnek a zulu névadás genezisével: nevet kaphat a gyermek a születése előtti és alatti események, a rokonságnak és a barátoknak a gyermek születése körüli érzelmi reakciói és kívánságai, illetve a klán vagy törzs nevére való utalás alapján.

A jeles személyiségeket életük során akár dicsőítőnevek százaival is illethetnek az énekmondók (*imbongi*). A névdicsőítő e kumulatív sorozatában tehát sajátos „összevont” formában bújik meg az „elbeszélés” (az egyetlen szóvá összesűrűsödő dicsőítő kifejezések helyenként hosszú mondatnyi értelemmel rendelkeznek). Ebből következik az is, hogy a többnyire eposzi cselekményanyag ellenére a dél bantu népek dicsőítő énekei szinte sosem haladják meg az 500 sor terjedelmet.

SHAKA A MODERN AFRIKAI IRODALOMBAN

A Shaka-tematika irodalmi továbbélése akár egy nagy afrikai ország teljes irodalmi teljesítményével felér. Közöttük is talán a legnevezetesebb Thomas Mofolo szto származású író „eposzregénye” (1910). A mű születését vélhetően (a rendelkezésre álló adatok bizonytalannak) Mofolo hosszabb zulu földi körútja előzte meg. A regény nagy értéke, hogy abban a hagyományokat (Shaka életének és hódításainak története), a dicsőítőének formái–stilisztikai elemeit (a műben számos izibongo karakterű versbetét található) Mofolo érett mesterre valló szakmai biztonsággal ötvözi össze

a modern regény meseszövevény követelményeivel (pl. a Nolvával, Dingiswayo lányával való tragikus szerelem fikciója), illetve a pszichológiai elbeszélő irodalom megoldásaival (Shaka másik énjét részben Isanusi varázslódoctorba, részben az éppen általa kirendelt testőrök alakjába helyezi bele). A regény napjainkig elnyúló, változatlanul nagy visszhangját minden bizonyosan eredetisége és Afrika történelmi-politikai-kulturális emancipációjában betöltött szerepe biztosítja.

J. L. Dube, az első zulu női író, a modern zulu próza megteremtője, regényében (1932) a zulu „nemzetépítés” hőskora a király testőrének szemüvegén át elevenedik meg. Ez a sajátos szemszög módosít arra az íróra, hogy a hívó alattvaló, a zulu nemzetet szívében és tetteiben is vállaló Jeye elbeszélésében kelljen életre a nagy uralkodó alakja, a „nagy fekete ország” megteremtésének a kegyetlenségeket is elhomályosító álma.

R. R. R. Dhlomo törekvése viszont (1936) a történelem minél teljesebb rekonstruálása. D. P. Kunene tanulmányában (1976) Mofolo és Dhlomo művének összevetése során jól kimutatja a kétféle írói szándékot. B. K. Vilakazi költeményeiben (1935) az izibongo stílusában, de már vérbeli személyes lírai hangon elevenedik meg a nagy király. A költő számára Shaka Caesarhoz vagy Nagy Károlyhoz hasonlóan olyan történelmi alak, aki a zulu egység szimbóluma, és akinek tetteit megítélendő a morális megfontolások nem helyénvalóak.

Az 1912-ben Fokföldön (Kimberley-ben) született Frank Templeton Prince, aki 1931-ben elhagyta Dél-Afrikát, és utóbb mint kitűnő Milton szakértő a Southamptoni Egyetem professzora lett, 1934-ben elbeszélő költeményt írt Chakaról, amelyet többszöri javítás után 1938-ban megjelent verseskötetében tett közzé. A mű lényegében az afrikai költők számára idegen európai irodalmi örökségnek számító pszichomachikus ellentétpár – erények és bűnök, test és lélek stb. közötti harc – összeötvözése a Shaka-témával. Az ötrészes drámai monológ, amely szabadvers formában íródott, természetesen a költő gyermekkori dél-afrikai „tapasztalataiból” is merít.

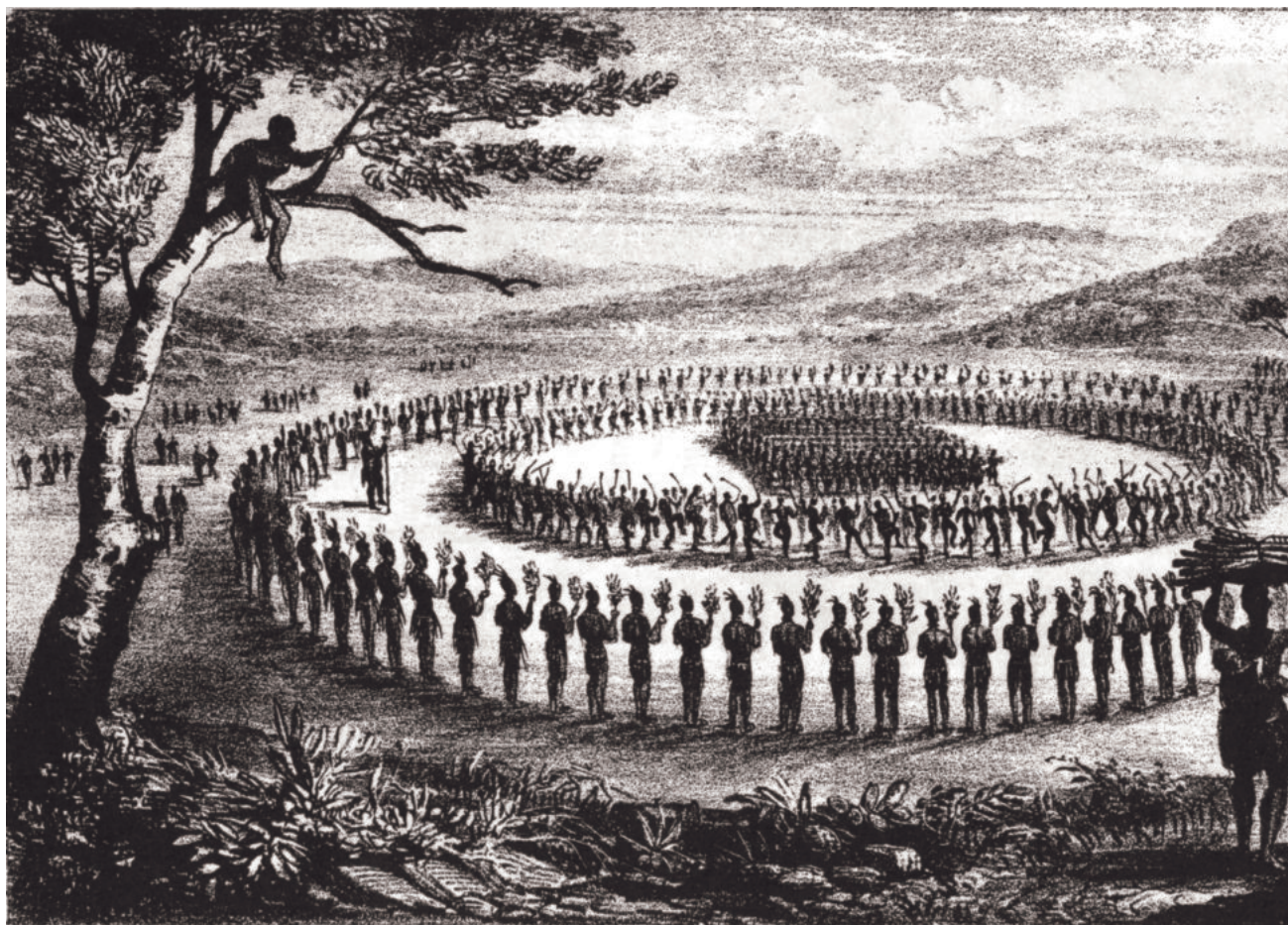
L. L. J. Mncwango színműve (1959) tulajdonképpen szerelmi történet, a főszereplők egy helyi főnök elől menekülve – aki a fiú törvényes menyasszonyát erőszakkal szeretné feleségévé tenni – válnak Shaka alattvalóivá, és rajzolódik elénk az államalapító zulu főnök korának világa. E. Zondi drámájában (1960) viszont felerősödik a Shaka-korszak mint történelmi modell alapvető kérdőjele: hová vezetnek a vég nélküli háborúk és kegyetlenkedések. Shaka apai nagynénje Dingane-hoz szólva a zulu nemzet elkeseredettségét és kiszolgáltatottságát fogalmazza meg.

Thomas Mofolo regényének hatására született Leopold Sédar Senghor drámai költeménye a zulu királyról (1956). A negritude nagy alakja művében a 17. századi francia klasszikus drámaszerzők modorát, szemléletmódját élesíti fel. Th. Melone erőteljesen hangsúlyozza – Shaka helyzetével összefüggésben – Racine

A Shaka király személyét felelevenítő izibongo egy részlete a David Rycroft által irányított zenei átírásban (a felső sorok lejegyzése az előadásszerűen recitált változathoz, a felső sorok, ellenőrzésül, a beszédszerűen elmondott dicsőítő hanglejtését ábrázolják, ez S. Ngcobo munkája), forrás: David K. Rycroft: *Zulu Melodic and Non-Melodic Vocal Styles*, in: Andrew Tracey szerk.: *Papers presented at the Fifth Symposium of Ethnomusicology, Faculty of Music, University of Cape Town, aug. 30th – Sept. 1st, 1984, 1985, Grahamstown, 13-28. old., a kottakép: 24. old.*

Andromaque című darabjából Hermione figuráját. Érdekes párhuzam adódik a kórus alkalmazása tekintetében. Míg Racine a görög dráma, Senghor az afrikai rítusok „kórusait” igyekszik a mű élő szövetébe beépíteni. De Corneille és Racine témáinak másféle visszhangjára is rábukkantak a kritikusok: Corneille *Horace* c. drámájában a főszereplő a szeretetet feláldozza a dicsőségért, kegyetlenül meggyilkolja hűgát, Camille-t. Shaka viszont szerelmét, Nolvát öli meg, hogy senki se akadályozhassa birodalomépítési terveiben. Senghor mindemellett Shaka alakját teljesen átformálja: Mofolo örült tirranizmussal áthatott katonai génuszát a Negritude szimbólumává, egyfajta fekete Krisztussá változtatja át. Sajátos már a mű indítása is. Három hang: Shaka, egy fehér ember a tengerentúlról és a varázslódoctor Issanoussi szólal meg benne. Fekete sors, körülmények és gondolkodás, a modern történelem és egy Senghor emberi figuráját idéző önéletrajzi elem – a költő-politikus megjelenítése a zulu királyban – fonódik egybe a verses drámában.

Senghor vallásosságát és humanizmusát jelzi a mű záró optimizmusa, amelyben a zulu király, a Halál Völgyének költőjéből a Gyermekkirályság költője lesz. A szörnyű bivaly, oroszlán vagy

elefánt atlétaként, táncosként és szeretőként lép elénk. A Noli-vához intézett szerelmi himnusz jóságot és testvériséget hirdet. Shaka pedig a jövő nagy generációk reményét keltő napjává magasodik fel. A haldokló hős nem hiába áldozta fel életét. A négritude apostolának a színművében a zulu király alakja összafrikai szimbólummá válik.

1960-tól kezdődően egész sor újabb zulu, angol és francia nyelvű dráma, színmű kelti életre a dél-bantu nép császárrá lett törzsfőnökét. F. M. Mulikita, a tanárból politikussá lett egykori zambiai energiaügyi miniszter elsősorban E. D. Ritter életrajzából (1955) merített anyagot darabja (1967) megírásához. A zulu királyról szóló legjobb életrajzi műből, amelynek egyik fő forrása a zuluk között felnevelkedett Ritter jeles informátora, Sigananda Cube főnök (1810–1906), Shakának fiatal fiúként „testőre”. Mulikita színművének mintája Shakespeare *Julius Caesarja*, azonban az epikai fogantatás (hiányzó központi cselekményszövés, Shaka az egyetlen több jelenetben is felbukkanó szereplő stb.) nem teszi lehetővé a drámai kibontakozást.

A Maliban született orvosdoktor és irodalmár, Seydou Badian Kouyaté Shaka-adaptációja (1961) viszont a szocialista filozófia propagandája, még ha benne eredeti drámai érzék megnyilvánul-

ásait is tapasztaljuk. A szerző a neokolonializmustól mentes, gazdaságilag, politikailag független Afrika ideáját akasztja rá a zulu nemzetalkotás 19. századi „story-jára”.

Az előzőeknél jelentékenyebb drámai alkotóerőt mutat fel a guineai C. Nénék hely-Camara darabja (1970), amely ugyan ismét Mofolo regényén alapul, azonban a szerző Shakát mint afrikai politikai vezetőt állítja a középpontba, Issanosi, a varázsló pedig az igazság bajnokává, a zulu nép dicsőséges jövőjének látókává magasodik fel. A mű végén Shaka nem hal meg: politikai hatalmát a nép jobbítására felhasználó uralkodóként jelenik meg előttünk.

A jeles guineai történész és író, Djibril Tamsir Niane, a Sun-gyata eposz közreadója sem térhetett ki a Shaka-témában rejlő Afrika-szimbólum hatása elől. Színműve (1971) Senghor drámai költeményéhez hasonlóan Corneille beható ismeretének nyomait mutatja, jóllehet a klasszikus francia drámáiról alexandrinusai helyett Niane egyszerű és olykor száraz „történeti” prózát alkalmaz darabjában. A. A. Ká alkotásában (1972), amelyben Shaka mint az állam költő-elnöke (lásd Senghor) jelenik meg, tudatos szerzői törekvés, hogy a zulu törzsfőnök figurájából a társadalmi reformer, a forradalmár bújjék elő.

Nagy harci tánc Embellybelli-ben.
(D. K. Rycroft and A. B. Ngcobo:
*The Praises of Dingana. Izibongo
zikaDingana, 1988, Durban*
– Pietermaritzburg, Killie Campbell
Africana Library – University of
Natal Press, 5. old.)

A togói S. A. Zinsou is színművében (1975) az afrikai politikai vezető egyéniség modeljét igyekszik megteremteni. A francia nyelvű drámai próbálkozások sorában – amelyekben egyképpen megfigyelhető a nyilvánvaló szerzői szándék: a zulu történelmi valóság romantikus afrikai ideálképpé való átformálásának igénye – kétségkívül csak a kongói költő, Thsicaya U Tam'si drámája (1977) esetében beszélhetünk az Erzsébet kori drámaalkotás mintá megvalósulásáról. A szerző ezt a cselekményszöveget sűrűségével, a személyiségjegyek erőteljes kidomborításával és ütköztetésével, a szereplők sokirányú „mozgatásával” éri el. Shaka figurájába természetesen ő is az olyannyira remélt nagytehetségű afrikai politikai vezető vonásait, a nagy reformert álmódja bele, aki a százfelé szabdaltnak etnikai mozaikokból államot képes alkotni. Ennek jegyében módosítja a Mofolo által sugallt cselekménymagot. A színmű különös értéke, hogy benne Shaka nem válik „egydimenziós” drámai figurává, jellemében, cselekedeteiben világosan tükröződnek a forradalmi korszakokat jellemző feszültségek és ellentmondások.

Néhány újabb regény születésével is számot kell vetnünk. N. McMenemy, akit kisgyermekkorától hatalmában tartott a zulu élet varázsa, Ch. Achebe hatását mutató Shaka-történetet alkot: az 1824 és 1828 közötti időszakot regényesíti meg

(1973). Hozzá a zulu királlyal hosszabb időn át személyes kapcsolatban álló fehér utazó és kereskedő, Henry Francis Fynn néprajzi szempontból is hitelesnek tekintett naplója (kiadása: 1950) szolgált forrásul, bár az író érezhetően Mofolót is ismeri. Jóllehet a kritika stilisztikai egyenetlenségekről, a zulu kifejezések pontatlan és szervesen alkalmazásáról emlékezik meg, a mű jelentős elhithető erővel, szinte „belülről” ábrázolja a zuluk világát.

A zulu környezetben felnőtt afrikai professor, P. J. Schoeman egykori barátainak, informátorainak elbeszéléseire hetven évén túl visszaemlékezve írja meg megleghangú regényét (1983): Phampatha/Nandi, a legendás anya köré szöve a cselekményt, aki Shaka számára talán az egyetlen valóban szeretett lénynek számított.

O. Mtshali költeménye (1971) lényegében egy prófécia, annak az időnek a megjövendölése, amikor a zulu földet már nem a fehérek uralkják.

A szájhagyományozott izibongo és a nagy terjedelmű írott eposz sajátos ötvöze M. Kunene heroikus vállalkozása, a közel 20 ezer soros verses epikai mű, az *Emperor Shaka The Great* ('A nagy Shaka király', 1979), amelyben a szerző méltóan származásához (jeles főnöki énekmondók leszármazottja apai és anyai részről is) a zulu dicsőénekekből és a szájhagyományozott forrásokból kihámozható Shaka-történetet tárja elénk kétségkívül nagy költői erővel. Kunene művének (világ)irodalmi értékeit majd a jövőbeni nemzetközi irodalomkritikája hivatott feltárni. Mindemellett tény, a nagylélegzetű alkotás erőteljesen műköltészeti jellege abból is kiténik, hogy benne – összefüggésben az előbbieken feltárt írott irodalmi törekvésekkel és eltérően a szájhagyományok sugallta történelmi valóságtól – nem a semmilyen kegyetlenségtől vissza nem rettenő napóleoni hódító hadvezér, hanem a nemzetépítő államférfi alakja bontakozik ki (néhány kritikusa Shaka közismert kegyetlenségének „külügozását” veti a költő szemére). A műeosz jelenlétét jelzi az is, hogy a szerző ugyan műveit „zuluból fordítva” teszi közzé, a zulu nyelvű eredeti szöveg létezéséről mindaddig nincs tudomásunk.

A Shaka-téma népszerűségét mutatják jeles afrikai szerzők különféle célú és formájú allúziói (utalásai) is. A teljességre törekvés nélkül említjük pl. a 20. század első felének ismert dél-afrikai modernista költőjét, I. R. D. (Roy) Campbell-t, aki nevezetes szürrealista jellegű „vers-ömlésében” (1924) felidézti többek között Shaka figuráját. De megjelenik a zulu király S. Diop szenegáli vagy F. J. Tenreiro São Tome-i költő verseiben is. A M. Sekese színmű formájában megírt szatirikus meséjében (1928), az egyik rövid példázatjellegű epizódban előkerül egy minden népet maga alá gyűrő király, aki a végén saját népének is gyilkosává válik. Wole Soyinka *Az erdő tánca* (1963, magyarul: 1978) c. színművében a Shaka név említése egyrészt a régi afrikai birodalmak dicsőségének felelevenítését jelenti („A felhalmozódott

örökség – ez, amit ünneplünk. Malit, Chakát, Szongáit, Dicsőséget, Birodalmakat.”) Másrészt azt, hogy e legendák nem többek napjainkra, mint a múlt immár semmire sem való kísértetei.

Jelentékenyebb formában jelenik meg a Shaka-problematika Peter Abrahams dél-afrikai író negyedik regényében (*Wild Conquest* 'Vad hódítás', 1951), amely a búrok 1830-as nagy északra vonulásának történetét tárja elénk. S bár a zulu király ekkor már halott, számtalan utalás történik cselekedeteire, hódításaira. Mi több, Shaka és a Lesotho megalapító Moshoeshoe politikai vezetésmódjának ellentétbe állításából világosan kirajzolódik az író történelmi-politikai ítélete, illetve morális választása.

(Csak zárójelben említjük, hogy Shaka életéről és tetteiről Dél-Arikában készült egy négyszer egy órás televíziós filmdorozat, amely azonban sajnos Magyarországra nem jutott el. Így csak a kritikai visszhangot ismerjük, amely arról ad számot, hogy a zulu király figurájának bemutatásában egyoldalúan dominál a kegyetlen és a hatalmával sokszor visszaélő, az értelmetlen gyilkolásba elmerülő zsarnok megjelenítése.)

A zulu történelem eme napjainkban is vitákat kiváltó alakja, amelybe talán nem a napoleoni mintát, hanem sokkal inkább a Nagy Sándor-féle hódító háborúk törzsi kultúrára valló mozzanatokkal is terhelt modeljét kellene belelátunk, persze továbbra is ihlető forrásul szolgál az immár sokközpontú és soknyelvű afrikai irodalmi élet, egyszóval az afrikai irodalmak számára. Pályafutásának megismerését, történelmi szerepét azonban mindmáig elsősorban a rendelkezésre álló korabeli híradások, a szájhagyományokban megmaradt emlékek, a közösségi történelmi emlékezet ezernyi mozaikja, és persze a természetesen sokrétű és alapos magyarázatokra szoruló dicsérőének, Shaka izibongója teszi lehetővé. ✨

VÉGJEGYZETEK

- ¹ Az afrikai énekes mese anyag rendkívül gazdag, lásd még: Grimm 1989, Calvino 1956, továbbá: Meletyinszkij 1971.
- ² Biernaczký 2008, Scheub 1985, a panegirikusz címszó: VillLex., 10. köt., 1986, 94-96. old.
- ³ Cope 1968, Damane-Sanders 1974, Hodza – Fortune 1979, Morris 1964, Shack – Marcos 1974, Schapera 1965 stb.
- ⁴ Opland 1983.
- ⁵ Görög-Karády 1981, 1992, Dieterlen 1982.
- ⁶ Jungraithmayr 1981.
- ⁷ Valamennyi műfaji szócikket lásd a VillLex-ben.
- ⁸ Finnegan 1970.
- ⁹ Lásd: VillLex, 10. köt., továbbá: Klaniczay 1982.
- ¹⁰ Abimbola 1975, 1976, 1977/A, 1977/B, Bascom 1969, 1980.
- ¹¹ VillLex, továbbá Scheub 1985
- ¹² Keszthelyi 1963, Simor 1972, Tornai 1977.
- ¹³ Gleason 1980.
- ¹⁴ M. Kunene 1981.

¹⁵ Lásd: VillLex, 2. köt., 1972, 859-860. old.

¹⁶ Abimbola 1977/B.

¹⁷ Finnegan 1970, 111-146, 475-477, 482-517. old.

¹⁸ Finnegan 1970, 108-110. old.

¹⁹ Johnson 1980.

²⁰ Knappert 1967, továbbá Scheub 1985.

²¹ Olderogge 1972.

²² Biebuyck 1976.

²³ Barber 1991, 25. old. és ssk.

²⁴ Scheub 1985.

²⁶ Mufuta 1968, Faik-Nzuyi Madiya 1974, N'sogo 1997.

²⁷ Bryant 1929, Grant 1927-1929, Nkabinde 1976, Rycroft 1962, 1988, Cope 1968.

²⁹ Cope 1968, 33. old.

³⁰ Stuart írásos hagyatékának nagymennyiségű dokumentumát közzétették, de a kiadványokból éppen a szöveglejegyzések hiányzanak: Webb – Wright 1976, 1979, 1982, 1986.

³¹ Cope 1968.

* A függelékben közreadott példa, Shaka dicsérőjének magyar nyelvű szövege a T. Cope kötetében (1968) közreadott szöveg (illetve annak angol fordítása) alapján készült (89-117. old.), bár e dicsérő ének más változatai is ismertek. A jegyzetek is (néhány apró kiegészítéstől elektintve, mint pl. a ngoma tánc magyarázata stb.), amelyeket a könnyedség kedvéért majd minden strófa vagy verssor után dőlt betűvel közlünk, Cope gazdagon megadott értelmező sorain alapul. A választott közlésforma oka pontosan az, amiről a tanulmányban hosszasan szóltunk, vagyis az afrikai dicsérő ének erőteljesen alluzív stílusa következtében folyamatosan, lépésről lépésre magyarázatot igényel. A közlésmóddal kapcsolatos formai megjegyzés: az álló szedésű szövegrészek beugrasszított sorai a strófák, szakaszok kezdetét jelzik (ezek létrejöttével T. Cope egyébként kötetében hosszasan foglalkozik), az egyes sorok értelmezésére szolgáló lapalji jegyzeteket (itt-ott apró kiegészítésekkel) mi a könnyebb követhetőség érdekében dőlt betűvel és nagyobb beugrattással sorról sorra behelyeztük a szövegközlés folyamatába.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABÍMBÓLÁ, 'WANDE

- 1975 Sixteen Great Poems of Ifá, Paris, UNESCO, X + 468 old.
- 1976 IFA. An Exposition of Ifa Literary Corpus, Ibadan, Oxford University Press, Nigeria, IX + 256 old.
- 1977 Ifa Divination Poetry, New York, NOK Publishers, X + 170 old.
- 1977 The Ifa Divination System, Nigeria Magazine, 1977, No. 122-123, 35-76. old.

BABALOLA, S. ADEBOYE

- 1966 The Content and Form of Yoruba Ijala, Oxford, Clarendon Press, 395 old. (Oxford Library of African Literature)

BADIAN KOUYATÉ, SEYDOU

- 1961 La mort du Chaka, pièce en cinq tableaux; Paris, Présence Africaine.

- BARBER, KARIN
1991 I Could Speak Tomorrow. Oriķe, Women and the Past in a Yoruba Town, London, Edinborough University Press, XI + 354 old.
- BASCOM, WILLIAM
1969 Ifa Divination. Communication Between Gods and Men in West Africa, Bloomington, Indiana University Press, XII + 575 old.
1980 Sixteen Cowries. Yoruba Divination from Africa to the New World, Bloomington – London, Indiana University Press, 790 old.
- BIEBUYCK, DANIEL P.
1976 The African Heroic Epic, Journal of the Folklore Institute (Bloomington, IN), 13, 5-36. old. (Új kiadása bővített bibliográfiával, in: OINAS, Felix ed.: Heroic Epic and Saga: An Introduction to the World's Great Folk Epics, Bloomington, Indiana University Press, 1987, 336-367. old.)
- BIERNACZKY SZILÁRD
1983 (1984) Aaron C.Hodza – George Fortune: Shona Praise Poetry, Afrikanisztikai Hírek, II, 4, március, II, 2-22. old.
1984 On African Oral Literature Genres, The IAOLA Newsletter – Bulletin de l'AILOA, Vol. 1, 10-20. old. (kéziratban)
1986 Az Ifá-jóslás költészete, Helikon, No. 3-4, 493-499. old.
1991 Szoto irodalom, 13 old., kézirat (eredetileg a VillLex számára).
1991 Shaka dicsérője, 14 old., kézirat (eredetileg a VillLex számára).
1995 Az afrikai eposz típusa, kandidátusi értekezés tézisei, Budapest, 11 old.
1996 Az afrikai eposz típusa, kandidátusi értekezés, Budapest, TMB, 268 old.
2008 Sona dicsérő költészet, Afrikakutatás 2005–2006, 46 old. (sajtó alatt)
- BRYANT, A. T.
1929 *Olden Times in Zululand and Natal containing Earlier Political History of the Eastern Nguni Clans*, London, Longmans, Green & Co, XXI + 710 old. (reprinted: Cape Town, Struik, 1963).
- BURNESS, D.
1976 Shaka King of Zululand in African Literature, Washington, Three Continents Press, 192 old.
- CALVINO, ITALO
1956⁵ Fiabe italiane, raccolte dalla tradizione popolare durante gli ultimi cento anni e trascritte in lingua da vari dialetti da: – –, Torino, Einaudi, 892 old.
- COPE, A. TREVOR ED.
1968 IZIBONGO Zulu Praise-Poems, Collected by James Stuart, translated by Daniel Malcolm, Oxford, Clarendon Press, 230 old. (Oxford Library of African Literature).
- DAMANE, M. – SANDERS, P. B.
1974 Lithoko: Sotho Praise-Poems, Oxford, Clarendon Press, 289 old. (Oxford Library of African Literature).
- DHLOMO, R. R. R.
1983 Ushaka, Pietermaritzburg, s. d.
- DIETERLEN, GERMAINE
1982 Le titre d'honneur des Arou (Dogon, Mali), Paris, Société des Africanistes, 215 old.
- DUBE, J. L.
1932 uJege Insila ka Tshaka ('Jege, Shaka testőre'), Marianhill, Mission Press (angolul: Jege, the Bodyservant of Tshaka, Lovedale, Lovadela Press, 1951)
- GOUAT, J.-N.
1983 Shaka Zulu dans la littérature africaine: mythe et réalité, Thèse de Doctorat de Troisième Cycle, Paris, Université de Paris XII, 308 old.
- FAIK-NZUJI MADIYA, CLÉMENTINE
1974 Kasala. Chant héroïque luba, Lubumbashi, Presses Universitaires du Zaïre, 252 old.
- FINNEGAN, RUTH
1970 Oral Literature in Africa, Oxford, Clarendon, 558 old. (Oxford Library of African Literature).
- FUZE, M. M.
1922 Abantu abamnyama lapa bavela ngakoma, Pietermaritzburg, s. d.
- FYNN, H. F.
1950 The diary of Henry Francis Fynn, ed. by STUART, J. and MALCOLM, D. Pietermaritzburg, Shuter and Shooter.
- GLEASON, JUDITH
1980 *Leaf and Bone*, African Praise Poems. An Anthology with Commentary, New York, The Viking Press, 220 old.
- GÖRÖG-KARÁDY, VERONIKA
1981 Littérature orale d'Afrique Noire. Bibliographie analytique, Paris, Éditions G.-P. Maisonneuve et Larose, 394 old.
1992 Bibliographie annotée. Littérature orale d'Afrique Noire, Paris, Conseil International de la Langue Française, 367 old.
- GRANT, E. W.
1927–1929 The Izibongo of the Zulu Chiefs, Bantu Studies (Johannesburg), 3, 205-244. old.
- GRIMM, WILHELM ÉS JACOB
1989 Gyermek- és családi mesék, ford. és az utószót írta: Adamik Lajos és Márton László, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 680. old.
- GROUT, LEWIS
1859 The isiZulu: A Grammar of the Zulu Language, Pietermaritzburg.
- HODZA, AARON C. – FORTUNE, GEORGE
1979 Shona Praise Poetry, Oxford, Clarendon, 401 old.
- JUNGRAITHMAYR, HERRMANN
1981 Gedächtniskultur und Schriftlichkeit in Afrika, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 7-25 old. (Sitzungsberichte

- der Wiss. Geseschaft, J. W. Goethe-Universität, Frankfurt, XVII, 5)
- JOHNSON, JOHN WILLIAM
1980 Yes, Virginia, There is an Epic in Africa, *Research in African Literatures* (Austin, TX), 11, 3, 308-326. old.
- KA, A. A.
1972 Les Amazoulous, tragédie négro-africaine inspirée du roman 'Chaka' de Thomas Mofolo, in: *Théâtre*, Paris, Présence Africaine.
- KESZTHELYI, TIBOR
1963 Yoruba népdalok, *Jelenkor* (Pécs), 12, 1142-1144. old.
- KLANICZAY TIBOR
1982 A nagy személyiségek humanista kultusza a XV. században, *ItK* (Budapest), 135-149. old.
- KNAPPERT, JAN
1967 The Epic in Africa, *Journal of the Folklore Institute* (Bloomington, Indiana), 4, 2-3, 171-190. old.
- KUNENE, DANIEL P.
1967 The Works of Thomas Mofolo. Summaries and Critiques, California, African Studies Centre – University of California, 28 old.
1971 Heroic Poetry of the Basotho, Oxford, Clarendon, 203 old. (Oxford Library of African Literature).
1976 Shaka in the Literature in South Africa, in: D. BURNESS: *Shaka King of Zulus in African Literature*, 165-192. old.
- KUNENE, MAZISI
1981 Emperor Shaka the Great, London, Heinemann, 438 old.
- McMENEMY, N.
1973 Assegai (regény), New York, Saturday Review Press.
- MELETYINSZKIJ, JE. M.
1971 Az epikus költészet (Národnűj eposz), in: *Folkloristica* 1, Budapest, 13-104. old. (eredetileg in: *Tyeorijá literaturü*, Moszkva, Nauka, 1964, 50-96. old.)
- MOFOLO, THOMAS
1925 Shaka (regény), Morija, Morija Press (angolul: ford. F. H. Dutton, Oxford, Oxford University Press, 1931, új kiadás: 1967, illetve ford. D. P. Kunene, London, Heinemann, 1981)
- MNCWANGO, L. L. J.
1959 Nganzeni ('Mit tegyek'), dráma, Pietermaritzburg, Shuter and Shooter.
- MORRIS, H. F. R.
1964 The Heroic Recitations of the Bahima of Ankole, Oxford, Clarendon, 143 old. (Oxford Library of African Literature).
- MTSHALI, O. M.
1971 The Birth of Shaka (költ.), in: *Sounds of a Cowhide Drum*, New York, The Third Press (magyarul: Saka születése, in: Hárs Ernő – Keszthelyi Tibor szerk.: *Fekete lángok*, II. köt., 1989, Budapest, Európa 33-34. old.)
- MUFUTA, PATRICE
1968 Le chant kasálá des Luba, Paris, Julliard, 293 old. (Classiques africains, 8).
- MULIKITA, F. M.
1967 Shaka Zulu, színmű, Lusaka, Longmans of Zambia.
- NÉNÉKHALLY-CAMARA, C.
1970 Amazoulou, pièce en trois tableaux, Honfleur, J. P Oswald.
- NGUBANE, JORDAN K.
1951 An Examination of Zulu Tribal Poetry, *Native (Bantu) Teachers' Journal* (Natal), October, 3-6. old.
- NIANE, DJIBRIL TAMSIR
1971 Chaka, pièce en deux tableaux, Honfleur, J. P Oswald.
- NKABINDE, A. C.
1976 Zulu Prose and Praises: In Defence of a Living Tradition, Kwa Dlangezwa, University of Zululand Press, 23 old.
- N'SOKO SWA-KABAMBA, JOSEPH
1997 La panégyrique mbiímibi. Étude d'un genre littéraire poétique oral yaka (République Démocratique du Congo), Leiden, Research School CNWS, 336 old.
- NYEMBEZI, C. L. SIBISUSO
1948 The Historical Background to the Izibongo of the Zulu Military Age, *African Studies* (Johannesburg), VII., pp 110-125, 157-174.
1958 Izibongo zamakhosi, Pietermaritzburg, Shuter and Shooter.
- OLDEROGGE, D. A.
1972 Ob izuchenii eposa narodow Afriki, *Africana* (Moszkva), IX., 1-15. old.
- OPLAND, JEFF
1983 Xhosa Oral Poetry: Aspects of a Black South African Tradition, Cambridge – New York, Cambridge University Press, XII + 303 old. (Johannesburg, Raven Press 1984).
- PRINCE, F. T.
1938 Chaka, in: *Poems*, London, Faber and Faber.
- RITTER, E. A.
1859 Shaka Zulu, London, Longmans, Green and Co.
- RYCROFT, DAVID K.
1960 Melodic Features in Zulu Eulogistic Recitation, *African Languages Studies* (London), 1, 60-78. old.
1962 Zulu and Xhosa Praise Poetry and Song, *African Music* (Grahamstown), 3, 1, 79-85. old.
1974 Zulu Izibongo. A Survey of Documentary Sources, *African Language Studies* (London), 15, 55-80. old
1980 The Question of Metre in Southern African Praise Poetry (in: J. P. Wentzel szerk.: *Third African Languages Congress of UNISA*, 1980, 289-312 old.
1982/A Speech-Tone and Melody in Southern African Music, in: MALAN, Joseph P. ed.: *South African Music Encyclopedia*, 2. kötet, Cape Town, Oxford University Press, 301-314. old.

Fotó: Tomsits Abigél

- 1982/B The Music of the Zulu and Swazi, in: MALAN, Jacques P. ed.: South African Music Encyclopedia, 2. kötet, Cape Town, Oxford University Press, 314-344. old.
- RYCROFT, DAVID K. – NGCOBO, A. B. EDS.
1988 The praises of Dingana. Izibongo zikadingana, Pietermaritzburg – Durban, University of Natal Press – Killie Cambell Africana Library, 272 old.
- SAMUELSON, R. C.
1929 Long, long ago, Durban, Knox Printing.
- SCHAPER, ISAAC
1965 Praise-Poems of Tswana Chiefs, Oxford, Clarendon Press, 255 old. (Oxford Library of African Literature).
- SCHEUB, HAROLD
1985 A Review of African Oral Traditions and Literature, African Studies Review (Los Angeles), 28, 2-3, 1-72. old.
- SCHOEMAN, P. J.
1983 Phampatha The Beloved Of King Shaka (regény), Cape Town, H. Timmins, 221 old.
- SENGHOR, L. S.
1956 Chaka, poème dramatique à plusieurs voix, Éthiopiennes (Dakar) (később in: Poèmes, Paris, Éditions du Seuil, 1964, angolul: in: Selected Poems, New York, Atheneum, 1969)
- SHACK, WILLIAM A. – MARCOS, HABTE-MARIAM
1974 Gods and Heroes. Oral traditions of the Gurage of Ethiopia, Oxford, Oxford University Press, 158 old. (Oxford Library of African Literature).
- SIMOR, ANDRÁS
1972 Néger kiáltás, Budapest, Móra, 301 old. (Csaka király harci dalai, 160-161. old.)
- SOYINKA, WOLE
1960 A Dance of the Forests (Az erdő tánca), magyarul: in: Drámák, Budapest, 1978, Göncz Árpád ford.
- STUART, JAMES
1923 uThulasizwe, London, Longmans
1824 uBaxoxele, London, Longmans.
1924 uHlangakhula, London, Longmans.
1925 uKhulumethule, London, Longmans.
1926 uVusezakithi, London, Longmans.
- TORNAL, JÓZSEF
1977 Afrika, in: Boldog látomások. A világ törzsi költészete, Budapest, Európa, 223-253. old.
- U TAM'SI, TCHICAYA
1976 Le Zulu, Avignon (új kiadás: Paris, Nubia, 1977).
- VILAKAZI, B. W.
1935 Ushaka Ka-Senzangakhona ('Shaka, Senzangakhona fia'); Phezu Kwethuna LikaShaka ('Shaka sírja') (költ.), in: Inkondlo KaZulu, Johannesburg (angolul: in: Zulu Horizons, Cape Town, H. Timmins, 1962).
- WEBB, C. DE B. – WRIGHT, J. ED. AND TRANS.
1976-1979-1982-1986 The James Stuart Archive of Recorded Oral Evidence Relating to the History of the Zulu and Neighboring Peoples, Vol. 1, 2, 3, 4, Pietermaritzburg – Durban, University of Natal Press – Killie Cambell Africana Library.
- ZINSOU, S. A.
1975 On joue la comédie (színmű), Paris, Radio France Internationale
- ZONDI, E.
1960 Ukufa kuku Shaka ('Shaka halála'), dráma, Johannesburg, Witwatersrand University Press.

Shaka dicsérője*

Dlungwana, Ndaba fia!

Dlungwana – dicsérőnév, értelme: a Megdühödött, a Vérengző Valaki. Ndaba a zulu király egyik nevezetes őse.

A Mbelebele ezred Vérengzője,
Aki tombolt a tágas kraalok között,
Hajnaira a kunyhók fenekestül felfogatva álltak.

A Mbelebele katonai kraalnál több ezred is állomásozott egykor.

Ő, aki híres arról, ahogyan ül, Menzi fia,

Menzi, vagyis a Teremtő szó Shaka apjára, Senzangakhonara utal.

Ő, aki üt, de akit soha nem ütnek meg, nem úgy, mint a vizet,

A vízre rá lehet ütni, nincs reakciója, nem így Shaka esetében.

Balta, amely élességben túltesz a többi baltán,

Shaka, félek kimondani, hogy ő Shaka,

Shaka, ő, a Mashobák főnöke.

A Mthethwa törzs kraaljainak egyikéről van szó, ahol Shaka vélhetően már kiemelkedő személyiséggé vált.

Ő, aki a süvítő fűttyszó, az Oroszlán;

Ő, aki felfegyverkezett az erdőben, aki olyan, mint egy örült,

Az örült, aki teljesen rálát az emberekre.

Utalás egy esetre, amikor Shaka fiatalon szembekerült egy olyan örült férfivel, akit később megölt, mert terrorizálni akarta a környéket.

Ő, aki fáradtan vánszorgott a síkságon Mfene-be tartva,

Senzangakhona Telhetetlen Valakije,

Lándzsa, amelynek még a nyele is vörös.

Az oly nagy szűrés miatt. Shaka már akkor próbára tette bátorságát, amikor fiatalemberként Dingiswayo seregéhez csatlakozott.

A bőkezű, összemérték ők az ezredeket,

Noju és Ngqengenyé mérte azokat össze,

Előbbi Zwide, Shaka egyik nagy ellenfelének tanácsnoka, akit Shaka rávett, hogy elhagyja főnökét, utóbbi a zulu király egyik tábornoka.

Az egyik Ntombazi-hoz tartozott, a másik Nandi-hoz.

Előbbi Zwide anyja, utóbbi Shakáé.

Ő (Shaka) hozta elő a vörös bozontú valakit,

Nandi fehér embere (Shaka) hozta elő.

Vagyis: a Nanditól származó fehér valaki, Shaka hozta elő a Ntombazitól származó vörös valakit, Zwide-t, azt Zuluföldre csalta, és ott végül legyőzte.

Elhívták őt Mthandeni-be, megvetvén őt,

A Qwabe klán főnöki kraaljáról van szó.

Így szóltak: „Nem versenyezhetünk táncban a vidékről jött

Ntungwával”,

Alternatív fordítás: 'a Mashobeni kraal főnöke', amely a Mthethwa kraalok egyike volt, és ahol talán Shaka már kiemelkedő személyiséggé vált.

Habár indult, hogy megsemmisítse Phakathwayot a visszavágón.

A Qwabe-k főnöke egy tánc során megsértette Shakát, ezért a zuluk királya később megölte őt.

A beleegyezés kicsi állata száll, mint egy zászló,

Miért egyezett bele a Vérengző Valaki?

25

Miért fogadta el Godolozí-t,

Phakathwayo fiúutód nélkül halt meg, testvérei vetélkedtek az utódlásért, Nqeto a nép nagyobb részével Natalba települt át, a maradék csoport főnöke Godolozí lett.

Azt gondolván, hogy ezen az oldalon áll Nandi helyén,

Miután messze volt a kicsiny Ntombazi házhelyétől?

E szakasz azt sugallja, hogy Shaka kedvelte Godolozí-t, jöllehet az inkább Zwide-t, Ntombazi fiát kedvelte, mint Shakát, Nandi fiát.

A nap, amely más helyeket homályosított el a sugaraival,

Jelenleg Mthandeni helyét homályosította el.

30

Phakathwayo főnöki kraalja.

Két szó van, amiért hálás vagyok,

Hálás vagyok Mpandaba és Ndungenkomo szavaierért,

A Qwabe klán két kiemelkedő embere.

Azt mondom: „A gyöngyök zsinórnja nem illik a nyakhoz”;

A csekélység, amit Shaka remélt, hogy megkap Phakathwayo-tól, a zulu táncfalalkozóval kapcsolatban. A szókép egy zulu közmondást is magába foglal, vagyis 'az említett dolog nem alkalmas'.

Kérlek, érdeklődj a Zinkondeni embereknél,

Azt mondták, hogy Őt, akinek útját állják, leszúrhatják

Hloko-hloko-nál, 35

A Qwabe klán tagjai (Zinkondeni népe) azt tervezték, hogy a Phakathwayo kraalja fölötti magasságokon törbe csalják Shakát, de elhibázták a dolgot.

Az aludtjej szétvált, és az edény eltörött.

Zulu közmondás: Itt a vége az ügynek. Vagyis a Qwabe epizód lezárult.

Nomgabhi asszonyainak tréfája,

Shaka apja, Senzangakhona egyik kraaljáról van szó.

Tréfálkoztak, ahogy ültek a védett helyen,

Mondván, hogy Shaka nem fog uralkodni, nem lesz belőle főnök,

Habár ez volt az az év, amelynek során Shaka virágba szökkenet.

40

Ez a szakasz a szerkesztő T. Cope szerint nem illik a kronológiai sorba. Vélhetően a Phakathwayo-epizódhoz tartozik. Hiszen ez a rész és még a következő szakasz első sorpárja is megtalálható Plakathwayo dicsérő énekében is.

Az állat, amelyik bőgött Mthonjaneni-nél,

Egy magasabb hegygerinc a Fehér Mfолоzi völgy fölött.

És mindegyik törzs hallotta jajveszékését,

Hallotta a Yengweni kraaljától való Dunjwa,
Hallotta a Khali kraaljától való Mangcengeza.

A hosszú száraz fű tüze, Mjokwane fia, 45
Shaka apjának, Senzangakhonának a dicsérető neve.
A hosszú fű tüzének perzselő ereje,
Amely megégette a baglyokat a Dlebe dombon,
És végül a Mabledana-n lévőket szintén megégette.
Két kisebb hegy Nhlazatshe közelében, amelyek alakja
hasonlít a női mellekre.

Ő, aki átkelt Ndima-hoz és Mgovu-hoz,
Két fontos férfi, akiket Shaka megtámadott.
És a gyermeket kihordó asszonyok könnyen szültek; 50
Az újonnan ültetett termények, amiket még rövidre hagytak,
A mag, amit a kukoricaszáron hagytak,
Az öregasszonyok, akiket az elhagyott telkeken hagytak,
Az öregemberek, akiket a csapások mentén hagytak,
A fák gyökerei felnéztek az égbe.

Ő, aki felért a Bhuzane hegység tetejére,
Átkelt himállatok (marhák) hosszú során (átgázolva),
Elhagyta Mcombo-t, ahogy a marhák elmaradtak.

Ő, akinek útjairól Dunjwa-tól érdeklődtek,
A Mthetwha klán egyik főnöke.
Habár ezekről Mbozane-t kellett volna megkérdezniük, 60
Nomagaga egyik főemberéről van szó, Shaka a Natal felé
vezető úton meglepetésszerűen megtámadta csapatukat.
Amint róla is, aki sietve Nomagaga-hoz indult,
Dlomo fia, a Dlamaini klán Khuze ágából.
Jött egy kakas, és megakadályozta őt.
Amikor Shaka az úton közeledett, egy kakas kukorékolni
kezdett, a tervezett támadás nem sikerült meglepetéssze-
rűen, így Nomagaga elmenekült.

Ő, aki mint a közelgő vihar, felragadta a gyermekeket,
Mert előle csak a felnőttek tudnak elmenekülni önerőből,
Egyedül Dunjwa-t lapította szét. 65
Lásd az 59. sort. Dunjwa lényegében elárulta Shakát.

Ő, aki ment, és alkalmi kunyhókat emelt Thukela-nál,
Egy hadjárat előkészítéseként a Thukela (Tugela) folyónál.
Ahol a leopárdot törbe csalták,
Legyőzte Khungwayo-t a Ngobizembe-k erejével.
Ngonbizembe Shaka egyik ezrede.

Ő, aki lassan ment előre az egyik hegygerinc mentén, és a
másikon tért vissza, 70
Megtámadva Bhoyiya-t, Mdakuda fiát;
Ndaba-nak nem állt szándékában odamenni,
Ő, aki elindult, hogy előhozza a Ngonyameni kraaljától való
Macingwane-t.

Ndaba: hivatkozás Shaka nevezetes őisére. Míg Macin-
gwane egy Chunu főnök, aki Zuluföldön, a Thaleni hegy
közelében települt meg.

Ő, aki lassan ment előre egy hosszú hegygerinc mentén,
Átvágott a Tayi emberek csontjain,
A Nyuswa klán Malangani ágának főnöke, Thondolozu apja
embereivel Shaka láindszái előtt Macingwane-hoz akart
menekülni, de nagyjából út közben halálra fagytak.
Akik megfagytak útban a Ngonyameni-beli Macingwane-hoz. 75

Zihlandlo, Gewabe fiának népe és Mepho, Ngwane fiának
népe,
Mkhize főnöke, Shaka egyik kedvence, illetve Ngcolozu
főnöke, aki behódolt Shakának, és így elkerülte a pusztulást.
Bíráltam őket, az ördögi tettekre készülöket,
Nem szóltak ők a királynak a gázlóról,
Hagyták, hogy a még mindig süppedő ingoványon keljen át,
Melyet legutóbb a Majola-k közül való Ntube tett szabaddá; 80
A Chunu klán egyik ága, amely Natalba menekült, nem
várva be Shaka támadását. Nagyrésztük azonban elsüllyedt
a folyó ingoványába, vagy megették őket a krokodilok.
Hagyták, hogy átkeljen, a vízilovakkal és krokodilokkal teli
helyen,
A vízilovak és a krokodilok szélesre tátották a szájukat.

Ő, aki lenézett Madungela felé,
Sihayo marháit visszatértek,
Mapholpa főnök fia, a Ngcobo törzs Nyuswa klánjából,
Mgabi nevű testvére elárulta őt, Shaka pedig letörölte a föld
színéről.
És akkor követték Mafongosi marháit, 85
Bofungane főnök fia, a Ngcobo törzs Ngongoma klánjából,
ugyancsak Shaka semmisítette meg őt.
Melyeket egy ideges személy fejt meg Maleva-ék területén.
Maleva az előbb említett Mafongosi nagyapja volt.

Ő, aki kőhalom volt Nkandla-nál,
Az erő és védelem szimbóluma. 65
Amely oltalmat nyújtott az elefántoknak rossz időben,
Amely oltalmazta a Buthelezi törzsből való Phungashe-t,
És Zihlandlo-t a Mkhize törzsből, 90
És az elefántok elfutottak arról a helyről.
Zihlandlo-t, aki behódolt, megoltalmazta Shaka, míg Phun-
gashe-t megölte.

Toll, amely leszállingózott a Nkandla másik oldalán,
amely mindig leszállingózott, és embereket pusztított el.
Ő, aki zihálva felmászott a Nomanganci hegy csúcsára,
Hogy ítéletet mondjon a Nyuswaék pörlekedésében, 95
Egy igen népes klán a Ngcobo törzsből, amelyik a Thukela
(Tugela) folyó mentén telepedett meg.
Semmi miatt nem pörlekedtek Nyuswaék-nál,
A ricinusolaj magokon pörlekedtek a lakatlan vidékeken,
Így szóltak: „Csak egy pillanat, várj a galambokra”,

Vagyis: őrizd azokat (a magokat) a galamboktól.
És Ő eljött, és mindkettőt megölte.
A vita Mapholopa két fia, Sihayo és Mgabi között zajlott az utódlás körül. Shaka Sihayo javára döntött, de később megölte őt a Mgabi keltette gyanú miatt.

Valakinek az üldözője, és szakadatlanul üldözi őt; 100
Szerettem, amikor elüldözte Zwide-t, Langa fiát,
A Ndwandwe csoport törzsfőnöke.
Elragadva őt onnan, ahol a nap felkel,
és elküldve őt oda, ahol a nap lenyugszik,
Ami Zwide-t illeti, összehúzta két kicsiny vállát,
Akkor történt ez, amikor az idősebbet felriasztotta a fiatalabb. 105
Zwide jóval idősebb volt mint Shaka.

Ádáz vad az emberek otthonában,
Vadállat, amely Dibandlela-ék gondjaira volt bízva.
Ő, aki későn öltözött fel, végül rárontottak,
Ő, aki (főnöki) díszeit vízparton veszi magára,
Tárgyait elmossa majd a víz. 110
E dicsérőnevet Shaka nevelőapjától, Dingiswayo-tól örökölte: az öltözködésben való lassúság arra utal, hogy a főnöki hatalmat mindketten nehézségek árán örökölték, hiszen egyképpen el kellett üzniük testvéreiket. Shaka a bátyját vízparton szúrta le.

Nagy kópé, óvakodj az ellenségektől, nyár van,
A zuluk rendszeren csak nyáron háborúztak.
A fű magas, föléd fog kerekedni.
Bivaly, amely teljes díszben, lándzsával a kezében állt a Mzim vubu partján,
A legnagyobb folyó Pondoföldön, a St. John erődnél ömlik a tengerbe.

És a Pondo-k félték leereszkedni hozzá.
Te, Gambushe és te, Faku, 115
Pondo törzsfőnökök.
Ne döfjétek le őt,
Ha ledöfjétek őt,
Nem őt fogjátok ledöfni,
Akkor Phunga-t és Mageba-t fogjátok ledöfni,
Akkor a még meg nem született Ngqungqushe-t fogjátok ledöfni. 120
Előbbiek Shaka ősei, utóbbi Faku apja, de a dicsérő itt Faku fiára utal.

A támadó már régóta támadja őket,
Megtámadta Punghase-t a Buthelezi törzsből,
Megtámadta a Mthanda-i Sondoba-t, mialatt tanácskozott,
Megtámadta a Ngonyameni-i Macingwane-t,
Megtámadta Mangcengeza-t a Mbatha törzsből, 125
Megtámadta Dladlama-t a Majola-któl,
Megtámadta Nxaba-t, Mbhekane fiát,

Megtámadta Gambushe-t Pondoföldön,
Megtámadta Faku-t Pondoföldön.
Shaka a Buthelezi klánt 1817-ben, a Phakathwayo (a dicsérő-neve: Sondaba) vezette csoportot (lásd korábban) 1818-ban igázta le (utóbbiak főnöki kraaljának a helye: Mthandeni). Macingwane a Chunu-k főnöke, kraalja Ngonyameni-ben, Shaka megtámadta, de csak akkor igázta le őket, amikor később elfoglalta Natalt. A Mbatha csoportot 1819-ben üzte el. A Majola-k a Chunu csoport egy ágát alkották. A Msane törzset 1822-ben győzte le, és üzte el, főnökük: Nxabe azonban csak később, 1838 körül halt meg a Zambezi partján, mint a Shaka elől elmenekült csoportok egyikének a vezetője. A pondók és a tongák elleni harcok Shaka utolsó hadjáratai, 1828-ban, mivel ez év nyarán Shakát a féltestvérei meggyilkolják.

A fiatal vipera növekszik, amikor ül, 130
Mindig nagyon dühösen,
Védőlemezzel a térdén.
Shaka e dicsérőt dédapjától, Ndadától örökölte, aki mindig kész volt a harcra.

Ő, aki miközben többeket elpusztított, másokat is elpusztított,
És amint elpusztított másokat, elpusztított többeket;
Ő, aki miközben többeket elpusztított, másokat is elpusztított, 135
És amint elpusztított másokat, elpusztított többeket;
Ő, aki miközben többeket elpusztított, másokat is elpusztított,
És amint elpusztított másokat, elpusztított többeket;
Ő, aki miközben többeket elpusztított, másokat is elpusztított,
És amint elpusztított másokat, elpusztított többeket; 140
Ő, aki miközben többeket elpusztított, másokat is elpusztított,
És amint elpusztított másokat, elpusztított többeket.

Fájdalmasan döfő, figyelmeztetni akarják egymást,
Azok, akik az ellenséggel vannak, és azok, akik otthon vannak.
Shaka e dicsérőt apjától, Senzangakhona-tól örökölte, jelentése homályos, bár valami széltében-hosszában jelentkező zavargást tükröz.
Ő, aki sötét, mint a kecske epéje. 145

Phunga pillangója,
Színes körökkel, mintha ráfestették volna.
Phunga és később Mageba: utalás a neves ősökre, utóbbi dicsérőt tekintve Shaka osztozik Dingiswayo-val és Phakathwayo-val, bár azok madarakhoz, nem pillangóhoz kapcsolódnak.
Ő, aki homályos, mint a hegyek árnyéka,
Amikor sötét van, az ördögi tettekre készülők járkálnak fel-alá.

Phunga és Mageba riválisa, 150
Addig nézett engem, míg nem hozzászóltam.
Erős combok, egy vadállat lábikrája,

- Ennek a vadállatnak a rugdosása nyugtalanított,
Megrúgta azt, aki fejte, és elszabadult attól, aki fogta.
Két tehenet fejő fiúról esik szó, az egyik fogja az állat fejét, míg a másik feji. A versszak ugyanakkor egy elhibázott támadásra utal.
- Karvaly, amelyet láttam aláereszkedni a Mangcengeza-i dombokról, 155
- S amely eltűnt a Phungashe-i dombok fölül;
Így szóltak: „Karvaly, itt van, ott van”,
Mivel néma volt az erdőben, mint a leopárdok és az oroszlánok.
A Mbatha törzsbe tartozó Mangcengeza és Buthlezi törzsbe tartozó Phungashe ellen Shaka elhibázta a támadást, az előbbi délre, az utóbbi viszont északra menekült, akit aztán Zwide ölt meg.
- Shaka indult, és átmeneti kunyhókat állíttatott
Nsuze és Thukela között, 160
Előbbi a Thukela (Tugela) egyik mellékfolyója Nkandla kerület területén. Előkészületül történt mindez a Nyuswa-k elleni küzdelemhez.
- Nyanya, Manzawane fia országában;
Magába nyelte Mantondo-t, Tayi fiát,
Ízetlennek érezte, és kiköpte,
Elpusztította Sihayo-t.
Mantondo vagy Thondolozí. Tayi fiai még az ütközet előtt elmenekültek, de Sihayo, a Nyuswa-k öregebb ágának a feje elpusztult.
- Ő, aki táncolni ment a Phuthile-k domboldalára, 165
És legyőzte Msikazi-t a Ndimoshe-k közül.
Mindez pusztán arra szolgált, hogy Shaka megmutatkozzon. Találkozott hah-de-dahs-ok (ibisz madarak) hosszú sorával, Amikor indult, hogy elpusztítsa a nevetséges Pondo-kat; Shaka nem ütött rajta a marhanyájakon, A himállat nyájakat támadta meg. 170
Hatalmas számú marhacsordáról van szó.
- Ő, aki megkeményedik!
Itt kezdődik az a kilenc versszaknyi rész, amely Zwide, a Ndwandwe főnök elleni harcot idézi fel.
- Ő, akit megfőztek Ntombaziék mély lábosában,
Zwide anyja, aki talán a Shaka későbbi törekvéseit kiváltó nemtő szerepét töltötte be.
- Megfőzték, és megkeményedett.
Ő, aki tüzet támaszt jártában, és tűzvészeket hagy maga után,
Akit ha megdörzsöltek, lángra lobbant, mint a tűz; 175
Már nem az a vadállat volt, aki a kicsiny Ntombaziéknál bömbölt,
Most már itt nálunk, Bulawayo-ban bömbölt.
Shaka legfőbb kraalja, eredetileg Mkhumbane-ban, közel Nobamba-hoz, vagyis apja egykori Ngoye-beli kraaljához.
- A mi saját nyomorunkat ránkhozó itt Bulawayo-ban,
Aki rohamosan nyomorba juttatta Zwide-t.
- Az égbolt, amely mennnydörgött, Mageba égboltja, 180
Utalás Shaka nevezetes őisére.
- Amely mennnydörgött a Nomangci hegy felett,
Dörgött a Kuqhobekini kraal mögött, és becsapott a villám,
Elragadta a Maphela-k és a Mankayiya-k pajzsait.
Ndwandwe hadcsoportok (ezredek).
- És a Zimpaka-k kicsiny dinnyéit az indákon hagyták;
Egy fiatalokból álló hadcsoportról van szó. Más változatokban az 'indák' helyett 'erdő' áll.
- Elpusztította Nomahlanjana-t, Zwide fiát a Maphela-któl, 185
Magába nyelte Mphepha-t, Zwide fiát a Maphela-któl,
Megölte Nombengula-t, Zwide fiát a Maphela-któl,
Elpusztította Dayingubo-t, Zwide fiát a Maphela-któl,
Magába nyelte Sonsukwana-t, Zwide fiát a Maphela-któl;
Zwide-nek a Maphela hadcsoportban küzdő fiait az Qokli melletti csatában ölték meg 1818-ban. Ez volt Zwide első összeütközése Shakával.
- Elpusztította a főfeleséget, Lubongo lányát, 190
1819-ben a végső véres leszámolás idején halt meg, amikor a zuluk előzőnlőtték és elpusztították a Ndwandwe-kat. Zwide maga elmenekült, de röviddel később ő is meghalt.
- Magába nyelte Mtimona-t, Gaqa fiát a Maphela-któl,
Megölte Mpondo-phumela-kwezinde-t a Maphela-któl,
Elpusztította Ndengezi-mashumi-t a Maphela-któl,
Magába nyelte Sikloloba-singamabele-t Zwide népéből,
Elpusztította Sihla-mihni-munye-t Zwide népéből, 195
Magába nyelte Nqwangube-t, Lundiyane fiát,
Egyképpen Zwide házanépéről va szó, a kötőjeles nevek dicsérő nevek, azonban azok angol fordítása Cope kötetében nem szerepel.
- Ő a mi oldalunkon állt, megfordítván pajzsát.
Térj vissza, Nagy Kópé, ha végeztél ezzel az ügygel,
Ami Zwide-t illeti, hontalan bűnözővé tetted őt,
A mai napon ugyanezt tetted a fiával.
- Zwide emberei, Shaka, átugrottál fölöttük, 200
Sikhunyana egy lány, összecsapott veled,
1826-ban a Ndwandwe törzs maradéka, élén Zwide fiával, Sikhunyana-val ismét csatát vívott Shakával, de veszített, és végleg elpusztult.
- Akkor talált rád, amikor a Nkandla-i marhagázlónál tanácskoztál,
Nem tudta, hogy katonáidnak volt egy keresztkérdése.
- A szarvas vipera legyőzője, ők legyőztek téged! 205
Zwide-ről van szó.
- Tél és nyár különböznek,
Így történt Ntombazi és Langa népével.
Zwide anyjáról és apjáról van szó. Shaka télbe forduló nyári időben fordult Zwide ellen.
- Borjú, amelyik felmászott egy kunyhó tetejére a Ntombazi-kraalban,

- Azt mondták, hogy az majd figyel,
De ők voltak azok, akik azzal kérkedtek, hogy figyelnek. 210
Vagyis ez volt a vereség beismerése.
- Elefánt, amikor távozott, Langa emberei követték,
Hátrafordította a fejét, és elpusztította az embereket.
Somaphunga és Sikhunyana rivalizált a Ndwandwe főnökségért Zwide halála után. Somaphunga behódolt az „elefántnak”, aki később „visszafordítva fejét” elpusztította Sikhunyana-t. Ezzel zárul a Ndwandwe-epizód.
- Ő, aki tubákot kért Macingwane-től Ngonyameni-nél,
Chunu főnök, akitől, azt mondják, Shaka fiatalon védelmet kért, de az megtagadta tőle. Később Dingiswayo táborába került menekültként. Amikor Shaka a zuluk főnöke lett, délre menekült, de később, amikor Shaka előzőnlötte Natalt, Macingwane elpusztult.
- Macingwane, azt mondtad, hogy nincs neked,
Bajba hoztad magadat; 215
Ő, aki vigyorgott, mikor otthagyta Macingwane-t,
Jócskán telt az idő azóta, hogy izgatottá tette az embereket,
Mind az ellenséggel tartókat, mind az otthoniakat.
- Magába nyelte Bhungane-t, Mthimkhulu fiát a Hlubi törzsből,
Főnök a Hlubi törzsből, aki Mthimkhulu-nak nem a fia, hanem az apja volt, és Matiwane, a Ngwane-k főnöke, akit fordultában viszont Zwide támadott meg. Mpangazitha, Mthimkhulu bátyja a törzset a Drankensberg folyó vidékére vezette, akit azonban később Matiwane megtámadott, és megölt, de fordultában ezúttal Shakával találta magát szemben.
- Elpusztította Matiwane-t, Masumpa fiát a Ngwane törzsből, 220
A Ngwane törzs főnökét előbb Zwide üzte Natalba, később Shaka támadta meg a Drankensberg folyó vidékére üzte.
- Legyőzte Sihlangu-vuthuk'-udaka-t a Ngwane törzsből,
Legyőzte Khwelethini-t, aki olyan, mint a madarak,
Legyőzte Mqabuka-t, aki olyan, mint a rejtett domboldal,
Legyőzte Ngiyekeni-t, aki olyan, mint egy gyerek.
Dicsérő nevek: 1. A-pajzs-lerázza-magáról-a-sarat, 2. Mássz-fel-egy-fára, 3. Azonnal-nézz-körül, 4. Hagyj-engem-egyedül.
- Ő, aki ellenőrzés nélkül megtámadta Nkuna-t, 225
A somi-k, vagyis a seregelemek főnöke. Úgy tűnik, ennek a sornak az értelmezésében szerepet játszik, hogy a soma szexuális közönséget jelent, míg a hlobonga (lásd e kifejezést a szövegben) a behatolás nélküli szexuális érintkezésre utal.
- Azon a napon, amikor visszatért Mteli kíséretével.
Ő, aki Phiso-t könnyel vette körül,
Másként a Phisweni hegy Natalban, a Greytown körzetben.
A Phiso-beli marhák kitortek, hangosan dübörögtek,
Kitortek, és követték őt.
A váratlan támadás déli szele, 230
amely oly váratlanul csap meg, még a kapu aljában is;
Amint az időjárás előhossa, idegesen nyalják meg a szájuk szélét,
- Mind, akik jómódúak, mind, akik szegények.
Minden út mentén tovább rohant,
A Ziwedu-hoz tartó utak mentén nem rohant tovább, 235
Ziwedu-t láttam a kapunál.
- Ngoboza és Mkhuphali szavai,
Azt mondták, Ngwane a hegyekben kóborol;
Ahogy Mashongwe-nek a Zibisi törzsből kiszúrta a szemét,
És menni kényszerítette a Nkume hosszú hegygerincén, 240
Amíg csak rá nem vitte a Hlokoheko hegylángra,
Visszahozta, és elküldte őt a Maqhwakazi hegyre,
Aztán megint elküldte őt a Matheku hegyre.
Mashogwe-t, Shaka emberét azzal vádolták meg, hogy boszorkánysága okozta saját anyja halálát. Kiszúrták a szemét, és addig vándorolt magában, amíg a vadállatok fel nem falták.
- Száguldó szél a tanácskozáson,
Visszautasítjuk a királyi üdvözlést a Langeni törzstől. 245
Shakát nem tisztelte a Langeni törzs, ahol gyerekként élt, és ahonnan később elűzték.
- Kegyetlen Valaki, akiért senki sem harcol;
Az emberek marháit, Shaka, hagyd őket békén, ők okozzák a szerencsétlenséget,
Éles késeket kötöznek a farkukra,
Úgy tűnik, a marharablások veszélyes következményei elleni figyelmeztető jelről van szó. Dingiswayo dicsérőjében ugyancsak megtaláljuk ezt a sort.
- Olyanok ők, mint Ngobe, Sowethu Főnöke.
A Qwabe főnökök dicsérő neve. Más fordításban az „inkosi yakwaSowethu (Ngobe, Chief of Sowetu)” jelentése: „főnök a mi apánk házában”. A dicsérőnévben egy szójáték is rejlik: ingobe, értelme: 'éles kés'.
- Masukwana-kuse, aki olyan, mint egy oroszlán, 250
Dicsérőnév, értelme: 'Minden-nap-hajnalban'.
Az emberek marháinak elpusztítója;
Masuku Madilika környékén sétált;
Masuku értelme: 'napok'. az előző dicsérőnévhez kapcsolódik.
- Liliomot hajtó, kegyetlen valaki,
Liliomot hajtó, fehér-pöttyös valaki,
Mananga Jyampondo környékén sétált, 255
Mananga az a liliom, ami kapcsán az előbbieken Shakát leírja a szöveg.
- Mananga jelentéktelen volt,
Mananga volt a törzsfőnök a Dibandlela-k kraaljában.
Cele törzs (Dibandlela népe), amelyet Shaka leigázott.
- Dél keresője, jöjj, és kutass északi irányban,
Jöjj, és kutass ott, ahol a nap süt.
E dicsérőnév talán azt célozza, hogy Shaka figyelmét szeretnék Natalról Zuluföld felé fordítani.

- A Meglepetést-Hozó magába nyelt egy meg nem született
gyermeket, 260
A korabeliek arról számolnak be, hogy Shaka egyszer elrendelte, nyissanak fel egy terhes anyát, hogy megnézhesse, hogy helyezkedik el a gyermek az anyaméhben.
- Mavuso volt a törzsfőnök Nomgabhi-nál.
Ismét egy szójáték: Mavuso értelme 'riadó', míg az előző sor: UVuso (meglepetést-hozó) szóval jellemezte a zulu királyt. A helynév Senzangakhona egyik kraaljára utal.
- Ő, aki egyedül olyan, mint a nap;
Aki átjárót vajt a Chube törzsen keresztül,
Összejött Mvakela-val, Dlaba fiával,
Összejött Maqobo-val, Dlaba fiával, 265
Összejött Khwababa-val, Dlaba fiával,
Összejött Duluzana-val, aki a Chube-k közül való,
A varázsgyógyszereket megette Zokufa,
A törött cserepet Ntubeni-nek és Nongogo-nak adták,
Férfiak, akik a Chube-k közül valók. 270
Az "összejött" (az angol fordításban: 'he came with') kifejezés értelme: 'elpusztította'. A törött cserepbe helyezett varázsgyógyszereket azért vették magukhoz, hogy megtisztítsa őket a halál tisztátalanságától.
- Ő, aki felment a Maqonga hegy tetejére,
És talált ott egy majmot és egy borzot,
A sor értelme homályos.
A Nkandla-beli kicsiny védelmező kavicsok birtokosa.
Nkandla hatalmas sziklái az erő és a védelem szimbólumai, Shakával összevetve azonban azok csak 'kicsiny kövek'.
- A Vérengző Valaki, aki elpusztította a kereskedők marháit,
Magába nyelte azokat, amelyek Mandeku-val voltak Mlambo-nál, 275
Elpusztította a Mbengi-hez tartozó apró vadembereket,
Mbengi (Mgabhi) a Langeni-k főnöke, Makhedama apja volt. Shaka első tetteinek egyike e nép lemészárlása, bosszúból azért, ahogyan bántak vele gyerekkorában. Ő és anyja (aki születése szerint Langeni volt) velük éltek, amíg csak Skaka apja, a zulu főnök el nem űzte őket.
- Ő, aki lemészárolt egy tehenet, mielőtt a csorda elindult volna
legelni, 280
Bárki, aki szerette, meglátogathatta otthonában.
A sor értelme homályos.
Madár, aki másokat eszik meg,
Amíg másokat magába nyelt, elpusztított még többeket; 280
Magába nyelt többeket, elpusztított még másokat.
Amíg másokat magába nyelt, elpusztított még többeket;
Magába nyelt többeket, elpusztított még másokat.
Amíg másokat magába nyelt, elpusztított még többeket;
- Ő, aki olyan nagy, mint az országa, az Óriási Valaki, 285
Ő, aki olyan nagy, mint a hegyek,
Ő, aki olyan nagy, mint a Sondude hegy,
Ő, aki olyan nagy, mint az a fa a Maqhwazi hegyhátán,
Ahol a Ndwandwe-k és a Nxumalo-k éltek.
Segíts nekem, Maphitha és Ngqengelele, 290
Előbbi egy befolyásos tanácsnok, Sojijisa fia a királyi ház Mandlakazi ágából, Zighebhu apja. Utóbbi Shaka állandó testőre, Mvulane fia a Buthelezi törzsből, Mnyamana apja, aki később Cetshwayo(1840–1870) miniszterelnöke lett.
És adj neki egy tehenet, hogy megtanulhasson szájba fejni,
És adj neki egy élezett botot, hogy megtanulhasson magának
ásni.
Talán utalás a nyomor napjaira, vagy sugallat az utód nemzésének szükségességére.
- Ő, akinek a titka egy csoda, a Királyi Valaki, Ndaba,
A csoda: melkasa egy erőd volt. Bayade értelme: királyi üdvözlét, a belőle képzett uBayade személynév. A megszólitott Ndaba a már sokszor idézett nevezetes ő.
Akinek gyakorlott szószólója volt a Malangeni emberek között.
Amint Ndaba-ra, őrá lopva vettem pillantást, és láttam ő
egészen, 295
Amikor egyenesen ránéztem, még a könnyeim is kicsordultak,
Olyan, mintha egy euphorbia fára néznék.
Az erő szimbóluma.
Mdlaka táncoló botja meggörcbült,
Az említett személy Shaka generálisa.
Felkavarja az a ngoma-tánc táncosait,
A zuluk harci táncáról van szó.
Ndaba izgalmat kelt a nagy kraalokban. 300
Tarajos, mint az óceán,
Amely hajnalig hullámokat görget;
Ő olyan érdes, mint az elefánt füle,
Mint az ehetetlen kölesből készült kása,
Mint egy tál százlábú. 305
Te fenevad vagy! Egy leopárd! Egy oroszlán!
Te egy szarvas vipera vagy! Egy elefánt!
Olyan nagy vagy, mint Mpehlela és Maqhwakazi hatalmas
hegyei,
Te Fekete Valaki,
Te növekedtél, míg mások lebzseltek. 310
A bot megragadója!
Aki támad, aki tombol,
Aki pajzsot helyez a térdeire.
Szilárdan bevett kövek oszlopa.
Karvaly, melyet láttam aláereszkedni Nzwakele hegyeiről, 315
És amely Khushwayo hegyeiről tisztán láthatóvá vált.
Lásd a 155-158. sort. Khushwayo, az apa és Nzwakele, a fia, a Dube törzs főnökei behódoltak Shakának.

Shaka két vadállatot talált,
Nzuse és Thukela között találkozott velük,
A két állat Thondolozí és Sihayo volt,
Jött, eldobott egy pajzsot, s azok szétváltak. 320
Lásd a 159-164. sort. A Nyuswa törzs főnökeire történik az utalás.

Ő, aki elpusztította az őrzött marhákat,
Mind a mai napig ez az ő felelőssége.
Utalás a megőrzésre átadott marhákra (összefüggésben a sisa népszokással), amelyeket aztán kisajátított.

Tarajos süil, amely ledöfte a féktelen fiatal fiút
Magaye és Nzawu között.
Előbbi Shaka egyik kedvence, utóbbi egy környékbeli főnök.

Ő, aki átjárót vajt a Pondo-k között, 325
Még ma is nyitva áll az az átjáró;
Elragadta a Pondo-i Faku sötétbarna színű marhát,
Elpusztította a pondó földi Ngubowencuge marhát is,
Magába nyelte a pondó földi Ncokazi marhát,
Elragadta a Majola-k közül való Ncasana marhát, 330
Elragadta Ngonyameni-nél Macingwane marhát,
Ment, és elpusztította Bhungane marhát ezrével,
A Majola-k a Chunu törzshöz tartoznak, Macingwane egy már többször említett Chunu főnök, Bhungane viszont egy Hlubi főnök.

És a szotók marhát, akik ruhát kötnek az ágyékukra,
Talán utalás a Hlubikra, mivel azok is a leírt módon öltöztek. Shaka egyébként sosem viselt hadat a szotók (más ejtéssel szutuk) ellen a Drakensberg folyó mentén.

És azután a Dlodlongwanyana marhát,
A név jelentése: 'kicsi hajfürtök', amely e törzsek hajviseletére utal.
Akik apró copfokba fonják a hajukat. 335

Az ég, amely ezalatt mennydörgött Pondó földön
Faku, Ngqungqushe fia fölött,
És elvette a Pondo-k pajzsait;
A villámlás végül elérte a Kígyó Nyakát,
És akkor visszafordult ő a Bomvana törzs vidékén. 340
A Pondo nép egy ága, a sor Shaka hódításainak legdélibb pontjára utal.

Mjokwane magas csillaga,
Senzangakhona, Shaka apja egyik dicséző neve.
A farkán állva,
Végül egyenesen az égig ért,
És akkor két reggeli csillag jött fel az égen,
A két reggeli csillag előjött, és szembeállt egymással, 345
A tüzek apja és riválisa egymást nézték,
Ntombazi az egyik és Nandi a másik.
Zwide, illetve Shaka anyjának a neve kerül itt ismét említésre.

Király, nincs igazad, hogy nem tettél különbséget,
Mert még az anyai nagybátyád családtagjait is megölted,
Mert megölted Bhebhe-t, Ncumela fiát, az anyai nagybátyád
családjából; 350

Utalás arra, hogy Shaka anyja törzsét (Langeni) egyképpen kiirtotta a gyerekként elszenvendett sérelmek miatt.
Csak maguk a pajzsok, Ndaba Vérengző Valakije, csak azok
bosszulják meg,
Köztük a Gwaqaza-k és a Ndlalakudaka-k a Ntontela ezredből.

Sárgaréz vándorbot, Mjokwane fia;
Senzangakhona, Shaka apja egy újabb dicséző neve.
Az, ami megmutatkozik csapkodva a vizet és a sarat, és ő
megmutatkozik.

Nagy zűrzavart okoz.
A király leereszkedett egy meredek hagyhaton, Mdayi 355
Vagy Mdali (Teremtő), egy dicsézőnév.

Ember még nem ereszkedett le azon,
Csak a vízi-bak és a százlábúak ereszkedtek le azon,
Nem volt akadály ezen a kiránduláson. Dingiswayo és Phakatwayo is osztozik ennek a dicsézőnévnek a birtoklásában.
A hegyhát birtokosai, akiket bíraltam.

Ő, aki nagyhangon hengegett Mandla-nak és Zimema-nak, 360
Tél és nyár szétváltak,
A második veteményt meghagyták rövidre vágva,
És a magot megették a madarak
A Tayi-k elhagyott területein is.
Thondolozí apja az, aki népét (a Malangeni Nyuswa-kat) Shaka nyilai elől a Thukela (Tugela) folyó mentén tovább vezette.

Ő, aki elpusztított két szál cukornádat,
Az egyik Zihlandlo volt, a másik Gewabe, 365
Előbbi a Mkhize-k főnöke, akit Shaka erőszakkal hajtott uralmába, és így nem „nyelt magába” a szokásos módon. Utóbbi, Zihlandlo apja meghalt, még mielőtt Shaka uralomra került volna.

És nem bújt ki egyetlen levél sem.
Ő, aki elpusztította Matshengele-t Khulumbeni-nél,
Összejött a Mazindela-hoz tartozó Gwayi-val,
Összejött a Nongqobo-hoz tartozó Mphangela-val, 370
Összejött Phalaza-val, aki a Kanyile-ktől való.

Az 'összejött' (az angol fordításban: 'he came with) kifejezés értelme, amint egyszer már említettük: 'elpusztította'.

Mjokwane gabonamagja, ami az alacsonyan fekvő földet
szereti,
Kiválasztja Jiyeza-t a jóspapok közül.

A pinty, amelyet a Zimpohlo ezred magába nyelt,
'Hlobonga'-ra menvén, hogy kedvüket töltsék kedveseikkel. 375

- Egy alkalommal Shaka a Zimpohlo ezrednek engedélyt adott a szeretőikkel való Hlobonga-ra (külső szexuális érintkezésre behatolás nélkül)
- Fű, amely szúr, amíg megnövekszik, Mjokwane fia;
A közmondás értelme: addig mutatja meg valaki a képességeit, amíg fiatal.
- A Nguni-k hosszú pajzsa, és az elefánté szintúgy,
Megtámadta Mancengeza-t, Khali fiát a Mbatha-k közül,
Megtámadta Matiwane-t, Maumpa fiát, a Ngwane-k közül,
Megtámadta Makhedama-t, a Langeni-k közül, anyja hazáját. 380
A ngunik a Drakensberg és a tenger közötti területen élnek, a Mbatha és a Ngwane csoport főnökeit Shaka elűzte, a Langeniket lemészárolta.
- Fenevad, aki megtámadod az embereket a sűrű aljnövényzetben;
Elpusztította Sigawuzana-t a Mbatha törzsből.
- Mély öböl, amely a Mavivane folyóban rejtőzik,
Ahol elmerül az ember mosakodás közben,
Úgyhogy a feje búbjáig eltűnik benne. 385
Utalás Sigujana-ra, Senzangakhona utódjára, akihez Shaka felnövekedvén, a száműzetés éveit után visszatért, és akit aztán a folyó vizébe fojtott.
- Fekete vándor-bot, Mjokwane fia,
Elpusztította Zwide-t, a Ndwandwe-ek közül,
Elpusztította Nomahlanjana-t, Zwide fiát,
Elpusztította Sikhunyana-t, Zwide fiát.
Zwide életben maradt fiának 1826-ban sikerült a Ndwandwe törzs maradékát stabilizálni, amivel viszont magára vonta Shaka figyelmét. Henry Francis Fynn, aki az első telepes volt Port Natalban, elkísérte Shakát erre a katonai expedíciójára.
- Fénylően Zöldes, Valaki, aki olyan, mint a bak epéje; 390
Elpusztította Ndimindwane-t, Msweli-ktől a Xulu törzsből,
Elpusztította Mdladlama-t a Mbhedu törzsből,
Elpusztította Mphezeni-t a Nxumalo-ok közül.
- Égő Kemence!
- Karvaly, amely fentről ereszkedett alá,
Megindult, és eljutott Madungela-ig, 395
Elpusztította a marhákat, amelyeket egy ideges személy fejt a Maleva-k vidékén,
Akkor az történt, hogy Sihayo marhái követték őt;
Lásd a 83-86. sort.
A Qwabe-k hasznót húztak abból, hogy menedéket nyújtottak neki,
A Nyabase-k menedéke.
- Mbengi lányának Erővel Teli Borjúja, 400
- Shaka anyja, a Langeni törzsből való Nandi egyszer azt mondta, hogy ő Mbengi, máskor meg azt, hogy Bhebhe lánya.
Amely áthengergett mindenki máson,
Mivel magába nyelte a marhákat, ezéért mormogtak,
Mivel magába nyelte a marhákat a Dlodlweni kraalnál.
- Kiáradó Valaki, aki semmibe veszi a figyelmeztetéseket;
Lusta Valaki, aki megeszi a szorgalmasak gabonáját. 405
Nem habozik abban, hogy kirabolja a szomszédait.
Ő, aki lándzsákkal tisztítja meg a földet, ahol a főnökök kapákat használnak;
Sereget gyűjtött Menziwa-ból, mondván be kell gyűjteniük a gabonát, még mielőtt megérik.
A fekete Mofolozu Sithayi-ból és Bhiyane-ból, ő választja ki azt, aki átgázol,
- Az gázolhat át, aki borjával bír,
Akinek nincs borja, az egy gyerekkel fizethet, 410
Akinek nincs gyereke, az egy kapával fizethet.
E strófának az értelme homályos, talán a Shakának való meghódolás áráról esik szó.
- Baljóslatú csend, ami Ndaba-ra súlyosodik,
Shaka hallgatása mindig baljóslatú volt, ilyenkor tervezte meg az újabb támadásokat. Mindez pedig nevezetes őse, Ndaba nevében történt.
- Amely felkelti, és elpusztítja az embereket,
Amely szünetet hagy az embereknek, hogy beszéljenek.
- Ő, aki elrabolja a marhákat, de nincs szüksége baltákra, 415
A baltákra a következő évben lesz majd szüksége.
- Madár, melyet a Ngome erdő füttyszava hív,
Talán utalás a Khumalo törzsi csoportot vezető Bheje főnökre, aki Shaka elől behúzódott a Ngome erdőbe, és itt a zulu király több roham után sem tudta térdre kényszeríteni. Az uBheje useNgome közmondás, szó szerint: Bheje a Ngome erdőben van, értelme: a helyzet még mindig változatlan.
- A Dladlama hegygerinc még ma is csodálkozik,
Csodálkozik, hogy nem láthatja többé a Majola-k csoportjait,
Majola a Chunu törzs Majola ágának megalapítója.
Most Malandela csoportjait látja. 420
Malandela nem más, mint Zulu apja, a Zulu törzs alapítója.
- Ő, aki kivédte a fentről jött Machanca-i Mbhiyaza-t,
Izgatottan elszaladt, otthagyta a marhákat,
Végül a Ntontela ezred gyűjtötte be őket.
- Megtáncoltatta a sereget a Tayi emberek hegygerincén,
És az ország hisztérikus fecsegésbe csapott át, 425
Aztán az emberek és a marhák követték őt.
Utalás a Tayi nép (Malangeni Nyuswa-k) Shaka előli fejesztett menekülésére, amikor is a zulu királynak rohamot sem kellett indítania.

Ndaba fiatal őrzőgője!
Nagy gerjedelemben él,
És a pajzsát a térdein tartja;
A dicsérőt Shaka dédapjától, Ndaba-tól örökölte.
Nem engedte, hogy letelepedjenek, izgatottságban tartja őket,
430
Az ellenség soraiban lévőket és az otthoniakat.

Mandla kaNgome!
A dicsérőnév értelme vélhetően 'Hatalmas Erő'.
Átkelt, és megalapította a Ntontela ezredet,
Azt mondták, hogy nem fogja, és mégis megalapította.
Megalapította az ezredet, habár e korosztály férfitagjai már magukra öltötték a fejkarikát, amely szenior státust és a házasság lehetőségét biztosította a számukra, ezért Shaka elrendelte a megölésüket.

Ő, aki megkísérelte, de nem kelt át az óceánon, 435
A fecskék keltek át rajta és a fehér emberek.
Utalás arra a György Királyhoz induló küldöttségre, amelyet Shaka sajátmaga vezetett a telepesek egyikével és Soboteval, mint képviselőjével. Az expedíció Port Natalban szállt hajóra, de csak az Algoa Öbölíig jutott el.

Ő, aki délben ül ki, Ndaba fia, vagy csak délután,
Valakinek az üldözője, és szakadatlanul üldözi őt,
Amint üldözte a Goza születésű Mbemba-t,
Addig üldözte, amíg csak Silutshana-ba nem üzte, 440
Megtalálta a fiatal fiúk nádágját,
De ezek csak a hely szellemei voltak.
Ezeknek az epizódoknak a háttere ismeretlen.
Senzangakhona baltája,
ami ha lecsapott, nagy erővel csapott le.

Ő, aki éppen a hegy legtetetjén látta meg a marhákat, 445
Hosszú lándzsák segítségével hozta le őket, és azok lejöttek,
Könnyben mosta meg arcát.
Ezeknek az epizódoknak a háttere is ismeretlen.

Ngibi na Ngwadi!
Bizonytalan értelmű dicsérőnév, kétséges fordítása: 'Aki-egy-nemkívánatos-valakit-éppen-elcsigáz'.
Kicsi leopárd, amely indul, hogy megvédje a többi kicsi leopárdot a gázlóknál.
Vagyis Shaka az ország teljeskörű ellenőrzése alatt áll.

Kivégző! Fekete Kivégző! 450

Fotó: Tomsits Abigél

TEREPEN

Schumicky Lilla Álom az utcán

Egy dakari kisfiú a marabuk vonzásában avagy jókívánságok Omarnak

Dakar, hétfő hajnal, buszpályaudvar. Mivel az éjszakát is itt töltöttem, már látásból ismertem a hozzám hasonlóan ott éjszakázó embereket. Mint például Omart.

Omar hétéves, volof, Szenegál legnépesebb etnikumához tartozó kisfiú. Ránézésre látszik rajta, hogy teste visszamaradt a fejlődésben, barna bodros haját a dakari vörös por fedi. Ruhája, felszerelése mindössze egy kinőtt segély farmernadrágból, egy piszkos XL-es barna pólóból és egy átfúrt, zsineggel felkötött, vállán átvetett – hajdanán paradicsompürét tartalmazó – konzerves dobozból áll. Cipője nincsen, sarkán megrepedezett a bőr. Csupaszs lábszárát és karját hegek borítják. Tipikus dakari utcagyerek képét festi. Omar két éve, mióta az édesapja eladta egy helyi marabunak (nyugat-afrikai vallási vezető), azóta annak felügyelete alá került. A dakari utcákat rója pénzt és élelmiszert koldulva az éppen arra járóktól.

Január 19. hétfő van. Omar számára az idő megszűnt létezni. Csak az éjszakák és a nappalok váltogatják egymást. Minden nap egy újabb kihívás: vajon össze fog-e jönni elég pénz ahhoz, hogy a marabuja ne verje el? A marabu, Cheick Ahmed Basir, nagyon szigorú ember, akinél a legkisebb hibáért előkerülhet a nádpálca. Mindig hosszú fehér ruhában, kezében bottal, sötét napszemüvegben mutatkozik. Korát nehéz megállapítani, valahol

az ötvenes évei közepén járhat. Cheikh Ahmed a Point E-ben – Dakar egyik előkelő villanegyedében – lakik kétszintes kőépületben, amit magas, fehér fal vesz körül. Csak a kapu melletti résen lehet átkukucskálni, de már onnan szembetűnik a házat körülölelő zöld pázsit és a rózsakert. Omar álmában sem látott ilyet. Ő csak Dakar forgalmas kereszteződéseit, a buszpályaudvarait és szeméttelpeit ismeri.

Hétfő reggel az imámok hangos, imádságráhvó éneklésére ébred. A buszpályaudvaron aludt egy ócska büfé faasztala alatt, kartonpapírokon. Szerencsére a januári dakari éjszakák már egyáltalán nem hűvösek, inkább kellemesen üdítők a nappali 38-40 fok után. A nap lassan kezd felkelni és ezzel párhuzamosan az élet is egyre mozgalmasabbá válik Dakar hatalmas és kaotikus buszpályaudvarán. Termetes asszonyosságok jelennek meg színes ruhákban, fejükön kosaraikkal, amelyekben tojást, kenyeret, majonézt, vajot, teafüvet és tejpport cipelnek. Minden, ami egy jó nyugat-afrikai reggelihez kell. Omart elzavarják, hogy ne rontsa a kis büfék már amúgy is siralmas látványát, és ne ijessze el a hétfő reggel arra kószáló vendégeket. Felkerülnek a fekete-fehér kockás műanyagterítők az asztalokra, az asszonyosságok fölseprik az éjszakai szemetet, kipakolják kosaraikat, kiállítják a gázpalac-

kot és feltesznek némi vizet forralni a teához. Az első minibuszok lassan kezdenek beállni a célállomásukhoz megfelelő garázsba. Tambacounda, Touba, Kaolack. Csupa távoli szenegáli város.

Omar álma, hogy egyszer eljusson Toubaba, miről minden szenegáli áhítattal beszél: a szent város, amelyet Nyugat-Afrika Mekkájának is neveznek. A fiú, Cheikh Ahmedtől rengeteg érdekes történetet hallott a Szent Városról. Tudja például, hogy a települést 1926-ban Amadou Bamba alapította, aki már előtte is a szent helyen élt egy hatalmas fa belsejében. Ott imádkozott és böjtölt egészen addig, amíg Allah magához nem szólította. Botjával sok embert meggyógyított és sok csodát viett véghez. Például, amikor a franciák a század elején Gabonba száműzték, megtiltották neki a hajón, hogy elvégezze a napi ötszöri imádságát, ami az iszlám hit szerint kötelező. Azonban az ég akaratára lehullottak biliincsei, kiugrott a hajóból és fent maradt a víz felszínén, ahol elvégezte imádságát. Később a franciák döbbenet látták, hogy homokos a homloka. Egy másik legenda szerint a franciák el akarták égetni, de a lángok nem fogtak rajta: ugyanis a kemencében Mohamed prófétával teázott. A harmadik legenda szerint oroszlánokkal akarták széttépni, de az éhes fenevadak édes álomba merültek mellette. Ma a botját a toubai nagy mecsetben, a Great Mosque-ban őrzik. Omar úgy hallotta a marabujától, hogyha elegendő pénzt adományoz Toubaban az ottani nagy marabuknak és imádkozik Amadou Bamba botjánál, akkor teljesülhet egy kívánsága. De vajon mit kívánjon, és hogy jusson el Toubaba? Rádásul jelenleg egy árva közép-afrikai frankja sincsen, hiszen vasárnap mindet oda kellett adnia Cheikh Ahmednek.

Mit adományozhatna hát ő a nagy és szent marabuknak? De azt tudja, hogy cserébe viszont nagyon szeretne egy gyugyut, egy nyugat-afrikai talizmánt, ami több formában is létezik. Általában a derekukon, vagy a felső karjukon, illetve a nyakukban hordják a szenegáliak. Bőrtokjában egy bújtatott kis idézet van, ami a Korán egyik versét tartalmazza. A gyugyu szerencsehozó, illetve védelmező hatása elengedhetetlen a mindennapi élethez. „Ha nincs igazi Toubaból származó gyugyud, akkor sokat ne remélj az élettől!” – mondják a hívők. Évente százezrek, csak a Grand Magal során (negyvennyolc nappal az iszlám újév kezdete után) mintegy félmillióan zárandokolnak Toubaba. Ennek alkalmával adják oda adományait a toubai nagy marabuknak, ami legtöbbször egy jelentős pénzüsszeget jelent. A marabukat szent embereknek ismerik, akik behatóan tudják a Koránt. Annyira szentek, hogy a Ramadankor – negyven napos szigorú böjt – még böjtölniük sem kell. Itt felmerülhet a kérdés a külső szemlélőben, hogy vajon nekik miért nem kell böjtölniük és vajon ők miért jobbak, mint az átlag hívő. Miért laknak palotákban és miért van gyakran hat-nyolc autójuk, illetve jelentős politikai befolyásuk? Dakar egész tömegközlekedése, kezdve a városi sárgakék roncsbuszoktól a távolsági buszokig, minden a kezükben van. Bevételük nagy részét a hívőktől, míg másik részét az utcagyerekektől szerzik. Dakarban több ezer gyerek és fiatal koldul nekik. Őket bajfaroknak hívnak. Okkal kérdezhetnénk meg tőlük, hogy miért szolgáztatják ki magukat. A válasz egyszerű: mert, ezeknek a gyerekeknek nincs más esélyük a túlélésre. Minden gyerek, mint Omar is, egy-egy kisebb marabu ellenőrzése alatt dolgozik. A gyerekek a marabu által rendszeres Korán oktatásban részesülnek, és péntekenként kapnak egy vajas kenyeret, illetve egy bögre üres teát. Szüleik abban a hitben adják el gyermekeiket a mara-

buknak, hogy megfelelő vallási oktatást kapnak, a későbbiekben pedig szent emberré válhatnak. A szerencsésebb gyerekek az utcára, míg a kevésbé szerencsések a marabu házába kerülnek, és ott dolgoznak házi szolgaként.

Omar tehát a szerencsésebbek, közé tartozik. Hasa korog az éhségtől, szombat este óta nem evett semmit. A büfék körül kóvályog, hátha valaki nem bírja befejezni az omlettes kenyerét, és neki adja a maradékot. Szerencsére nem kell többet egy félóránál várnia, mert egy nyakkendős úriember kezébe nyom egy fél omlettes kenyeret és egy narancsot. Omar szeme felcsillan a mennyi lakoma láttán. Zsíros újságpapírba csomagolt kenyerét szorongatva szalad a buszpályaudvar egy kevésbé forgalmas sarkába, ahol békességben leülhet és lakmározhat. A kislány kizárja a külvilágot és minden érzékszervével a reggelijére koncentrálni, ennél nagyobb gyönyörűséget a mai napra el sem tudott volna képzelni. Miután elmajszolta az ételt a nyakkendős ember jó szerencséjéért elmond egy fohászt és visszabandukol a pályaudvarra. Az élet most már igazán pezseg, hatalmas a tolongás és a kiabálás.

Nyugat-Afrikában a buszok nem indulnak pontosan, menetrend szerint. A jármű addig várakozik, amíg teljesen meg nem telődik emberrel. Valamikor csak kettő, de néha akár hat-nyolc órát is várni kell arra, hogy az utolsó utasok is megérkezzenek. De valahogy ez már senkit nem zavar.

Engem sem. Az éjszakát én is a pályaudvaron töltöttem, mivel éjjel háromkor futott be a busz a szent Touba városából, amire már nagyon kíváncsi voltam. Azonban a hely igazán nagy csalódást okozott, mivel atmoszférája közel sem hasonlít egy szent városé-

hoz. Azon kívül, hogy nem lehet cigarettázni és alkoholt fogyasztani az utcán, az emberek ugyanolyan érdek- és pénzhajhászok, mint más városokban. Tegnap, a nagy mecset körül bóklászva többen is leszóltottak, hogy körbe vezetnek és megmutatják a nagy fát, vagy elvisznek egy marabuhhoz, aki majd meglátja a jövőmet. Minden ajánlkózót sikeresen visszautasítottam, egészen a nagy mecset bejáratáig, amikor egy nagyon furcsa szerzetes tűnt fel. Azt állította, hogy hivatalos vezető nélkül nem muszlimok nem tartózkodhatnak a mecset területén, tehát kénytelen voltam elfogadni idegenvezetői ajánlatát. Bevezetett a mecsetbe és teljes tüdőből elénekelt egy dalt Amadou Bamba szent botjánál. Természetesen adományt szívesen elfogad, említette a kis előadása végén, nekem pedig nem volt más választásom. Ezután a temető irányába vettük az utunkat, ahol büszkén mutogatta, hogy mennyi külföldi temetkezik Touba szent földjébe. Adományokat itt is szívesen vettek a sirkert gondozására. A híres nagy fa volt a következő állomás, ahol természetesen szintén kötelező adakozni, különben igazán elszáll az összes szerencsém. Lassan kezdtem megelégedni a nagy adakozást és próbáltam megköszönni kedvességét. Azonban kötötte az ebet a karóhoz, hogy muszáj egy marabu áldását kapnom. Nem volt mit tenni, követtem hát a piacon át, amíg a házához nem értem. Vezetőm azt állította, hogy ő a legbefolyásosabb kis marabu és mindig igazat mond. Egy hosszú folyóson át – sötét, misztikus hangulattal átítva – a szobájába vezetett. A helyiségben egy nagyon öreg ember ült, előtte egy tál homok volt. Az arcát nem tudtam megfigyelni, mert a nappali világosságot az ablakkeretre felakasztott rongyok szűrték meg. Szerzetesem előadta, hogy mi járatban vagyok és az öreg marabu csak bólogatott, közben pedig a homokba rajzolgatott. Feltételezésem szerint a Korán egyik versét mormogta

maga elé. Vezetőmon látszott, hogy teljes áhitattal hallgatja az öreg bölcsöt. Lassan fordította, amit mondott: „Tökéletes életed lesz. Mindenben, de legfőképpen az utazásokban leszel nagyon szerencsés. A párkapcsolatodban sem lesz gondod, hamar meg fogod találni azt, aki hozzád illik, feltéve, ha még meg nem találtad.” Nem rossz, gondoltam magamban. Érdeklődtem, hogy valami konkrétabb dolgot nem tudna-e mondani. „Igen tisztán látom a jövődet. Mindent el fogsz érni, amit akarsz, a szerencse mindig melletted lesz. De ahhoz, hogy ne pártoljon el tőled, fel kell áldoznod egy fekete kecskét és egy fehér tyúkot.” „Nem lehetne valami kisebb dolgot, mint egy kecske?” – alkudoztam. „Hát jó, talán egy fekete csirkében is kiegyezhetünk.” Ezzel véget is ért a szeánsz. Adnom kellett a remek jóslatért 2000 frankot, ami körülbelül 1200 forintot tesz ki. Örültem, hogy ennyivel megúsztam, de szerzetesem ragaszkodott a csirkeáldozathoz. Így kénytelen voltam őt követni az állatpiacra, ahol élő fekete és fehér csirkét árultak. Újabb 4000 frankkal lett könnyebb a bukszám. Ezek után persze kíváncsi voltam, hogy hogyan fogja feláldozni a csirkét a „sokat ígérő” jövőmért. Sajnos sohasem fogom megtudni, mert azt mondta, hogy csak a reggeli órákban hasznos a csirkeáldozat. Ő is reggel fogja azt megtenni, de ne búslakodjak, hogy nem látom, mert megígéri, hogy úgy fog eljárni, ahogy azt neki a marabu mondta. Majd hozzátette, hogy addig is igyunk meg egy sört valahol Touban kívül, például Bakében. Azt hittem rosszul értettem és kétszer is visszakérdeztem, hogy mit akar. Azonban minden kétséget kizáróan, az én „jólelkű, hívő” szerzetesem sört akart inni. Megbotránkozásom ellenére, nem tudtam ellenállni ennek a remek ajánlatnak a nagy hőségben, úgyhogy tízperc múlva már egy bakéi titkos kocsmában kortyolgattuk a

jéghideg és ízes Gazellt, ami Szenegál egyik legfinomabb söre. Vezetőm hamar az üveg fenekére nézett és már rendelte is a következő kört: zacskós vörösbort... A Toubaról, szerzetesekről és a marabukról kialakult negatív benyomásom ekkor vált véglegessé. Gyorsan felálltam és elbúcsúztam, mert nem volt kedvem ezt továbbnézni és az álszent szöveget hallgatni. Szerzetesem magyarázata egyszerű volt az alkoholfogyasztásra: „Itt mindenki iszik. Csak titokban, mert nem kell, hogy az egész világ tudjon róla. Amúgy pedig ha imádkozol, Allah negyven nap múlva megbocsát.”

Miközben a friss élményeken gondolkodtam, Omar konzerves dobozába egyre több frank gyűlt. Sőt valakitől egy zacskó száraz kecsket is kapott. A nap mind magasabbra kúszott az égen és alig volt már árnyék a buszpályaudvaron. A hőség megrekkent, semmi-féle légmozgás nem volt, csak a csotrogány buszok kipufogójából gomolygó füstfelhőt szippanthatta be az ember. A kisiút láthatólag ez már nem zavarta. Buszról buszra járt és az ablakoknál addig énekelt, amíg valaki bele nem dobott egy kis aprót konzerves dobozába. Talán pont azért, hogy elhallgasson. A buszom lassan kifelé gördült a dakari pályaudvarról Amdellai irányába.

Drága Omar, remélem, hogy egyszer eljutsz Toubaba és megszerzed az áhított gyugyudat, ami több szerencsét hoz... ☀

MUNDUS
KIADÓ

Együttműködő partnerünk a Mundus Kiadó

Multi Marketing Group

**AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚTJA CSAK EGYMÁS KÖLCSÖNÖS
ELISMERÉSÉN, AZ IGÉNYEK ÉS A TRADÍCIÓK TISZTELETBEN
TARTÁSÁN KERESZTÜL VEZETHET...**

**MAGYARORSZÁG EGYETLEN, AFRIKÁRA SZAKOSODOTT
TANÁCSADÓ CÉGE AZ ÖN PARTNERE A KÉTOLDALÚ
GAZDASÁGI KAPCSOLATOKAT ÉRINTŐ, BERUHÁZÁSI ÉS
KERESKEDELEMFEJLESZTÉSI KÉRDÉSEK
PROFESSZIONÁLIS MEGOLDÁSÁBAN**

MULTI MARKETING GROUP KFT

DEDICATED TO DEFINE THE BEST SOLUTION FROM CONCEPT TO REALIZATION IN AFRICA

H-1106 Budapest, Fehér út 10.

Tel.: + 36 1 267-2992

Fax.:+ 36 1 318 2396

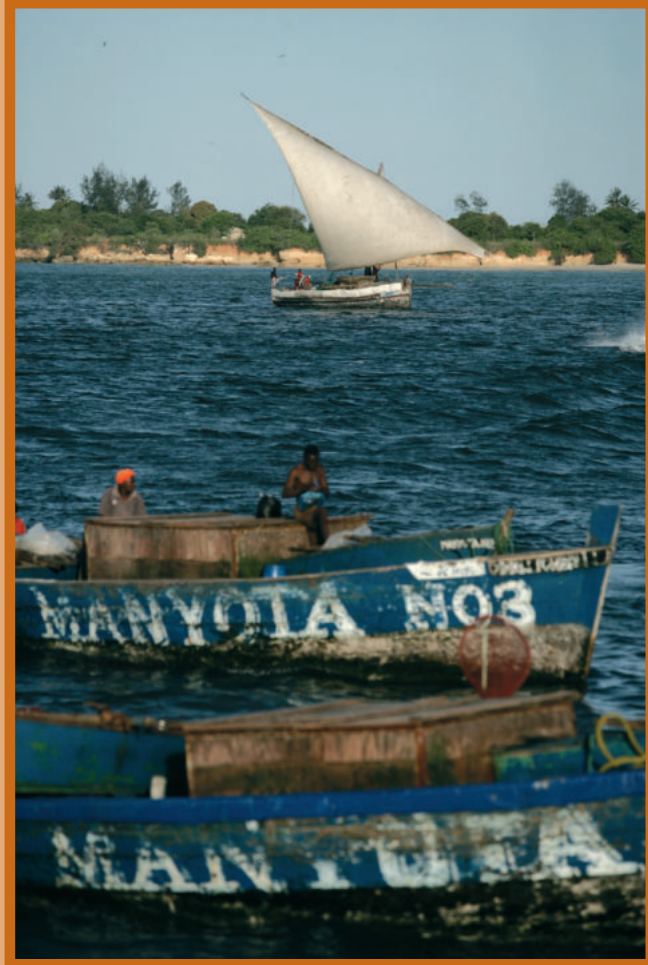
info@multimarketing.hu

☒ 1475 Budapest, Pf. 380.

*Képviseletek : Addis Ababa - Asmara - Bangui - Banjul - Bissau - Dakar
Lomé -Luanda -Kinshasa - Maseru - Nairobi - Praia - Sao Tomé*

Official partner of UN Global Technologies & United Consortia

PORTRÉ

T. Horváth Attila

Agathe Uwilingiyimana (1953-1994)

Ruanda mártír miniszterelnöke

Vannak politikusok, akik életműve torzóként válik jelképévé történelmi traumáknak, tragédiáknak. Nincs ez másképpen Agathe Uwilingiyimana esetében sem, aki mindössze néhány hónapig állt országa kormányának élén, és akinek tragikus halála az egész ruandai békefolyamat végéhez, és a világtörténelem egyik legvéresebb periódusának kezdetéhez kapcsolódik. Pályafutása, amely rendkívüli akarat-erőre, munkabírársra és sokoldalú aktivitásra épült, a tragikus vég ellenére nemcsak a ruandai nők, hanem az egész kontinens számára követendő például szolgál.

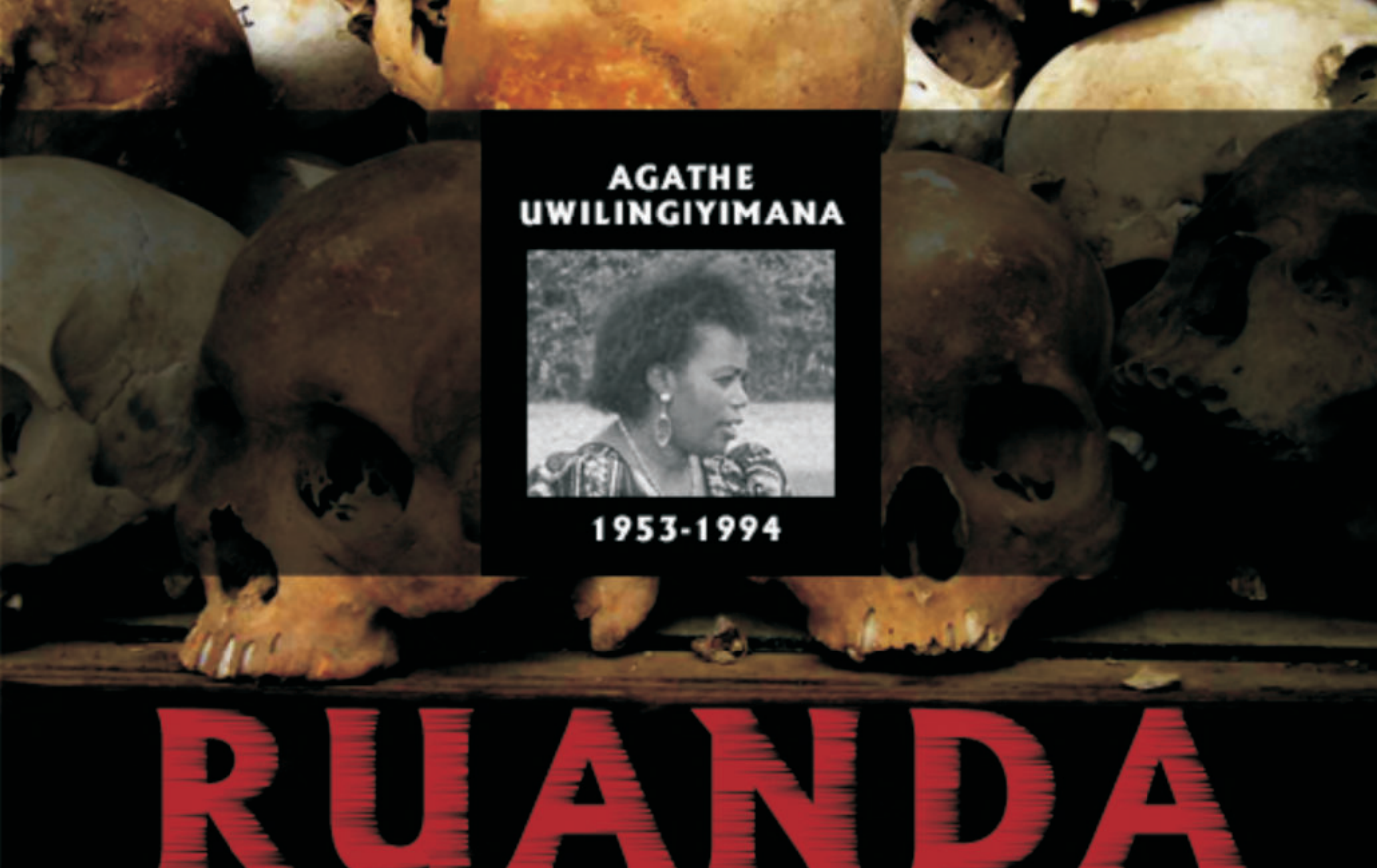
Uwilingiyimana asszony Afrika harmadik női kormányfője volt. Hét testvére közül negyedikként született egy, a burundi határ közelében lévő kis faluban. Családja, sok más helyi lakoshoz hasonlóan évszázadok óta rokoni kötelékekkel kapcsolódott a határ másik oldalán élőkkel, és egyesek szerint ez is egyik tényezője volt a későbbi, etnikai kérdésekben toleráns megnyilatkozásainak.

A kis Agathe a gikorei katolikus általános iskolában kezdte tanulmányait, ahol nemcsak szorgalmával tűnt ki, hanem azzal is, hogy a fiús játékokban – mint például a foci – szívesen részt vett. Visszaemlékezések szerint már ekkor feltűnő volt a konfrontációt könnyedén vállaló természete, amely később oly sok fejlődést okozott politikai ellenfeleinek.

A tehetséges lány Kigaliban tanulhatott tovább a katolikus egyház által fenntartott Notre Dame des Citeaux középiskolában. Az iskola nemcsak kitűnő lehetőségeket nyújtott a tanulásra, hanem karitatív akcióival igyekezett diákjait emberbaráti kötelességeiket nem feledő polgárokká nevelni, akik aztán például a kórházakat járták, valamint adományokat, felszereléseket is gyűjtöttek.

A későbbi kormányfő már végzős diákként zavaros politikai események tanúja lehetett, mert 1973-ban történt az első elnök, Kayibanda bukása és Habyarimana tábornok hatalomra kerülése. A ún. Közjóléti Bizottságok célja az volt, hogy az oktatási intézményekből elzavarják a tuszikat, akik ekkor az etnikai számarányuknál nagyobb mértékben voltak jelen a diákok és az oktatók között. A hutu családból származó fiatal lányt mélyen érintette egyes tuszi osztálytársainak elűzése, akik közül többet később éppen az ő közbenjárására tudott visszavenni az iskola.

Ugyanezen év októberétől kezdi el az Institut Pédagogique National tanárképzőt, méghozzá a lányok körében kevésbé népszerű matematika-kémia szakpáron. A butarei egyetemi városban található intézmény kiváló tanulmányi lehetőségeket nyújtott. Itt ismerkedett meg férjével is, aki falubelije volt, és akivel 1976-ban összeházasodott. Nemsokára megszületett első gyermekük, akit később további négy követett.

Tanári pályafutását a Butaréban lévő École Sociale de Karubanda iskolában kezdte. Kítűnő és eléggé szigorú tanárként emlékeznek rá diákjai és tanfelügyelői. Közéleti aktivitása és szervezői készségei is itt nyerhettek először tanúbizonyságot, szinte mindig részt vett az iskolai rendezvényekben.

Már tapasztalt tanárként, 1985-ben szerezte meg egyetemi diplomáját kémiából, amellyel az igen nagy tekintélyű oktatási testület „Groupe Scolaire de Butare” tagjává vált. Nemsokára újabb közéleti ténykedéssel hívta fel magára a figyelmet: megszervezte az oktatásban dolgozók önszegélyző egyesületét, amely nagy segítséget jelentett az igen rosszul fizetett, kisebb státuszban lévő tanároknak.

A nyolcvanas évek végén változások történtek Afrika egyes országaiban, így Ruandában is. Itt az északi hutuk köréből származó Habyarimana elnök olyan személyek „felfuttatására” kényszerült, akik a kisebb befolyással bíró déli hutuk közül kerültek ki. Így nevezték ki 1989-ben Uwilingiyimana asszonyt a kereskedelmi és ipari minisztérium egyetlen női főtisztviselőjévé. Feladata a kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos ügyek intézése volt. Kinevezését hathatósan támogatta a ruandai nők legnagyobb szervezete az URAMA is.

Uwilingiyimana asszony politikai karrierje a Habyarimana-rendszer végjátékának kezdetekor vett újabb fordulatot. A kül- és belpolitikai problémák – a nyugati segélyek demokratikus politikai lépésekhez kötése, valamint az Ugandába emigrált tusziki szervezetének, az RPF-nek (Rwandan Patriotic Front) fegyveres visszatérte okozta válság – az ellenzéki mozgalmak meg-

erősödésével járt együtt. 1991 közepétől hivatalosan is létezett többpártrendszer Ruandában, így a korábbi állampárt, az MNDR (Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement) hegemoniája megtört. A déli kötődésű hutuk a Kayibanda-időszak vezető – hutu – pártjának, az MDR-nek (Mouvement Démocratique Républicain) a feltámasztására törekedtek. A párt azonban hamar polarizálódott egy „ortodox” – lényegében tusziellenes rasszista – és egy mérsékelt szárnyra, ez utóbbinak volt igen aktív tagja a későbbi miniszterelnökasszony.

Az 1992-ben felálló Nsengiyaremye-kormányba már ellenzékiek is bekerülhettek, így választották az alsó- és középfokú oktatás miniszterévé Uwilingiyimana asszonyt, akinek a területtel kapcsolatos kompetenciáját senki nem vonhatta kétségbe. Ténykedésének első mozzanata az iskolák kiválósági rangsorának közzététele, valamint az etnikai kvóta eltörlése volt, ez utóbbi lépésnek köszönhetően a rendszer szélsőségei támadást intéztek lakása ellen. A rendőrség senkit nem állított elő. Ezek voltak az első atrocitások ellene, amelyek végigkísérték rövid pályafutását.

Az 1993-as év beköszöntével nem csökkentek a kül- és belpolitikai feszültségek. Márciusban ugyan a tanzániai Dar es Salaamban tárgyalóasztalhoz ült a kormány és az FPR, azonban ezek a próbálkozások hamar holtpontra jutottak. Az MDR-en belül is erősödött a törés, amely mindenképpen az államfőnek, Habyarimanának kedvezett. Az elnök – abban bízva, hogy egy korábban jóformán teljesen ismeretlen politikust, aki ráadásul nő, könnyebben manipulálhat – az ellenzék egy részével együtt támogatta Uwilingiyimana asszony kormányfővé való kineve-

zését. Feladata az FPR-rel való béketárgyalások dűlőre vitele, valamint a majdani választásokig felálló átmeneti intézmények kialakítása volt.

Habyarimanának csalódnia kellett az elnökasszony befolyásolhatóságával kapcsolatban, aki következetesen igyekezett betartani az 1993 augusztusában megkötött, az átmeneti időszakot szabályozó – és Habyarimana rendszerére nézve sok tekintetben igen hátrányos – arushai szerződésben foglaltakat.

De nemcsak az államfő, hanem az elnökasszony pártjának szélsőségei is csalódtak. Az MDR Kabusunzuban megtartott rendkívüli pártkongresszusán már 1993 júliusában láthatóvá vált a törés a szélsőségesek és a mérsékelt irányzat között. Az elnöknő az FPR-rel való megegyezés szükségességét képviselő mérsékeltnek jelképe lett. Az extrémista erők állandó céltáblájává vált, a gyűlölet médiájának legismertebbikében, az RTL M rádióban rendszeresen igyekeztek róla – mint nőről és anyáról – a legerkölcstelenebb képet festeni, hogy lejárássák a katolikus ország lakosságának körében.

1994 elejére a feszültség már olyan méreteket öltött, hogy a politikai gyilkosságok mindennaposak voltak. Sokfelé beszélték, hogy az Interahamwe, az állampárt szélsőségeihez kötődő milícia listákat állít össze nemcsak a tuzsi, hanem az árulónak tekintett hutu politikusokról is. A lista élén az elnökasszony állt.

Amikor 1994. április 6-án este Kigali közelében lelőtték Habyarimana repülőgépét, az Interahamwe és a hadsereg akcióba lendült. Azonnal megkezdtek az ellenzéki politikusok összegyűjtését és likvidálását. Uwilingiyimana asszony tisztában volt azzal, hogy mivel az alkotmány értelmében a halott elnök helyét neki kell átvennie, útjában áll a szélsőségeseknek, mégsem gondolt a menekülésre. Tanácsadóival egész éjszaka a válság megoldásának lehetőségén dolgozott. Legelső lépésként megfogalmazott egy beszédet, amelyet a néphez intézett volna, hogy értékelje a helyzetet és lecsillapítsa a kedélyeket, mivel reggelre Kigali utcái puskaropogástól voltak hangosak. Bár kora reggel még telefonos interjú tudott adni a francia rádióknak és később sikerült gyermekeit is biztonságba helyezni, rádióbeszédének elmondására már nem kerülhetett sor. Egy katonai alakulat elfogta őt, visszakísérte házába, ahol férjével és tanácsadóival együtt agyonlőtték. Emellett elfogták az elnökasszonyt védő tíz belga kéksisasokot is, akiket egy Kigali környéki laktanyában szintén megöltek. Ennek óriási jelentősége volt; mert ahogyan az elkövetők számítottak is rá, a sok hatására az ENSZ kivonta alakulatait az országból. A gyilkosságokat követő, szélsőséges politikusok által alakított kormány három hónapja alatt több százezer ember, főként tuzsik estek áldozatul a népirtásnak.

Agathe Uwilingiyimanát nemcsak a szinte jelképpé vált halála, hanem az aktív munkával eltöltött hónapjai avatják jelentős politikussá, akinek gazdag öröksége ma is példával szolgál. Egész politikai pályafutásának központi gondolata volt a ruandai –

és tágabb dimenzióban az afrikai – nők emancipációja. Mint mindenfajta kisebbségi komplexustól mentes, modern gondolkodású nő, igyekezett megérteni és segíteni azokat, akiknek fiatalága szerencsétlenebbül alakult, mint az övé. A minisztersége és elnöksége alatt napirenden tartott témák, mint például az Afrikában sokfelé előítélettel kezelt teherbe esett diáklányok további oktatásának problémája, a gyakorta szinte kényszermunkát végző családanyák helyzetének javítása, a női oktatók, tudósok, politikusok számának növelése, vagy a véres konfliktusok békés megoldására való törekvés mind olyan kérdések, amelyeket ma is gyakorta feltesznek Afrikában.

A jelenlegi Ruandában uralkodó politikai erők is egyöntetűen egyetértenek abban, hogy Agathe Uwilingiyimana szellemi hagyatéka makulátlan. Ha az egykori elnökasszony látná, hogy országában – minden politikai ellentmondás és feszültség ellenére – világviszonylatban is kiemelkedően magas a női parlamenti képviselők számaránya, tudná, hogy nem élt hiába.

Emlékét a FAWE (Forum for African Women Educationalists) által alapított Agathe Innovative Award Competition is őrzi. ☀

A FAWE (AZ AFRIKAI NŐI PEDAGÓGUSOK FÓRUMA) ÉS A THE AGATHE INNOVATIVE AWARD COMPETITION (AGATHE-DÍJ)

Agathe Uwilingiyimana az 1992-ben létrehozott FAWE egyik alapítója volt. Az alapítvány célja az oktatásban tapasztalható nemi egyenlőtlenségek csökkentése, a lányok tanítatásának széles körűvé tétele és továbbtanulási lehetőségeik növelése. Ennek érdekében a szervezet befolyásolni kívánja az afrikai országok oktatás-politikáját, hirdeti a nők iskolázottságának előnyeit és támogatja a továbbtanulókat.

Uwilingiyimana halála után a FAWE, emlékének tisztelgetéire és munkásságának elismerése jeléül létrehozta az Agathe-díjat, melyet minden évben olyan egyéneknek, vagy szervezetek munkatársainak adományoznak, akik sokat tettek az afrikai nők oktatásáért. A díjjal együtt jár egy 6000 dolláros összeg is, melynek 60%-át egy oktatási program finanszírozására kell fordítani. A díj célja, hogy támogassa a kontinens oktatásának reformjáért küzdőket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AGATHE UWILINGIYIMANA

The Rebel. A Biography of the Former Rwandese Prime Minister Assassinated on 7/4/1994. FAWE Publications

INTERNETES FORRÁSOK

Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán

www.afrikatanulmanyok.hu

Olvassa az Afrika Tanulmányok honlapját naponta

A lapos szakmai és technikai tervezés, számos nézőpontra fókuszáló olvasói igényfelmérés, valamint megállás nélkül folyó háttérmunka alapján, 2008 januárjában indult útnak az Afrika Tanulmányok elektronikus változata, mely naponta frissülő formában, a folyóiratból már ismert tudományos-ismeretterjesztő módon kíván foglalkozni az afrikai kontinens valamennyi kérdésével. A magazinra jellemző tartalmi változatosság a honlapon még inkább kiszélesedik, politika, történelem, kultúra, ökológia, utazás, sport, aktuális események-hírek, minden megtalálható, amit Afrikáról tudni érdemes. Az átláthatóság, látványosság, tartalmasság, egyediség és időszerűség kulcsszavak mentén szerkesztett weboldal, a meg-megújuló érdekességek, valamint az adatbázisszerűen tárolt hasznos információk, dokumentumok és linkek alapján, kiindulópontja, illetve célállomása kíván lenni az Afrika iránt érdeklődő internetezők digitális barangolásának. Honlapunkat, a magazinhoz hasonlóan, nemcsak a téma megszállott szakértői-kutatói számára szerkesztjük, hanem célunk, hogy a lehető legszeleesebb rétegek érdeklődését felkeltve, számos aspektusból, sztereotípiamentesen, valóság-hű formában mutassuk be az afrikai kontinens, annak kulturális sokszínűségét, lenyűgöző természeti egyediségét, meghökkentő változatosságát, ugyanakkor valós, sokszor tragikus problémáit. Lássuk részleteiben, mit is találhatunk az *afrikatanulmanyok.hu*-n.

A folyóirat elektronikus változataként funkcionálva a honlap egyik fő feladata, hogy biztosítsa a már megjelent számok digitális, illetve a készlet erejéig nyomtatott formájú megrendelésének lehetőségét. Ezen opciót használva az olvasók megtekinthetik az összes addig megjelent példány részletes tartalmát, elolvashatják az azokban szereplő tanulmányok, esszék és cikkek absztraktjait, valamint a regisztrációs és előfizetési menü segítségével könnyedén megrendelhetik a kiválasztott számot/számokat. Vagyis a honlapot használva az érdeklődők egyszerűen, gyorsan és kényelmesen hozzájuthatnak a folyóirat valamennyi példányához, miközben a weblapon böngészve további érdekességeket olvashatnak, illetve láthatnak, melyek egyedi, naprakész formában kívánják közelebb hozni az afrikai kontinens, annak országait, népeit, kultúráját.

Az *afrikatanulmanyok.hu* főoldalára érve egy letisztult, mégis megragadó vizuális környezetbe kerülünk, ahol a különböző rovatok már első ránézésre is jól elkülöníthetők, a menüpontok használata kézenfekvő. A három oszlopra tagolható struktúra bal- és jobboldala a sorozatos kattintásoktól függetlenül állandó, mely amellett, hogy segít a kezelésben, újabb és újabb „felfedezésekre” inspirál a honlapon. A középső oszlop az úgynevezett tartalmi rész, ahova az általunk választott témák töltődnek be. A folyamatos frissítések

az alapszerkezetet nem befolyásolják, vagyis egy napilaphoz hasonlóan az egyes témaköröket – hírek, portrék, tanulmányok, cikkek, stb. – mindig ugyanazon a helyen találjuk.

A magazin aktuális számának bemutatása mellett a főoldal középső részén olvashatjuk a napi híreket, a heti cikk- és tanulmányajánlókat, a folytatólagos riportokat-beszámolókat, valamint a dokumentumtárat és a hasznos információkat. Egyre gyorsuló világunk igényeinek megfelelően a hírek rövid, tömör, koncentrált formában közvetítik az afrikai kontinens napi eseményeit, melyekről sokszor még a híradókból sem értesülünk. Szintén egyedi információs lehetőségként kell kezelnünk az eseménytudósításokat, melyek folytatólagosan követik egy-egy jelentősebb rendezvény – Budapest-Bamako rali, Afrikai Nemzetek Kupája labdarúgó torna, stb. – történéseit.

Az *afrikatanulmanyok.hu* egyik fő célja, hogy ne csak tudósítson a messzi Afrikáról, hanem azt közelebb hozva átfogóan foglalkozzon a kontinens egészét, annak népeit segíteni szándékozó hazai civil kezdeményezésekkel. A honlap irányítúként szolgálva részletes formában tájékoztat az Afrikáért tevékenykedő magyar civil szervezetekről, azok programjairól, rendezvényeiről, az e témában kiírt hazai és európai uniós pályázatokról, a különböző konferenciákról. A kapcsolatok szélesedésével a weblap felülete kíván lenni nemcsak a magyar, de bizonyos fokig az Afrikát segítő nemzetközi non-profit hálózatok bemutatásának is.

A civil kezdeményezések mellett az Afrika Tanulmányok elektronikus változata, a folyóirathoz hasonlóan, nagy hangsúlyt fektet az ismert és a pályakezdő fiatal afrikanisták kutatási ered-

Fotó: Szilasi Ildikó • Csónakos a Tanganyika-tavon Bujumburánál

gazdasági és kereskedelmi mutatóit. A teljesség kedvéért a független, szuverén országok mellett olvashatunk a bizonytalan státuszú afrikai területekről is, melyek önálló létezését vagy nem ismeri el a nemzetközi közösség (Szomáliföld), vagy katonai megszállás alatt állnak (Nyugat-Szahara), esetleg valamelyik európai állam külterületének tekintendők (Mayotte).

Nem kevésbé érdekfeszítő a portrétár böngészése sem, melyben névről ugyan hallott, élettörténetük tekintetében mégis többnyire ismeretlen, Afrika múltjában, jelenében maradandót alkotó személyiségekről tudhatunk meg többet. A méltán híres (olykor hírhedt) politikusok, művészek, sportolók és írók életrajzait olvasva egyúttal a fekete kontinens történetéből is új fejezeteket ismerhetünk meg. A folyamatosan frissülő, bővülő portrétárban kutakodva Nobel-díjasokra és véreskezű diktátorokra, egykor üldözött, manapság felmagasztalt írókra, gondolkodókra, napjaink elismert sportolóira, közéleti személyiségeire bukkanhatunk.

Az interaktivitást, dinamikusságot több használati opció is segíteni hivatott a honlapon. Ezek közé tartozik egyrészt a naponta frissülő, nagyobb témák – politika-történelem, sport, kultúra, stb. – szerint kereshető videórovat, másrészt az Afrikával kapcsolatos kérdésekre épülő rejtvények és fejtörők, melyekből számos érdekességet ismerhetünk meg csakúgy, mint a földal alján elhelyezett dokumentumtárból, ahol eredeti terjedelmükben közölt alkotmányokat, törvényeket, különböző nemzetközi szerződéseket, meghatározó beszédeket, valamint számos szegmensre – gazdaság, ökológia, egészségügy, válságkezelés, stb. – fókuszáló naprakész jelentéseket és beszámolókat olvashatunk.

A honlap kínálja bőséges tudományos, informálódási és szórakozási lehetőségek közül továbbá érdemes kiemelni a hasznos információk gyűjteményét, melyre kattintva egyszerűen tájékozódhatunk az Afrikában működő magyar külképviseletek, valamint a hazánkban, illetve a szomszédos országokban megtalálható afrikai nagykövetségek és konzulátusok elérhetőségeiről, a fekete kontinenssel foglalkozó legjelentősebb kutatóközpontok, nemzetközi szervezetek, múzeumok, internetes adatbázisok elektronikus címeiről.

ményeinek, publikációinak, gondolatainak megjelenítésére. Célunk a honlapon folytatott produktív diskurzussal hozzájárulni a társadalom Afrika-képének sztereotípiamentes fejlesztéséhez, a magyar állam Afrika-politikájának alakításához.

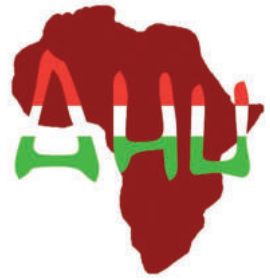
A honlap számos kuriózumán haladva kiemelendő az a különböző ismérvekre fókuszáló magyar nyelvű adatbank, mely az Egyesült Államok hírszerző szervezetének – a CIA-nek – országriportjaira építve friss és részletes formában jeleníti meg az afrikai kontinens ötvenhárom államának legfontosabb jellemzőit. A földrajzi elhelyezkedés, a területi és népességi adatok, a demográfiai összetevők, valamint a vallási, etnikai, és nyelvi megoszlást tükröző értékek mellett, az országismertetőkből megismerhetjük az egyes államok politikai rendszereit, pártjait,

Zárásként nem kívánjuk a leírtakat további mondatokkal szaporítani, a www.afrikatanulmanyok.hu begépelése nyomán a legkézenfekvőbb, ha magunk győződünk meg a portál adottságairól. ☀

CIVIL ROVAT

A ROVAT AZ AHU TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Bemutkozik...

Az Afrikai-Magyar Egyesület

Az Afrikai-Magyar Egyesület 2007 elején került bejegyzésre. Az alapítói okiratban megfogalmazottak szerint szervezetünk küldetése az afrikai országok fejlesztése, az egyes afrikai országokban folyó sport, oktatási, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális, műemlékvédelmi, egészségügyi, szociális, természetvédelmi, állatvédelmi, környezetvédelmi, műszaki, természettudományi tevékenységek támogatása, ezekben való aktív részvétel. A hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése, az emberi és állampolgári jogok, a kulturális örökség védelme.

Az Afrikai-Magyar Egyesület célja a 2008-as évben, hogy a magyar, Afrikával foglalkozó non-profit szféra szakmailag elismert, aktív tagjává váljon. Szervezetünk Afrika országaiiban halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, közösségek számára hosszú távú megoldást nyújtó támogatási programokat szervez. Egyesületünk segélyezést is végez. Ahol felüti fejét a baj Afrikában, legyen az humanitárius válság, vagy természeti katasztrófa, segélyt juttatunk el a rászorulóknak. Az afrikai fejlesztési és segélyezési támogatásokon kívül szemléletformáló tevékenységet végzünk média-kommunikáció, könyvek, kiadványok megjelenésének támogatásával, kulturális programok szervezésével. Fontosnak tartjuk az Afrikával kapcsolatos ismeretterjesztést, mivel hisszük, hogy a globális

társadalmi felelősségvállalás jegyében az Afrikában történetünk ránk is kihatással vannak, ezért Afrika sikerei és problémái minket sem hagyhatnak hidegen.

Egyesületünk kiemelt támogatási célja Afrikában a 2008-as évben az észak-ugandai gyermekanyás családok támogatása – IGAP program

Az IGAP-programot (Income Generating Activity Program) az Afrikai-Magyar Egyesület a Respond ReNuh nevű szervezettel partnerségben végzi. A program célja a háborúba, gyermekkorban elhurcolt és társadalmilag ellehetetlenített, rendkívüli kilátástalanságban és szegénységben élő gyermekanyák csoportjainak hosszú távú felemelését célozza. nyolc hónapos rotációs rendszerben, alkalmanként harminc gyermekanyával és gyermekeikkel foglalkozunk. A projekt négy részből áll: épület-komplexum megépítése; sürgősségi alap; jövedelemszerző tevékenység beindítása; távtámogatási program.

A beruházás az észak-ugandai Gulu város vonzáskörzetében egy közösségi ház és harminc lakóépület megépítését jelenti. A munkafolyamatok a közösségi házban fognak zajlani, a családok a lakóépületekben lesznek elszállásolva. Nyolc hónap alatt a gyermekanyák, a különböző jövedelemszerző tevékenységek

Mauritán kisfiú az AHU prospektusával • AHU - Mauritánia, El-Gheddya, 2008

Készülnek az ékszerek • IGAP-program, Gulu, Észak-Uganda. 2008

beindításán keresztül lehetőséget kapnak némi zsebpénz megspórolására. Újrahasznosított papírból készítenek ékszereket és színes sapkákat horgolnak. A termékek eladásából származó bevételek jelentik a gyermekanyák havi bérét. A havi bevétel 25%-ának megtakarítását szorgalmazzuk nyolc hónapon át, így a program végeztével elegendő kezdőtőkével fognak rendelkezni a gyermekanyák ahhoz, hogy önálló tevékenységbe fogjanak: konténer-boltot, ruhakereskedést, vagy szénkereskedést nyissanak. A program oktatással is kiegészül. Gului banktisztviselők vállalták, hogy a megtakarítás módszeréről, mikro-üzletek menedzseléséről szerveznek oktatás a programban résztvevők számára. A nyolc hónap egy társadalmi integrációs folyamat is egyben. A program végeztével a családok kiköltöznek a központból, önálló életet kezdenek, helyükre új családok érkeznek. A koordinátor hat hónapig követi nyomon a projektben résztvevő gyermekanyák boldogulását.

A sürgősségi alap a program kezdeti időszakában nyújt biztos támogatást a gyermekanyák és családjaik számára. Sürgősségi betegellátás esetén, szükségállapotban, élelemhiányban használjuk az alapot, amíg a jövedelemszerzésre irányuló tevékenység nem stabilizálódik, hogy a gyermekanyák saját maguk tudják ellátni szükségleteiket.

A távtámogatási program egy személyes hangvételű támogatási rendszert jelent. A támogatott család online galériáinkból választható ki, a www.ahu.hu internetes oldalon. A távtámogatási program keretén belül nem csak a programban részt vevő harminc családnak, de jóval több, többségében menekülttáborokban élő gyermekanyás családoknak tudunk életmentő segítséget nyújtani.

Az érintett társadalmi problémáról, azaz az észak-ugandai gyermekanyák helyzetéről és a kongói gyermekkatónak jelenségéről könyvet jelentetünk meg „A háború gyermekei” címmel. A könyv forrásteremtő eszközként szolgál az IGAP-program számára. ✨

TERVEZETT TEVÉKENYSÉGEINK A 2008-AS ÉV ELSŐ FELÉBEN

Kommunikációink

AfriCafe, FM 98.6 RadioCafe, vasárnaponként 11-12
FM 88.1 Pont Rádió, szombatoként 10:30-11:30
www.ahu.hu Internetes oldal

Támogatásaink közül

Afrika Tanulmányok folyóirat; Afrikaisztika konferencia kiadványkötet; A háború gyermekei könyv; Mezőgazdasági Szakiskola, Szerencs, melyben partnerünk a Szerencsi Mosoly Alapítvány az Oktatásért; IGAP-program az észak-ugandai gyermekanyás családok támogatásáért, melyben partnerünk a Respond ReNuh.

Rendezvényeink közül

Budapest-Bamako 2008; NMS-ACP Konferencia, Szlovénia; Antirasszista Világnap; Africa Day 2008; Háború gyermekei rendezvény; III. Szerencs Summit 2008; Miss Afro 2008.

További információ: www.ahu.hu

Fotó: Szilasi Ildikó • A bukavui katedrális

Ugandai gyermekanyás családok távtámogatása

Az Afrikai-Magyar Egyesület és az észak-ugandai Respond ReNuh szervezet 2007 februárjában elején indította be az IGAP programot. A kezdeményezés az észak-ugandai menekülttáborokban élő, gyermekanyás családok életkörülményeinek javítását, jövedelemszerző tevékenység beindítását segíti elő. A nyolc hónapos program lényege, hogy a gyermekanyás családokat anyagilag és mentálisan felkészítse a későbbi, önálló, társadalmi életre. Az IGAP-program részét képezi egy online támogatási lehetőség, melynek keretében az adományozók szárnyaik alá vehetnek egy-egy gyermekanyás családot. A családokkal az észak-ugandai Gulu városában lakó Schumicky Lilla tartja a kapcsolatot. Ő gondoskodik arról, hogy a magyar támogatók és az ugandai csonka családok közötti kommunikáció aktív és személyes legyen. Lilla segítségével rendszeresen képeket, híreket tudunk kapni az Ugandában élőkről, így nyomon tudjuk követni életük alakulását.

A gyermekanyás családok nagy nélkülözésben élnek. Az IGAP program keretén belül egyszerre harminc családdal van kapa-

citásunk foglalkozni. Ugyanakkor az észak-ugandai menekülttáborokban élő családok száma ennél jóval nagyobb, több százra tehető. A távtámogatási program célja, hogy azokhoz a családokhoz is eljusson támogatás, akikkel a program keretében nem tudunk foglalkozni.

A gyermekanyás családoknak semmilyen sincs, szörnyű emlékeiken kívül. A menekülttáborokban a napi kevés víz- és élelmiszersegélyből élnek. A gyerekeknek nincs elegendő és megfelelő élelmük, ruháik, játékaik, boldogtalanok. Nem járnak iskolába, nem futkároznak fel s alá, a nyomorult külsejű kunyhók között, mert éhesek, és nincs erejük, még a játékhoz sem.

A távtámogatók azzal, hogy támogatandó családot választanak a www.ahu.hu oldalon található galériából, kiemelik őket a szörnyű nélkülözésből, szebb napokat, lehetőséget, perspektívát adnak számukra.

„Nagy dolgot tenni nem tudunk. Csak kicsit, nagy szeretettel!”

(Teréz Anya)

Ne sírj többet!
Az ugandai gyermekanyás családok támogatásáért.
Az Afrikai-Magyar Egyesület és a ReNUH - Restoring Health in Northern Uganda közös programja
www.ahu.hu

Könyvajánló

A HÁBORÚ GYERMEKEI

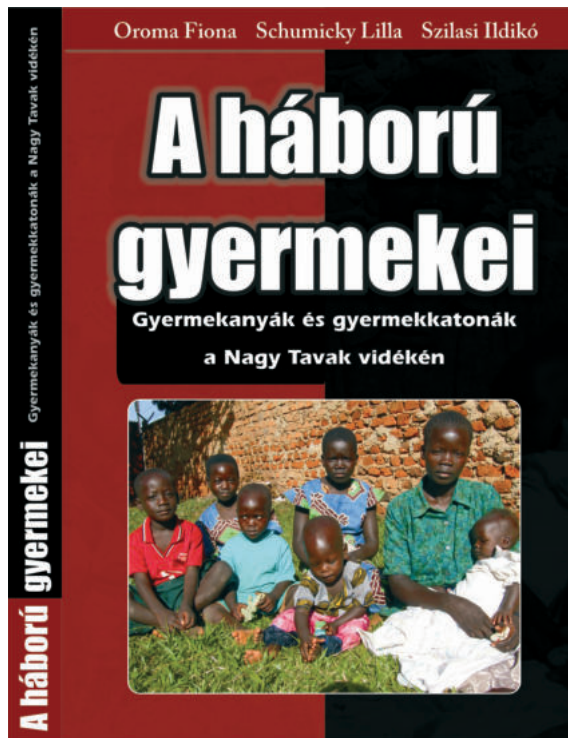
A háború gyermekei című könyvben két gyereket érintő társadalmi problémát mutatunk be és dolgozunk fel, az érintettek tanúságtételein keresztül. Schumicky Lilla 30 gyermekanya élettörténetét gyűjtötte össze az észak-ugandai menekülttáborokban. A 9-11 éves lánygyermeket a lázadók hurcolták el és szexrabszolgaként használták őket. A lányok többsége minden segítség nélkül tinédzserkorban, a bozótban adott életet gyermekeiknek. Ma észak-ugandai menekülttáborokban élnek. A kommentár nélküli és képekkel illusztrált történetek az ő életútjukat mesélik el.

A könyv második részében Szilasi Ildikó kongói gyermekkatónák között gyűjtött rajzai találhatók, melyek őszinte és befolyás nélküli leképezései, vizuális reprezentációi azoknak a történeteknek, amelyeket az egykori gyermekkatónák emlékeikben magukkal hordoznak a katonaságban és lázadó csoportokban eltöltött időkről.

A könyvet kiadja: ABABOOK Kiadó

A könyv megjelenése március végére várható.

A könyv az észak-ugandai gyermekanyás családokat támogatja.

AfriCafe

Minden vasárnap 11:00-12:00

RadioCafe FM 98.6

Afrikában élő, dolgozó, elhivatott magyarok. A túrós batyut, a lakodalmos zenét ismerő, Magyarországon élő afrikaiak. Afrikával foglalkozó tudósok, üzletemberek, non-profit szervezetek Magyarországon. Változatos műsor egy izgalmas kontinensről. Afrika országairól, sikerről, kudarcról, hagyományról, változásról, sok zenével.

A Magyarországon élő afrikaiak és az Afrika-kedvelők közös műsora. Kultúra, zene, gazdaság, földrajz. Africafé. Feketén-fehéren.

A műsort vezetik: Fekete Norbert és Kembe Sorel.

A műsort az Afrikai-Magyar Egyesület támogatja.

www.radiocafe.hu

www.ahu.hu

Lőrincz Katalin – Nagy József

Kila mlango na ufunguo wake

Minden ajtónak megvan a maga kulcsa

Van egy ajtó. Sokan könnyen kinyitják és átlépnek rajta, mások sokáig keresik a megfelelő kulcsot, mely a zárba illeszkedik. Amikor azonban kinyílik, egy egészen más világ tárul fel. Egy új, izgalmas, megannyi érdekességet rejtő, gyönyörű világ. Az ajtó nem más, mint a tudás. Azt pedig egyetlen kulcs nyitja; a tanulás.

Afrikában járunk, Tanzániában. Egy másik kontinens, egy másik ország. De az emberek itt is érdeklődők. Tanulni szeretnének, meg akarják ismerni környezetüket, világukat, lehetőségeiket. Ez a jövő.

Írásunk tárgya annyira izgalmas, és oly sok információt hordoz, hogy könyvet lehetne megtölteni vele. Mivel azonban nincs ennyi hely és idő rá, igyekszünk belesűríteni e rövid cikkbe.

Tanzánia területe 945087 km², lakossága egy 2005-ös adat szerint 38,4 millió fő. Az egy főre eső GDP 340 USD (World Bank 2006.). Fővárosa Dodoma, amely inkább csak közigazgatási központként működik. A kereskedelem nagy része még mindig volt fővárosán, egyben legnagyobb kikötővárosán Dar es Salaam-on keresztül bonyolódik le.

Függetlené válása (1961.dec. 9.) óta Afrika keleti régiójában mindig is a nyugalom szigete volt. Mindez elsősorban az állam-

alapító Julius Nyerere nemzetépítő politikájának köszönhető. Bár lakosságát 120-nál is több népcsoport alkotja, és vallási alapon is meglehetősen színes képet mutat, a fiatal ország történelme mentes a különböző polgárháborúktól, ami Afrikában igen ritka. Főleg ha azt vesszük figyelembe, hogy egy 1999-es kimutatás szerint Tanzániában 113 nyelvet beszél a lakosság. Az ország két hivatalos nyelve közül a szuahéli az államnyelv, illetve a közigazgatás nyelve, az angolt, mely a kereskedelem fontos összekötő kapcsa, szintén több millióan tanulják és beszélik.

Tanulás. Az oktatási rendszer Tanzániában komoly gondokkal küzd, pedig fejlesztése létfontosságú nemzeti érdek. Ebből az alapvető felismerésből kiindulva jött létre a Tanzánia Barátai Alapítvány.

Alapítványunk 1997-ben alakult, magán kezdeményezésre. Alapítója Parditka János, aki 1991 és 1997 között, húsz alkalommal töltött el hosszabb-rövidebb időt Tanzániában egy német segélyszervezet megbízásából. Látna, hogy fekete barátainknak milyen nagy szüksége van külső segítségre, elhatározta az alapítvány létrehozását, mely budapesti központtal jött létre.

Célunk Észak-Tanzániában létrejövő közösségi objektumok felépítése, amelyekkel segíteni tudunk egy jobb, elviselhetőbb

Fotó: Nagy József • Épül az iskola

élet megteremtéséhez. Elsősorban szociális intézmények létrehozását tűztük ki célul. Jelenleg folyamatban lévő projektünk egy olyan 2000 m²-es, 100 fős kollégiumi elhelyezésű leány szakiskola felépítése, mely az általános műveltség megszerzése mellett, a napi élethez szükséges tevékenységekre oktatja a gyerekeket. Mint minden iskolában, itt is nélkülözhetetlen lesz a példamutatás, az oktatás-nevelés, a fontos információk átadása, amely alapján a tanulók más életminőségben tölthetik iskolai éveiket. Az elsajátított tudást aztán későbbi életükben hasznosítani tudják, illetve tovább adhatják közösségük többi tagjának, hiszen nem szabad megelégednünk arról, hogy Afrikában jelenleg a családoknak csak kisebb hányada engedheti meg magának, hogy gyermekük iskolába járjon. Persze a legvégső cél az, hogy minden gyermek egyenlő esélyt kapjon az oktatás terén. Ehhez

Fotó: Nagy József • Reggeli eligazítás

még idő kell, de az első lépések már megindultak. Bízunk benne, hogy ehhez a folyamathoz mi is hozzájárulhatunk az iskola alapításával. A jelenleg folyó építkezések egyben munkát is biztosítanak a helyieknek, akik a kivitelezések folyamán szerzett szaktudás felhasználásával más-hol is el tudnak helyezkedni.

Az iskola helyszínének kiválasztásakor helyi barátaink tanácsára hagyatkoztunk. Így esett a választás Mbulu megye egyik településére, Gidambára. A közigazgatási terület határain belül nagyon sokféle népcsoport élt és él ma is. Többek között a chaggák, maszajok, iraqok és sandawek. A legfőbb népcsoport az iraq. Finom vonásúak, karcsú megjelenésűek, európai szem sokszor nehezen különbözteti

meg közöttük a férfiakat és a nőket. Mbulu Arusha tartományi székhelytől 240 km-re fekszik, Gidamba pedig tőle 30 km-re. A leendő iskola számára maga a település adományozott egy körülbelül 2 hektár nagyságú területet.

Maga az építkezés 2002-ben, az alapkö letételével vette kezdetét. A tényleges építőmunka szakaszosan folyik. Alapítványunk évente két-három alkalommal indít útnak egy-egy csapatot a munkálatok folytatására, alkalmanként 3-5 hetet töltünk kint a területen. A csapatok összetétele főleg az éppen aktuális munkától függ. Jelenleg az első tantermek födémek készülnek, de azt szeretnénk, ha mihamarabb megkezdődhetne a gyermekek oktatása. Tagjaink elkötelezettsége, kitartása minden nehézség ellenére ma is töretlen. Reményeink szerint a gidambai iskolában végzett fiatal generációk képesek lesznek arra, hogy saját fejlődésük érdekében tett erőfeszítéseik mellett Tanzániát összeköttetésben tartsák a világ többi részével, különösen a fejlett országokkal és helyi kezdeményezéssel, valamint a nemzetközi összefogáson alapuló szervezetekkel.

Ezre törekszünk mi is minden egyes alkalommal, mikor útnak indulunk.

A cél nem kevesebb, mint, hogy felépüljön Tanzániában magyar magánemberek és magyar cégek adományaiból, a helyi afrikaiak közreműködésével a térség egyik kiemelkedő oktatási intézménye. Velük és értük. ☀

Búr Gábor

A Magyarországi Dél-Afrika Egyesületről

A Magyarországi Dél-Afrika Egyesületet 1990 decemberében hozta létre néhány elszánt afrikanista és Dél-Afrika lelkes híve. A szervezet akkor megváltott, s azóta többször újraválasztott elnöke Biernaczky Szilárd, társelnöke Balázs Judit, főtitkára Búr Gábor. Az egyesület megalakulásáról rövid hírben még a *Népszabadság* is beszámolt.

Dél-Afrika a rendszerváltást megelőzően a gonosz megtestesítője volt a kommunista rendszerek propagandájában. Sík Endre külügyminiszterként és történészként is fasiszta államként emlegette. A magyar közvélemény számára e tiltott gyümölcs a valóságosnál sokkalta kívánatosabbnak mutatkozott, ráadásul az 1956-os forradalomtól kezdődően folyamatosan érkeztek magyar bevándorlók az országba, akik teljesen más képet közvetítettek Dél-Afrikáról, mint amely Európa és főleg a szocialista blokk országaiban meggyökeresedett.

Az 1980-as évek végére Dél-Afrikában is megváltozott minden, az apartheid-rendszer végnapjait élte, egy új, szabad Dél-Afrika volt születőben. Ez a „tárgyalásos forradalom” nagyon sok hasonlóságot mutatott a kelet-közép-európai rendszerváltó országokkal. Hirtelen kölcsönösen érdekesebbek lettünk egymás számára, ráadásul a rendszerváltás első vesztesei megindultak

a Dél-afrikai Köztársaság bécsi nagykövetségére, hogy igénybe vegyék a korábbi évtizedekből még ottmaradt nagyvonalú bevándorlási támogatásokat.

Az új egyesület létrehozásának ügyét egyébként egy nem-hivatalos delegáció dél-afrikai útja vitte jelentősen előre: 1989 végén, vagyis még a rendszerváltás előtti napokban ugyanis három személy (Balázs Judit, Biernaczky Szilárd, illetve az akkori Honvédelmi Minisztérium képviselője) meghívást kapott a *South Africa Foundation*-tól, a dél-afrikai nagytőke rendszerváltást előkészítő akkori szervezete részéről. Az út legfőbb célja a közvetlen kapcsolatfelvételeken túl: látni és tapasztalni, hogy Dél-Afrika nem az, aminek világszerte mondják. Ezt követően már magas rangú magyar külügyi tisztségviselő is elutazott a távoli afrikai országba. Majd megnyílt (elsőként Európában) a Dél-afrikai Köztársaság nagykövetsége Budapesten.

Vagyis tehát a két, egymással párhuzamos jelenség (az apartheid széthullása, illetve az utazások-bevándorlások megindulása) mindenképpen indokolta az egyesület megalapítását, mely a tájékozódást és a tájékoztatást volt hivatva segíteni egy olyan országban, ahová az információk gellert kapva érkeztek évtizedeken keresztül, de leginkább sehogyan sem érkeztek meg.

A Magyarországi Dél-Afrika Egyesület az 1990-es évek első felében igen sikeresen felelt meg ennek a kettős küldetésnek. Ülésein sokan jelentek meg, szinte mindenki, aki akkoriban a gyorsan fejlődő magyar-dél-afrikai kapcsolatok iránt érdeklődött. A két ország között megteremtődött diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok, a dél-afrikai cégek érdeklődése a magyarországi befektetési lehetőségek iránt, a kibontakozó kulturális csere, mind hozzájárultak az egyesület körül kialakult kedvező légkör fenntartásához. Több konferencia (közöttük egy, a Hélia Szállóban lebonyolított nemzetközi tudóstalálkozó), nyílt nap, előadás megszervezése és megtartása fűződött az egyesülethez, illetve annak tagságához. (A tájékozódást és a kapcsolatok felvételét nagyban elősegítették a MDAE vezetőségi tagjainak, többek között Beck Tamás tb. elnök, Biernaczky Szilárd elnök, Balázs Judit társelnök, Búr Gábor főtítkárs ismételt dél-afrikai útjai.)

Jól példázta az egyesület akkori súlyát az *Ez Dél-Afrika* című 1993-ban, majd javított formában 1994-ben újból megjelentetett országismertető, amelynek impresszumában a következő áll: Kiadja a Budapesti Dél-afrikai Nagykövetség megbízásából a Magyarországi Dél-Afrika Egyesület.

Az 1994-es dél-afrikai változások, ahogy az lenni szokott, sokféle következménnyel jártak. Ilyen következmény volt, hogy a kilencvenes évek közepétől megindult a Dél-Afrikában élő magyarok fokozatos visszavándorlása hazánkba. Ez az önmagában még akár örvendetesnek is felfogható tény szomorú következményekkel járt az egyesület szellemiségére, amely alapításától kezdve a humanizmust, az emberi progressziót képviselte, mindenféle politikai kötődés nélkül. Az előadók egyre furcsább kérdéseket kaptak a hallgatóság soraiban mind nagyobb számban megjelenő visszatelepült, idősebb emberektől, akik nem rejtették véka alá, hogy a múlt Dél-Afrikája nekik sokkal inkább anyükre volt, mint az egyenlőségen alapuló új. Az évtized végére szinte már „gyarmatosok klubjává” változott át az egyesület. Ezzel párhuzamosan az országaink közötti kölcsönös érdeklődés egymás iránt is jelentősen alábbhagyott, Magyarország az észak-atlanti- és az európai integrációban volt elsősorban érdekelt, Dél-Afrika számára pedig az ottani rendszerváltással új prioritások jelentkeztek, főleg magán az afrikai kontinensen, így hazánk varázsa is megkopott.

Az új évezredben a Magyarországi Dél-Afrika Egyesületet inkább csak a vezetősége által létezett, egészen 2007. tavaszáig. A körülmények ismét megváltoztak, elsősorban hazánk európai uniós tagságának köszönhetően. Az egész kontinens sokkal közelebb került hozzánk, mint a történelemben bármikor. Dél-Afrika pedig kiemelkedően fontos szerepet játszik az utóbbi bő

évtizedben Afrika ügyeiben, megindult a regionális középhatalommá válás útján, az ország vezetése teljes mértékben elkötelezett Afrika iránt.

A változások, ugyanakkor a folyamatosság jegyében megújult Magyarországi Dél-Afrika Egyesület deklarált célkitűzése, hogy Dél-Afrikán keresztül az egész kontinens ügyeivel foglalkozzon, összefogja az Afrika iránt fogékony, elsősorban értelmiségi közeget. E munkában a 2007-es tisztújítást követően olyan fiatal szakemberek is részt vesznek, mint Horváth T. Attila szervező-titkár, Szabó Loránd és Tarrósy István elnökségi tagok, illetve a kapcsolatépítés és a tematikai sokszínűség jegyében: Pócs Tamás akadémikus mint tb. elnök, valamint ugyancsak elnökségi tagként Gergely András történész professzor, volt dél-afrikai nagykövet, Kanizsay Endre c. egyetemi tanár, agrárkutató, valamint Szedlacskó Zoltán közgazdász (az afrikai gazdasági kapcsolatok szakértője).

Az Egyesület 2008-tól folyamatosan kíván gazdag programokat magába foglaló rendezvényeket szervezni. Részt kíván venni az ugyancsak újjászerveződött AKKP (Afrikai Kutatási és Kiadási Program) által kiadandó Afrikakutatás Évkönyv második kötetének munkálataiban, hiszen e kötetet a szerkesztői „Dél-Afrika különszámként” kívánják előkészíteni és közreadni. Az Egyesület fontos céljának tartja egyrészt azt, hogy esetlegesen az *Ez Dél-Afrika* országismertető kötet évente-kétévente frissített formában újból megjelenhessék, másrészt hogy a hazai könyvkiadásban helyet kaphassanak Dél-Afrikát sokoldalúan bemutató szakkönyvek, illetve hogy lehetőség nyíljon a rendezvényeken olyan filmek, video-anyagok levetítésére, amelyek mind teljesebb képet nyújthatnak erről az országról a tagság, illetve az érdeklődők számára. ☀

A MAGYARORSZÁGI DÉL-AFRIKA EGYESÜLET ELÉRHETŐSÉGEI:

Dr. Biernaczky Szilárd, elnök
1089 Budapest, Vajda Péter u. 12., 70. ép. I. emelet
Telefon: 36-1/303-5091, 36-1/477-2445
Fax: 36-1/333-5378
E-mail: info@munduspress.hu
Levélcímet: 1537 Budapest, 114., Pf. 387.

Dr. Búr Gábor, főtítkárs
ELTE BTK, 1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8. II. em. 210.
E-mail: hunbur@ludens.elte.hu

Gál László

Menekülés a Mátrixból Ghána

Jó hely a nap alatt

Négy éve járunk Afrikába. Van valami ott, ami miatt újra meg újra vissza kell mennünk. Az alábbi történet az első látogatásunkat meséli el. Azóta összesen nyolcszor voltunk Ghánában. Ott és itthon végzett önkéntes munkánkkal felépítettük az African Footprint tánc csoportot telepét, bevételi forráshoz, önfenntartáshoz juttattuk a csoportot. Két éve határoztam el, hogy Ghánába el kell mennem. Sok jót hallottam az országról és úgy éreztem, hogy fel kell fedeznem magam számára is. Nem tudtam, hogy igazából egy belső utazásra is indulok.

Utunk Kairón keresztül vezetett, így két éjszakát ott töltöttünk... Egy pillanatra a visszafordulás gondolata is felmerült bennünk. Minek ez az egész? Normális ember Spanyolországba repül egy hétre pihenni, vagy leautózik az Isztriára. Elment az eszem? Az igazi veszélyek azonban bennünk rejtőznek, de erre csak később jöttem rá. Kairóról hamar kiderül, hogy csak földrajzi szempontból Afrika. Itt minden Allah dicséretét zengi. Az egyiptomi főváros utcáin barangolva nem éreztük úgy, hogy a béke szigetén lennénk Mindenki nagyon feszült, rengeteg a katona és a rendőr, óriási a nyüzsgés és a fejetlenség. Ez lehetne akár szép is... Rövid séta után úgy döntöttünk, inkább visszavonulunk ötcillagos „börtönünkbe”. Úszkálás, bámészkodás, igazi nyaralás-feeling. Lassan azonban eljön a másnap és megyünk tovább. Összeszorult gyomorral nekivágtunk önfelfedező kalandunknak.

Az érkezés elemi erővel csapódott belénk. Accra minden elképzelésünket felülmúlóan más, mint az általunk ismert, eddig valódinak hitt világ részletei. Új életünk első élményei meghatározók voltak számunkra. Nincs mankó, nincs illúzió, nincs magyarázat csak a valóság van, ami nagyon húsba vág. Az utcák, az arcok, az emberek, a szagok. Minden nagyon más és elsőre minden nagyon fáj, mert mindez nagyon is valódi. Még otthon vagyunk, a szemünk keresi a megnyugvást, valami ismerős, szép dolgot. Mi az, hogy szép? Ha valami nem steril, vagy ha valakinek nincs rendes ruhája az már szenvedés? Vagy csak így lettünk beprogramozva? Fogunk itt emberi érzéseket, boldogságot, örömet találni? Eddigi fogalmaink itt átértékelődnek. Accrában minden kopottabb, piszkosabb, de minden sokkal valódibb, mint amit otthon megszoktunk. Az utakon ősegek, darabokra hullás előtt álló járműveket látunk, ez itt a modern tömegközlekedés? Köztük emberek kacsáznak át, dudálás, füst és csatornaszag közepette. A csatorna a járda alatt folyik a felszínen. Jó módszer lenne a hazai környezettudatos életmód megteremtésére, hiszen így szembesülsz a szeméttel, melyet termelsz. Itt nem lehet elegánsan elfelejteni a dolgot miután lehúztad a vécét és a kukába tette a szemetedet! A szépség belül van és itt ez nagyon igaz. Át kell hámozni magunkat a külső rétegeken. Első reggelünkön szép – megnyugtatóan ismerős – napsütés. Úgy merészkedünk ki, mintha a dzsungelbe mennénk, vadak közé. Szinte

Fotó: Szilasi Ildiló • Köztér Bukavuban

oшонunk az utcán, hátha nem tűnünk fel senkinek és három hétig szellemként libeghetünk ide-oda. A terv az első percben összeomlik. Mindenki minket néz, mindenki hozzánk szól és nincs rajtunk kívül fehér ember!!! Az élmények sokkoló erővel hatnak Accra nagyvárosi forgalmával, sok-sok utcai árusával. Az emberek itt is csak mindennapi életüket élik és ez némileg megnyugtató. Olyan ismerős... Lassan leesik a tantusz. Taxival közlekedünk, nagyon olcsó és még nem esik jól az utcán kószálni, még szokni kell az állandó figyelmet. Obloni-obloni – kiabálják a gyerek. A fehér ember ritkaság erre felé. Másnap elhatározzuk, hogy tovább indulunk a part mentén Cape Coast városába, mely 150 km-re fekszik tőlünk és mégis öt órányira van. Az autópálya ugyanis egy murvás földút, néhol egy kis aszfalittal fűszerezve. Estére Cape Coastban a Hatalmas Győzelem (Mighty Victory) nevű szálloda boldog lakói leszünk. Másnap meglátogatjuk a 20 erődéből álló, a rabszolgatartásra emlékeztető erődrendszer tagját, a Cape Coast-i várat. Az itt lévő kézműves boltban egy festményeket árusító üzletben ismerjük meg első barátainkat. Coffie és Appiah, két fiatal festő éjjel festenek, nappal képeiket árulják. Van munkájuk, elhivatottságuk és szemmel láthatóan boldogok. Estére meghívunk Greenhillbe, ahol egy tánc csoport tartja próbáit. Már folyik a próba, mikor odaérünk. Afrikai népi tánc. Elsőre csak látványosságnak tűnik, nem értjük a lényegét. Mozgalmas koreográfia, lüktető dobokkal, amitől belülről remegni kezdsz. A koreográfiát történetek elmesélésére tervezik, az ütemet, ritmust pedig csak dobosok adják. Felkavaró, nagyon sok mozgással járó tánc. Ezt nem lehet megjátszani, ez csak belülről jöhet. A gyakorlás végén megismerkedünk a csapat vezetőjével és 15 perc beszélgetés után rájövünk miért jöttünk, mit keresünk itt.

Kweku elmondja, hogy az African Footprint International tánc csoport és egyesület alapvető célja, hogy sérült embereket a társadalomba visszavezessen. Ahogy ő fogalmaz: hidat épít a képesek és a csökkent képességűek között a tánc, zene által. Amikor látjuk siket táncosaikat a színpadon tökéletesen ritmusra mozogni, elgondolkozunk azon, hogy ki is itt a csökkent képességű valójában... A tánc mellett számítógéphasználatot és környezettudatos magatartást is oktatnak. Olyan célokat tűztek ki maguk elé, amelyek egy norvég aktivistának is büszkeségére válnának. Megdöbbentő a kontraszt a célok és a lehetőségek között. Világossá válik számunkra, hogy nem a pénz teszi a különbséget, csupán az elhatározás. Másnap újra meglátogatjuk kész és félkész épületekből álló tábort, mely egy dombra épült, teraszos elrendezésben. A tábor a csoport jövődöbeli előadóterme, lakóhelye, megélhetési forrása és vendégeik szállása lesz. Felmérjük a költségeket és elhatározzuk, hogy egy éven belül befejezzük a tábor csatornázását és felépítjük félkész házaikat. A költségvetés szinte nevetséges. Mindezt 500 ezer forintból meg lehet tenni. Belegondolok, hogy hányszor ötszáz ezer forintot költünk el értelmetlen dolgokra és szégyellem magam. Az ide befektetett pénz kamatostul megtérül a helyi közösségnek. Ez nem egy alkalmi pénzadomány, ajándék ruha vagy gyógyszer. Ezek is fontosak ugyan, de idővel elfognak. Azonban ghánai barátaink tenni akarása nem tűnik el, ha rendelkezésükre állnak az alapvető adottságok, el tudják végezni kitűzött céljaikat és ezzel sok-sok honfitársuknak tudnak hosszú távon segíteni. ☀

Ha még többet szeretnél tudni: www.helloafrika.hu

Gosztola Judit

Az utolsó skót király

The last king of Scotland (2006)

Mindazok ellenére, ami itt következik, szeretném leszögezni, hogy nem lehet elég mozit készíteni Afrikáról, s nem lehet eleget foglalkozni vele, hiszen ma a film az egyetlen műfaj, ami több millió fogyasztó számára kézenfekvő közvetítő közeg, nem pedig a bulvárosodó hírműsorok, vagy a külpolitikai témájú újságcikkek. Szinte kizárólag így lehet megszólítani az embereket és elmesélni nekik azt, mi is történik ezekben a percekben a világban.

Fehérkézzel/lábbal belelehet ugyan nyúlni/taposni a nagyfekete, sűrű masszába (a világ „jobbik” feléről nézve legalábbis az), de abból semmi jó nem következik – európai mentalitással ugyanis képtelenség megérteni az afrikai lelket, létet, társadalmat, rendszert. Egy film megmutathatja kicsiben azt, hogy általában mit ront el a segíteni akaró fehér kéz/láb, amely hisz a rendszerben és önmaga civilizációjának megkérdőjelezhetetlenségében, ami azonban a fekete kontinensen nem járható út. Aztán belebukik a nagy vállalkozásba, menekülni akar a félig elvégzett feladatokat hátrahagyva. Lehet, sőt kell is kárhóztatni egy filmet azért, hogy nem enged betekinteni mélyrehatóbban a hetvenes évek Ugandájának valódi történetébe, de talán nem is ez volt az eredeti célja. Lehet, hogy csak fel akarta hívni a figyelmet arra, hogy ezt nem kellene, nem így kellene: nem

kellene aszfaltkrétát küldeni egy olyan országba, ahol nincs aszfalt, és nem kellene európai típusú uralmi rendszert ráerőszakolni az ott élőkre.

Egy film arra taníthat még, hogy a történelem az, ami ma történik, és mi nem teszünk mást, mint csukott szemmel élünk benne, hagyjuk, hogy teljesen felőröljenek minket a mindennapok. Képtelenek vagyunk túllátni saját életünk rácsain, csak pillanatokra gondolkozunk el a világ dolgain. Valami nincs rendben, valami nagyon nincsen rendben. Egy gondolatcsíra lehet egy film, amit tovább kell gondolni, sőt bizonyos esetekben önmaga gondolja magát tovább az elménkben.

Egy filmnek *Az utolsó skót király* lett a címe. De ha már egyszer skót és király, a rendezők vagy a forgatókönyvírók talán kibonthatták volna akár bővebben is ezt a szálát, vagy legalább még három mondatot pazarolhattak volna az ügyre azok számára, akik nincsenek egészen otthon a 20. század második felének afrikai eseményeiben, hiszen azok számára nem volt teljesen egyértelmű, miért is koronázta Idi Amin Dada magát királlyá s miért pont skót királlyá. Elképzelhető, hogy Giles Foden azonos címet viselő bestsellerében, ami alapján a film forgatókönyve készült, ezt nem mulasztotta el.

Kevin Macdonald rendezőnek komolyabb, említésre méltó alkotása mindeddig még nem született (*Zuhanás a csendbe, Touching the void, stb.*), főként tévéfilmekben edződött, fiatal és tehetséges fiú, de őszintén szólva, ha túl sokat nem vártunk tőle, jól is tettük.

Forest Whitaker (Szellemkutya, Pánikszoba, Jó reggelt, Vietnám!) zseni, ő alakítja a hetvenes évek Ugandájának diktátorát. Sokszor, nem túlzottan sokféle szerepben bizonyította már, hogy korunk egyik legtehetségesebb karakterszínésze. Méretesnek is mondható testét tökéletesen ellensúlyozza kisfiús bája és szomorú kölyökkutya szeme: már önmagában a megjelenése is kettős, pompás skizofrén lenne belőle. Nagy, csúnya, ám kedves és jószívű óriás, maga Quasimodo. Ebben az esetben azonban megfordul a sorrend, először látjuk jóságos (ám valamiért gyanús) népzvezérnek, aki az ország megmentőjeként tetszeleg sok száz ember előtt, majd egyik pillanatról a másikra, nem várt fordulatként szörnyeteggé válik, aki többszáz ezer embert mészárol le. Ez persze mind nem igaz, csupán csak ugyanolyan együgyű kezdőnek néznek minket, mint amilyen *Nicholas* (James McAvoy), a zöldfülű skót (éppen skót!) orvos. Nyugodjunk meg, természetesen a legfiktívabb alak, aki volt oly bájosan ostoba és képes volt bízni a történelem egyik legelvetemültebb diktátorában. Az ő szemén keresztül tárulnak fel előttünk az ugandai féligazságok: addig, amíg Nicholas vak, hisz a képzeletbeli néző is (aki magától természetesen nem jön rá arra, hogy itt ugye egy zsarnokkal van dolga), s mihelyt megcsapja őt a kételkedés szele, a kamera elkezd láttatni velünk a visszasságokat is. A kórház folyosói hirtelen megtelnek sovány és kétségbeesett betegekkel. S ebben a pillanatban követi el a film azt a jelenetet s egyben nagy hibáját, amellyel egy időben fogyhat ki a popcorn a lelkes mozilátogató papírzacsokjából, s így kénytelen felpillantani és félrehúzni a száját ezen az arcátlan szájbárogáson: Nicholas úszóversenyt celebrál a palota egyik medencéjében, amikor is az Elnök másodpercekkel előbb ugrik vízbe, amit persze elfelejt észrevenni a lelkes slepp. Mindez persze még nem lenne probléma, hiszen ettől lesz ez a film azzá ami: egy szokványos Hollywood-szagú műanyag, langyos, helyenként unalmas és híg keveréke a történelemnek és a love storynak, amit persze feltétlenül Oscarral kellett jutalmazni.

James McAvoy ezelőtt főképp a manapság nagyon trendi, ám felejthető angolszász sorozatokban, valamint néhány „B” kategóriás film mellékszereplőjeként tetszelgett, ehhez képest azért jól megállta a helyét ebben a nem túl összetett, ám hálás szerepkörben. A napokban kerül a mozikba legújabb filmje, a *Vágy és vezeklés*, amelyben szintén hős és szerelmes, kettő az egyben, az azonban még nem derült ki, hogy vajon ebben is a tudatlan naivát hozza-e? Gyanítom, igen.

Whitaker (aki az évtized leghatásosabb angol akcentusát produkálta ebben a filmben) kapta 2006-ban a legjobb férfi főszereplőnek járó *Oscar-díjat*. Nem sajnálom tőle, de talán nem pont most kellett volna neki itélni, hiszen így főként ez a filmje marad fenn

az utókor számára, ami azért kár, mert adta ő már a nevét komolyabb alkotásokhoz is, ám feltehetően, azoknak nem volt szükségére ilyen méretű ingyen reklámra, ment magától is a szekér.

Amin karaktere a legeggyértelműbb, mondhatni egyszerű, ő a megtestesült gonosz, „*én is ember vagyok ám*” köntösbe bújtatva, amiről az első pillanatban kiderül, hogy hamis, nem emberi, egyetlen gesztusa sem természetes, egy torz öldöklőgéppé, amire Nicholas sajnos végleteleg tompa érzékeivel csak az utolsó utáni pillanatban döbben rá. Amin mindezek ellenére azt a felkészültséget és tehetséget igényli, ami csak Whitakernek van meg!

De nézzük meg Nicholas karakterét közelebbről: ő az a történetben, aki az összes létező hibát elköveti, attól a pillanattól kezdve, amikor is egy rosszul sikerült családi vacsora után felelőtlenül bökdösni kezdi a földgömböt és úti céljául Ugandát választja Kanada helyett, ahol várhatóan szépen ívelő karrier várt volna rá, mondjuk, mint plasztikai sebész, vagy belgyógyász, sőt valószínűleg kevesebb diktátorral hozta volna össze a sors. Ráadásként még azt a hasznos, a későbbiek során kulcsfontosságú információt is megkapjuk róla (hála ennek a rendkívüli forgatókönyvnek), hogy a fiú szerelmes típus. Itt van mindjárt az Első Nő, a helybeli, szintén világjobbító szándékkal valamelyik, a világ jobbik felén elhelyezkedő, szerencsés országból érkezett orvos felesége, Scully ügynök, akit 14 boldog percig, vagyis addig a pillanatig, amikor is hajlandó volt hatásosan belenézni a kamerába, fel sem ismertem. Akármilyen jól is áll neki az eltelt egypár év, a szőke haj és a leadott kilók, sokat nem tesz hozzá a filmhez, azon kívül, hogy nő, szkeptikus és erkölcsös: nem vegyül az új fiúval. Ő az, aki nagyon nem hisz Aminban és az eljövendő jobb életben, innentől kezd valami gyanús lenni, a mit sem sejtő néző számára is!

A Második Nő, *Kay Amin* (Kerry Washington), ki más is lenne ő, mint a tejhatalmú tábornok egyik gyönyörű felesége a sok közül, a legszebb és egyben a legszerencsétlenebb, akit férje száműzött a palotából, feltehetően közös beteg fiuk miatt. A szereplők közül ő jár a legrosszabbul az egész történet folyamán (leszámítva talán azt a háromszáz ezer legyilkolt szerencsétlent), ám a Nicholással való kapcsolatát nem érdemes mélyrehatóbb vizsgálatnak alávetni, hiszen az egész nem más, mint egy romantikus közhely. Hozzá köthető azonban az egyetlen valóban megrázó jelenet: megcsonkítva, kiterítve fekszik egy fém tepsiben. Amin többi áldozatáról csak néhány fekete-fehér fénykép villan fel másodpercek erejéig. A hatásvadászat vádja tehát semmiképpen nem érheti a mozit, legalábbis az biztos, hogy nem a képekkel akar hatni, néhol talán a pszichével próbálkozik vagy azt a tézist játsza ki, hogy Afrika a legcsodálatosabb kontinens, és mégis, itt történik a legtöbb borzalom a világban. Igen, ez az ellentét egy használható irányvonala lehetne a filmnek, még sincs kiaknázva ez a lehetőség.

Nem könnyű feladat 20-30 évet ugrani visszafelé az időben, főleg a díszlet és jelmeztervezőknek jelenthet igazi kihívást

Fotó: Schumicky Lilla • Utcai árus Dakarban

hitelesen visszaadni a hetvenes évek divatját és berendezéseit. Persze az is lehet, hogy ez nem így van, pofonegyszerű a feladat, mégis rengeteg, ebből a szempontból elrontott alkotással lehet találkozni és sajnos a tapasztalat azt mutatja, hogy ha ez nem stimmel egy filmben, már-mint a kornak a hangulata, melyet megidéz, akkor az egész oda, hiteltelenné és nevetségessé válik, nem áll össze egy egészé. Itt azonban mindez sikerült, kiemelkedően jók a jelmezek és a díszletek, Nicholas lakása maga a megtetszülhetvenes évek. Rendkívül precíz és pontos kivitelezés, a hangulat tehát rendben van, ettől akár még működhetne is.

Ám mondjuk ki őszintén, *Az utolsó skót király* nem jó film. Fontos film, de nem jó: az első három jelenet után bármely nyolc évnél idősebb, kereskedelmi csatornákon edződött földlakó 70%-os biztossággal képes lenne megjósolni, mi lesz az utolsó képsor, sőt gyakorlatilag a közte lévő 1 óra 30 percet is viszonylag nagy pontossággal fel lehet vázolni. Nincs benne merész csavar, a készítők nem vállalnak semminemű kockázatot, csak hozzák a jól elvárható, közepes(nek is alig mondható), egyenletes színvonalat. Tényleg kár, hogy a film történte felemésztette a történelmet. Nagy elvárásaink tehát ezek után ne legyenek, az érdeklődők nem ennek a filmnek a segítségével fognak pontos képet kapni *Idi Amin Dada* tábornok életéről és munkásságáról. Talán annyira elég, hogy elindítsa azt a bizonyos gondolatot, megbizsgálja az arra érdemesek szociális érzékenységét, körülbelül három és fél napra, esetleg az illető fellepozza a világháló vonatkozó fejezeteit, s rádöbbenjen: a fekete kontinensen a helyzet gyakorlatilag azóta sem változott, ott

élni sok esetben csak rettegés, és leszámítva pár megszállott afrikánistát, néhány külpolitikai újságíró és egy punk-zenekart senkit nem is érdekel.

Úgy működik ez a film, mint egy hatalmas lufi. Nem is lufi, sokkal inkább egy felfújható torta, sok-sok műanyag mázzal, és hatalmas tátongó belső ürességgel, amibe annyi levegőt pumpálnak mindenféle díjakkal és óriásplakátokkal, hogy minden egyes megélt pillanata az utolsóknak tűnik: csak várjuk, mikor durran és válik semmivé. Persze nem fog, életben marad, míg szép lassan elfelejti mindenki. Aztán pedig már úgyis mindegy mi lesz vele, hogy egy lesz a sok közül, egy a kétezres évek elején Afrikáról készült valamilyen film. ☼

AZ UTOLSÓ SKÓT KIRÁLY (THE LAST KING OF SCOTLAND)

származási ország: Egyesült Államok

gyártási év: 2006

műfaj: dráma, thriller

rendezte: Kevin Macdonald

szereplők: Forest Whitaker, James McAvoy, Gillian Anderson, Kerry Washington

magyarországi forgalmazó: Intercom

díjak, jelölések: Oscar díj 2007 – Forest Whitaker, legjobb színész. A film emellett még 34 díjat nyert és további 20 jelölést szerzett.

Szerzőinkről

Biernaczky Szilárd

Néprajzkutató, ny. egy. docens, kandidátus, mb. előadó az ELTE BTK-n, a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó igazgatója.

Kutatási terület: általános afrikanisztika. Speciálisan: afrikai színhagyományok összehasonlító vizsgálata (mesei, költészeti és főleg hősepikai korpusz – az Afrikán-kívüli folklórkincsnek a komparatistikai elemzésekre való bevonásával), a színhagyományozott történelem kutatása (kutatástörténet, vizsgálati módszerek kérdése, az afrikanisztikai folklorisztika és az oral history research közötti tudományközi kapcsolatok).

E-mail: biernaczky.szilard@munduspress.hu

Búr Gábor

Történész, egyetemi docens, ELTE, BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék. Az Afrika Tanulmányok főszerkesztője.

Kutatási terület: Afrika gyarmatosítása a 19-20. században, dekolonizáció, a mai Afrika politikai viszonyai, Dél-Afrika.

E-mail: burgabor@t-online.hu

Gál László

Közgazdász, a Helloafrika Egyesület elnöke, a Magyar Afrika Platform társelnöke.

Szakterülete: kommunikáció, önkéntes programok hatékony szervezése a szubszaharai Afrikában.

E-mail: galaxy@mail.tvnet.hu

Glied Viktor

Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Politológia Program. Kutatási menedzser, IDResearch Kutatási és Képzési Kft. Az Afrika Tanulmányok szerkesztője.

Kutatási terület: ökopolitika, környezetvédelem, civil szervezetek. Speciálisan: klímapolitika, klímátárgyalások, globális és regionális környezeti konfliktusok, kiemelten vízkonfliktusok.

E-mail: glied@publikon.hu

Gosztola Judit

Végzős esztétika-magyar szakos hallgató a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán.

E-mail: j.gosztola@gmail.com

Grünhut Zoltán

Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Politológia Program. Kutatási asszisztens, IDResearch Kutatási és Képzési Kft. Az Afrika Tanulmányok szerkesztője.

Kutatási terület: Izrael, izraeli-palesztin konfliktus, zsidóság története, zsidó közösségek a világban, Közél-Kelet.

E-mail: grunhut@publikon.hu

Juhász Péter Gergő

Ph.D. hallgató, SZIE Nemzetközi Fejlesztési és Trópusi Osztály, Gazdálkodás és Szervezéstudományi Doktori Iskola. A Földkelte Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület elnöke.

Fejlesztési tanácsadó, előadó több afrikai országban (Malawi, Mozambik, Szváziföld, Dél-afrikai Köztársaság, Namíbia, Zambia).

E-mail: juhaszpetergergo@gmail.com

Kanizsay Andre

Kandidátus, c. egyetemi tanár, nemzetközi főtanácsadó, SZIE Nemzetközi Fejlesztési és Trópusi Osztály. Témavezető a Gazdálkodás és Szervezéstudományi Doktori Iskolában.

Kutatási terület: A fejlődő országok mezőgazdasági fejlesztési kérdései. FAO-szakértőként dolgozott több mint három évig Szudánban és Braziliában, míg egyetemi tanárként mintegy 15 afrikai országban a fejlesztés és együttműködés lehetőségeit vizsgálja.

E-mail: kanizsaydr@hotmail.com

Lőrincz Katalin

Pályázati menedzser. Önkéntes tagja a Tanzánia Barátai Alapítványnak, melynek keretében egy tanzán település (Gidamba) iskolaépítésében segítkezik.

E-mail: lorinczke@gmail.com

Mayer Lajos László

Jogász, nyugalmazott diplomata. Külképviselési szolgálatai közül Afrikában 1965-69 között Etiópiában, Nigériában 1975-79 és a Dél-afrikai Köztársaságban 2000-2005 között dolgozott. Afrika politikai, gazdasági kérdéseivel, afrikai konfliktusokkal foglalkozik.

Figyelemmel kíséri az Afrikai Unió szerepét a kontinens problémáinak megoldásában, a békefenntartásban, a NEPAD megvalósításának lehetőségeit, annak gazdasági-politikai realitásait. Kiemelten foglalkozik az Európai Unió Afrika-politikájának alakulásával, az oda irányuló segítségnyújtás eredményességének felmérésével és hatásaival.

E-mail: drllsmayer@gmail.com

Morenth Péter

A budapesti Lesotho Királyság Konzulátusának vezetője, tb. konzul, a Magyarországon Akkreditált Tiszteletbeli Konzuli Testület alelnöke, az AHEAD Global Kft. Felügyelő Bizottságának tagja. Afrika szakon is végzett 1991-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Kutatási terület: általánosan Kelet- és Dél-Afrika történelme és e régiók jelenlegi gazdasági és politikai helyzete. Speciálisan: a kelet-afrikai szuahéli városállamok kialakulása és fejlődése. A Lesotho Királyság történelme és politikája, helyzete a SADC országok között. A magyar gazdasági diplomácia lehetőségei Afrikában, a fejlesztéspolitika lehetőségei az Európai Unió EDF projektje és egyéb fejlesztési programok keretében.

E-mail: hc@lesotho.hu

Fotó: Tomsits Abigél

Nagy József

Közgazdász, vállalkozó. A Tanzánia Barátai Alapítvány kuratóriumának tagja, melynek keretében egy tanzán település (Gidamba) iskolaépítésének műszaki koordinátora.

E-mail: info@tanzaniaba.hu

Schumicky Lilla

Az ELTE BTK filozófia és turkológia szakos, illetve az Afrikaisztika Programban résztvevő hallgatója 2001-től, 2003 óta a Miskolci Egyetemen kulturális antropológiát is hallgat, számos afrikai országban, így Gambiában, Sierra Leonében, Ugandában végzett falukutatást, akció-antropológiai kutatást. Jelenleg Guluban (Uganda) dolgozik egy kulturális központ létrehozásán

E-mail: lillafrica@yahoo.com

T. Horváth Attila

Könyvtáros, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtára. Az ELTE Afrikaisztikai Oktatási Program előadója.

Kutatási terület: a kelet-afrikai karaván-kereskedelem története; szuahéli nyelv és kultúra; Ruanda és Burundi legújabb kori története.

E-mail: afurika@freemail.hu

Az AHEAD Global Kht. keretei között működő AHEAD Africa magyar vállalatok érdekszövetsége.

Az Ahead Africa célja a Magyarország és Afrika közötti kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok fejlesztése. Tudatában van ugyanakkor a politikai, kulturális-tudományos és civil kapcsolatok fontosságának is. Ennek megfelelően üdvözlí és lehetőségeihez mérten támogatja a fontos szerepet betöltő és nagy múltra visszatekintő magyar Afrika-kutatás megerősödését.

Nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező tagvállalatai elsősorban az alábbi területeken keresik az együttműködést afrikai partnereikkel:

- Építőipar,
- Mezőgazdaság,
- Információ-technológia,
- Egészségügy,
- Élelmiszeripar,
- Energetika,
- Vízgazdálkodás.

További információért, kérjük, keressen minket!

Fotó: Kalmár Lajos

Szerzőinkhez

A publikálás feltételeiről

Az Afrika Tanulmányok folyóirat magyar, illetve előzetes egyeztetés után angol nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat, terepmunkáról szóló beszámolókat, útibeszámolókat, interjúkat és könyvrecenziókat – fogad el. Az elfogadás feltételeinek rendszere több ponton átveszi a magyar Politikatudományi Szemle publikációs elvárásrendszerét. A publikálás alábbi feltételrendszer az I. évfolyam 2. számától kerül bevezetésre.

A kézirat terjedelme tanulmányok esetén nem haladhatja meg a 40 000 karaktert, recenziók esetén 20 000 karaktert. Amennyiben a téma kifejtése szükségessé teszi, a szerkesztőség kivételt tehet, és tanulmány esetén befogadja a maximálisan 80 000 karakter terjedelmű írásokat is.

A szöveget A/4 méretben kinyomtatva kérjük leadni. Egyúttal szövegfájlban (az MS Word bármelyik változatában lementve) is kérjük mellékelni e-mailben. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

A szöveggel együtt – különösen útibeszámolóknál és terepmunkát dokumentáló összefoglalóknál – képeket is fogadunk. A képeket (fotókat) 300 dpi felbontásban, eps. vagy tif. kiterjesztésű fájlformátumban, külön CD-re vagy DVD-re kiírva kérjük mellékelni.

A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknevét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Tordoff, 2002: 24) vagy (Tordoff, 2002: 242-243).

A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljék (így¹), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, és az oldal alján kell elhelyezni.

Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke lehetőleg csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívül további max. 10 forrásmegjelöléssel dolgozzon.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük a következőképpen:

(1) Könyveknél:

Tordoff, William (2002): *Government and Politics in Africa*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan

(2) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetén:

Inotai András (2001): „Gondolatok a globalizációról”. In: Földes György – Inotai András (szerk.): *A globalizáció kihívásai és Magyarország*. Budapest, Napvilág Kiadó

(3) Folyóiratban megjelent tanulmány esetén:

Fergusson, Niall (2005): „Sinking Globalization”. *Foreign Affairs*. Vol. 84., No. 2. March/April, 64-77. pp.

Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől papíron és elektronikus formában egy kb. 15-20 soros angol nyelvű összefoglalót (abstract). A tanulmány címét és alcímét is kérjük lefordítani.

A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket is feltüntetve a szövegbe építve kérjük.

A szerkesztőséghez beérkezett anyagokat először formailag szűrjük. Amennyiben formai szempontból az írás elfogadásra kerül, opponens(ek)nek küldjük ki azt véleményezés céljából. Az opponens(ek) a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják/kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele, hogy az opponens(ek) támogató véleményt adjon/adjanak ki. Az opponens(ek) által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz, megjelölve azt a határidőt, ameddig a javításokat a szerzőnek szükséges megtennie. Az opponens(ek) egyértelműen elutasító véleménye esetén a kéziratot nem közöljük.

A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet. Külön felkérésre rendelünk meg írásokat, recenziókat.

Szerzőinktől külön kérünk egy rövid bio-t, amely a következőket tartalmazza: név, foglalkozás, munkahely, beosztás, kutatási terület, e-mail cím. A kapcsolattartás elősegítése érdekében adják meg további elérhetőségeiket is: telefon, mobil, fax, stb.

Köszönjük a megfelelően előkészített kéziratokat!

A szerkesztők

Rejtvény

Afrikai álomtizenegy

1. A 2008-ban Afrika Kupát nyert csapat kapusa.
2. A marokkói tizenegy 115-szörös válogatott hátvédje.
3. Az Afrika Kupák történetének legtöbbször szerepelt védője.
4. Extravagáns külsejű nigériai hátvéd, aki megfordult mindkét milánói sztár csapatban.
5. A Leeds United szurkolók kedvenc dél-afrikai játékosa.
6. A zöld sasok cselező királya, aki megfordult német, török, francia és angol csapatokban is.
7. A ghánai középpályást háromszor választották Afrika legjobb labdarúgójának.
8. A szelídíthetetlen oroszlanok csatára szerezte a legtöbb gólt az Afrika Kupákon.
9. Az elefántok kapura életveszélyes támadója szerezte hazája első VB gólját.
10. A világbajnokságok történetének legidősebb gólszerzője.
11. A líbériai államfőjelölt a San Siro közönségének kedvence volt egykoron.

Fejtse meg, kik kerültek be az Afrika Tanulmányok magazin szupercsapatába.

Beküldési határidő: 2008. június 1.

A megfejtéseket kérjük az afrika@publikon.hu címre küldeni.

A sikeres megfejtők között egyéves Afrika Tanulmányok folyóirat előfizetést és értékes könyvnyereményeket sorsolunk ki.

Az első évfolyam (2007) decemberi (3.) számában megjelent rejtvény megfejtője:

Deutsch Zita, 7624 Pécs, Szigeti út 22.

Előzetes

a II. évfolyam júniusi (2) számából

Fókuszban: Nyugat-Afrika • Megemlékezés Füssi Nagy Gézaról és munkásságáról

A második „első” magyar Teleki Sámuel emlékexpedíció • Az olajkérdés

Illegális gyémántkereskedelem

HIBAIGAZÍTÁS

A 2007. I. 3. számban, a 43. oldalon a képaláírás tévesen jelent meg, helyesen: Daniel Osomo bulu mvét-játékos eposzénekes Kamerunból (S. M. Eno Belinga: *L'épopée camerounaise. Mvét. Moneblum ou l'homme bleu*, 1978, Yaoundé, 257. old.)